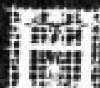
MIRCEA VULCĂNESCU

Ultimul cuvînt

HUMANITAS

MIRCEA VULCĂNESCU

Ultimul cuvânt

Ediţie îngrijită de Marin Diaconu

HUMANITAS
BUCUREŞTI, 1992

Coperta:
IOANA DRAGOMIRESCU-MARDARE

ISBN 973-28-0322-3

Mircea Vulcănescu (1904-1952) a fost filosof, sociolog, economist şi profesor de etică. Studii universitare de filosofie şi de drept la Bucureşti, continuate printr-o specializare la Paris. Asistent de sociologie şi de etică la catedra profesorului Dimitrie Gusti, a participat la campaniile monografice, impunindu-se ca „filozoful” şcolii de sociologie de la Bucureşti. Unul dintre teoreticienii „tinerei generaţii”, deosebit de activ la Asociaţia „Criterion”. Referent la Oficiul de studii al Ministerului de Finanţe, director al Direcţiei Vămilor şi al Datoriei Publice, unul dintre conducătorii Asociaţiei Ştiinţifice pentru „Enciclopedia României”. După 1937 s-a preocupat de elaborarea unui model ontologic al omului românesc, conturat îndeosebi prin *Omul românesc, Ispita dacică, Existenţa concretă în metafizica românească* şi *Dimensiunea românească a existenţei.* În perioada celui de-al doilea război mondial a fost însărcinat cu gestiunea financiară a treburilor ţării. Ca fost subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe (ianuarie 194l-august 1944) în guvernul lui Ion Antonescu, a fost judecat şi condamnat la opt ani temniţă grea. A murit în închisoarea de la Aiud.

Pledoarie de o patetică sinceritate şi de o solidă întemeiere juridică, amplul cuvânt rostit în apărare de acuzatul Mircea Vulcănescu în cele două procese ce i-au fost înscenate prevestea la vremea respectivă era de injustiţii, arbitrar şi crime ce avea să se instaureze. Citindu-l astăzi, încercăm sentimentul dureros al unei târzîi restabiliri a adevărului pentru care s-a plătit cu sângele celor mai nobili fii ai neamului. Este un text întru totul comparabil, prin înălţimea sa morală şi eleganţa argumentării, cu celebra *Apărare a lui Socrate* scrisă de Platon.

Ultimul cuvânt îl editez după un text dactilografiat (copie, indigou negru) la un rând, cu modificări autografe ale lui Mircea Vulcănescu, operate cu creionul (pe pagina de titlu şi paranteze drepte [ ] pentru pasajele care n-au fost citite în faţa instanţei) şi cu cerneală neagră. Sunt două pagini (cea de titlu şi planul apărării, nenumerotate) + 65 pagini (numerotate).

Fireşte, ambele texte au fost confruntate cu cele apărute în „Ethos”; am considerat că nu este necesară o confruntare şi cu textul publicat în „Orizont” (mi-a fost suficient să constat că ambele texte au fost puse sub un singur titlu, iar eroarea din subtitlu, privind legea nr. 455 – promulgată în 1946, nu în 1945 cum i-a scăpat autorului –, a fost preluată fără cea mai mică îndoială carteziană); de asemenea, n-am semnalat în note erori de informaţie.

Cele două texte mi-au fost puse la dispoziţie cu deosebită solicitudine de doamnele Margareta Ioana Vulcănescu şi Măriuca Vulcănescu, soţia şi, respectiv, fiica gânditorului.

Cărarea către lumea lui Mircea Vulcănescu, către procesul acestuia mi-a fost deschisă şi orientată de Zaharia Balinca – studentul de odinioară al asistentului de etică, viu angajat în punerea în lumină a personalităţii filosofului –, care m-a îndrumat vreme de câţiva ani. (La rândul său, acesta fusese călăuzit spre „comoară” de Constantin Noica.)

O serie de informaţii privitoare la articolele proprii (titlu, an de apariţie ş. a.) Mircea Vulcănescu le-a dat din memorie, cu unele erori. Peste tot le-am îndreptat în mod tacit. (În „Ethos” s-a păstrat forma din manuscris.) Alte erori pe care le-am identificat (de exemplu, anul promulgării legii nr. 455 ş. a.) au fost şi ele îndreptate corespunzător formei corecte.

Intervenţiile în text, strict necesare, ale editorului, au fost marcate prin paranteze drepte [ ].

Transcrierea s-a făcut ţinând seama de normele ortografice actuale.

Notă privitoare la ediţie

Am reunit în volumul de faţă două texte: *Apărarea* şi *Ultimul cuvânt.*

Apărarea a fost scrisă în decembrie 1946 pentru procesul care s-a desfăşurat în decembrie 1946-ianuarie 1947 în faţa Curţii de Apel Bucureşti, secţia a VIII-a Criminală.

Ultimul cuvânt a fost scris în decembrie 1947-ianuarie 1948 şi a fost rostit (aproape integral, timp de patru ore) în faţa Curţii de Apel Bucureşti, secţia a IX-a Criminală.

Cele două texte au fost publicate pentru prima oară de Virgil Ierunca în „Ethos" (Paris), caietul al IV-lea, 1983, p. 9-104. Ele au fost puse sub titlul *Ultimul cuvânt* (cu subtitlul corespunzător); în realitate, sunt două texte, fiecare cu identitatea lui concretă.

În ţară, cele două texte au fost publicate o singură dată, în serial, în revista „Orizont" ce apare la Timişoara (an II, numerele 4-15, 26 ianuarie-13 aprilie 1990), după „Ethos".

Pentru ediţia de faţă textul *Apărării* l-am preluat după o copie dactilografiată în anii '70, aflată în arhiva Mircea Vulcănescu. Textul nu poartă titlu; i-am dat titlul *Apărarea,* spre a-l distinge de cel de-al doilea text, care are un titlu dat de Mircea Vulcănescu însuşi.

Nu am avut la dispoziţie un manuscris sau un text dactilografiat în anii '40, cu sau fără modificări autografe ale autorului. N-am reuşit încă să identific exact soarta manuscrisului sau a dactilogramei originale.

APĂRAREA

1946

Domnule Preşedinte şi Onorată Curte,

Ascultând rechizitoriul Procurorului General, ca şi actul de acuzare, am avut impresia ciudată că mă aflu în faţa unui caz dostoievskian.

Nu, Onorată Curte, în faţa acelui judecător de instrucţie din *Crimă şi pedeapsă,* care, prin acţiunea lui persuasivă, unită cu mustrarea de cuget care lucrează dinăuntru pe acuzat, ajunge să-i smulgă până la sfârşjt mărturisirea crimei săvârşite, ci în faţa acelui caz straniu din *Fraţii Karamazov,* în care fratele mai mic ia asupra sa, spre ispăşire, păcatele fratelui său.

Într-adevăr, nu vi se pare straniu, Onorată Curte, că dintr-un dosar de 200 de file, în care am expus activitatea mea sub trei miniştri, vreme de trei ani şi jumătate[1], arătând toate nădejdile, greutăţile şi rezultatele ei – şi d-l procuror spune că pedeapsa se dă pe rezultate –, acuzaţia să nu reţină niciun fapt, Curtea să nu-mi admită probator decât pentru câteva întrebări, câte una de fiecare martor, din optsprezece, care ar fi putut dovedi tot, dar absolut tot ce am spus în memoriul meu – şi să fiu pus să răspund pentru fapte pe care nu le-am făcut eu, prin deducţie, pentru o solidaritate a mea cu *toate* faptele – auziţi, Onorată Curte, pentru „toate” faptele trecutei guvernări – printre care se aleg spre încadrare – prin ce neexplicabilă îndurare – numai două; dar suficiente acestea să-mi răpească nu numai viaţa mea, care în cumpăna dreptăţii preţuieşte cel mai puţin, dar cinstea unui neam nepătat şi viitorul unor fiinţe care nu au nicio vină.

Ascultând această incriminare, nu mi-am putut stăpâni un amestec de mândrie şi de ciudă, pentru că, orice s-ar zice, pentru un creştin nu este mai mare cinste care să i se poată face decât de a fi pus să plătească pentru semenul său; dar

[1] Mircea Vulcănescu a fost subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe între 27 ianuarie 1941 – 23 august 1944. În acest interval, miniştri ai Finanţelor au fost generalul N. Stoe-nescu, Alexandru D. Neagu şi Gheron Netta.

şi de ciudă, pentru că acest lucru, înfăptuit în zarea lăuntrică a lumii nevăzute, sfărâmă, în lumea văzută a lucrurilor de aici, unul din talerele acelei dreptăţi pe care sunteţi puşi s-o apăraţi şi fără de care nu e posibilă convieţuirea pământească.

Încercănd să văd dacă pot lua asupra mea învinuirea ce mi se pune în sarcină şi pe care o prevedeam, din clipa în care, cu inima îndoită, împărţit între sentimentul interior al unei tovărăşii internaţionale neplăcute şi obligaţia în care eram pus să fac faţă pentru apărarea semenilor mei, pe care n-o solicitasem, am acceptat totuşi să fiu subsecretar de stat într-unul din cele mai grele ceasuri ale istoriei ţării mele, într-un moment în care românii se băteau pe străzi cu românii, sub ochii străinilor, care nu aşteptau altceva decât să folosească pentru ei această sfadă – aş dori numai să vă lămuresc, pe scurt, şi nu numai Dumneavoastră, care ascultaţi aci, dar şi celor care sunt afară, departe, risipiţi prin gospodăriile lor mărunte, din oraş ori de la ţară, ale căror interese am avut greaua şi nedorita sarcină să le apăr prin activitatea mea, într-un ceas greu, şi cărora nu le-am putut da seamă până acuma – ce-am făcut, ce-am vrut să fac şi de ce-am făcut ce am făcut?

Pus a răspunde, eu, subsecretar de stat al Ministerului de Finanţe, de întreaga politică a mareşalului Antonescu – neîndrăznind să iau asupra mea nici acest exces de cinste şi nici această cumplită sarcină –, mă voi mărgini să vorbesc despre cele petrecute în sectorul în care am lucrat.

Şi dacă nu voi putea vorbi de politica generală a guvernului – pe care nu o cunosc –, şi din care unele lucruri le-am aflat abia aici, în şedinţă, voi vorbi numai de acea parte a activităţii mele, în care am colaborat cu guvernul mareşalului Antonescu, şi anume aceea a *politicii sale economice.*

La această politică am lucrat, pe ea am urmărit-o, cu îngrijorare, dar cu continuitate sagace, aproape patru ani, şi cu ea înţeleg să rămân solidar, asumându-mi întreaga răspundere a rezultatelor ei.

Iar dacă din cele ce voi spune despre ea, Onorata Curte va

reţine vreo vină, înţeleg să mi-o asum, în sensul în care am spus-o şi în memoriul înaintat procurorului care m-a cercetat: „convins că obligaţia de a face faţă pentru semeni, care stă la temelia obligaţiunii obşteşti, este o îndatorire a noastră faţă de noi înşine, prin care ne constituim oameni”.

Onorată Curte, mă veţi scuza deci când – răspunzând d-lui procuror general, pe propriul său teren – voi îndrăzni să rostesc o apărare care nu va fi numai a mea, ci a întregului sector economic al guvernului, în care nu am fost decât un modest subsecretar de stat.

Dar procurorul general m-a făcut solidar cu *toate* faptele acestui regim, la care am colaborat, spre a deduce că eram vinovat şi de fapte pe care nu le-am făcut – că am dreptul să arăt, în apărarea mea, cel puţin pe acelea pe care *le-am făcut,* sau la care am luat parte, personal, alături de toţi miniştrii cu care am lucrat în acea vreme.

Onorată Curte, sunt acuzat că prin colaborarea mea cu mareşalul Antonescu m-am făcut solidar cu toate actele lui de guvernare şi, în consecinţă, prin deducţie, şi cu acelea pedepsite de art. 1, alin. a [din Legea nr. 312/1945] – că, militând pentru hitlerism şi fascism şi având răspunderea politică, am permis intrarea armatelor germane în ţară, şi de art. 2, alin. a [din aceeaşi lege] – că am hotărât declararea războiului contra U.R.S.S. şi a Naţiunilor Unite.

În ce priveşte prima acuzaţie (art. 1, alin. a): „permiterea intrării armatelor germane în ţară”, pe care sunt acuzat a fi hotărât-o eu, legea cere ca elemente ale infracţiunii:

1. răspunderea politică efectivă;
2. militarea pentru hitlerism;
3. permiterea efectivă a intrării armatei germane în ţară.

1. În ce priveşte răspunderea politică efectivă, apărătorii mei au arătat că ea nu poate să existe pentru un subsecretar de stat.

2. În ce priveşte *militarea* pentru hitlerism:

a) sunt cel dintâi, din această ţară, care, fără a fi comunist,

am expus, la Fundaţia „Carol I”, teza leninistă[2], aşa cum o înfăţişa Stalin, şi nu ca propagandist comunist, ci ca sociolog obiectiv, dorind să ştie ai mei adevărul asupra unor lucruri copleşite – după cum spuneam şi atunci – de propagandă interesată, de calomnie şi prostie;

b)am făcut, în 1935, cinci luni cronică politică la ziarul „Prezentul”[3], condus de răposatul Madgearu – cronică, care, prin obiectivitatea ei, era citată deseori la Radio Moscova şi de Agenţia TASS, înainte de război;

c)în anul 1940, după izbucnirea războiului mondial, am participat la tratarea, la Londra, a unui acord de contrablocadă îndreptat împotriva Germaniei şi am explicat, la Londra, într-un discurs, că scopul lui era apărarea independenţei noastre economice împotriva presiunilor germane.

Mai mult, am ajutat, la tratativele duse la Londra în acel timp, pentru evacuarea tezaurului B.N.R., în caz de agresiune hitleristă;

---

[2] În primăvara lui 1932 un grup de tineri entuziaşti au întemeiat Asociaţia de arte, filosofie şi litere „Criterion”, în care au activat Petru Comarnescu, Paul Sterian, Dan Botta, Emil Cioran, Mircea Eliade, Haig Acterian, Mac Constan-linescu, Mihail Sebastian, Margareta Sterian, Sandu Tudor, H. H. Stahl, Mihail Polihroniade, Constantin Floru, Mircea Vulcănescu ş. a.
„Criterion” îşi inaugurează activitatea în octombrie 1932, cu ciclul de simpozioane „Idoli” şi cu ciclul de prezentări „Cultura românească actuală”. Primul simpozion a fost consacrat lui Lenin. Dezbaterea s-a desfăşurat în seara zilei de 13 octombrie 1932, la Fundaţia Universitară „Carol I”; sub preşedinţia lui C Rădulescu-Motru, au luat cuvântul: Mircea Vulcănescu, care a prezentat „teza leninistă”, Petre Viforeanu (teza burgheză). Henri H. Stahl (teza social-democrată), C. Enescu (teza ţărănistă) şi Mihail Polihroniade (leza tacticii politice). Bucurându-se de un succes enorm, simpozionul a fost repetat în 18 octombrie.
Simpozioanele următoare au fost dedicate „idolilor” Freud, Chaplin, Mussollini, Gandhi, Bergson ş. A.

[3] „Prezentul”, cotidian economic, financiar şi social, apărut la Bucureşti între 1935-1938. Prim-redactor a fost Plutarc Cotaru, iar dintre colaboratori sunt de amintit Virgil Madgearu, Ernest Ene, N. Ghiulea, Roman Cresin, T. Cristureanu, Ion Răducanu, Mircea Durma, Andrei Şerbulescu (Belu Zilber) ş. a.
Mircea Vulcănescu a colaborat, cu pseudonimul Veritas sau cu numele propriu, de la numărul 1 (2 februarie 1935).

d) acceptând postul de subsecretar de stat la Finanţe, în împrejurările arătate, nu am făcut decât să-mi fac datoria de intelectual şi de slujbaş al statului, după cum aceeaşi datorie mi-am făcut-o în vara asta, când – între două închisori — am ajutat ministrului meu, la solicitarea lui, să redacteze Amendamentele româneşti la clauzele economice ale tratatului de pace, care se discută la Paris şi pe care guvernul român de acum şi le-a însuşit[4].

Aceasta este „militarea mea”. Pentru ţară, totdeauna şi oricând, şi numai pentru ea, *spre a se salva, ce se mai putea salva* din situaţiile grele pe care nu eu le-am creat.

Asta despre militare.

3. În ceea ce priveşte situaţia permiterii de fapt a intrării armatei germane, rechizitoriul a recunoscut că armata germană era în ţară mai dinainte ca eu să fiu numit subsecretar de stat.

Şi că intrarea ei s-a făcut prin actele conducătorilor politicii externe româneşti împlinite mai înainte ca eu să fiu ministru.

Iar în ce priveşte argumentul indirect ce s-ar încerca să se tragă din aşa-zisa „finanţare a armatei germane”, spre a se găsi în ea un sprijin permiterii acestei intrări, apărătorul meu a demonstrat că finanţarea armatei germane – care nu a fost o finanţare adevărată, ci numai o modalitate deghizată a noastră de a prepara o soluţie care ameninţa să devină catastrofală acestui popor, într-o modalitate de satisfacere a nevoilor statului român – germanii acoperind, până la urmă, cu bunuri nemţeşti, toată finanţarea armatei lor, aşa cum se arată pe larg în memoriul meu de la dosar –, nu poate constitui temeinic un cap de învinuire.

Tot apărătorul meu a dovedit că lipsa acestei aşa-zise finanţări nu a împiedicat armatele nemţeşti să intre în ţară, această armată finanţându-se singură, prin prelevări directe, prin jafuri sau prin alte mijloace incompatibile cu legile ţării, cu suveranitatea ei ori cu siguranţa averii cetăţenilor ei, ce, ca miniştri, eram puşi a apăra.

---

[4] La începutul lunii august 1946 Mircea Vulcănescu mai era încă director la Datoria Publică. Ministru al Finanţelor era Alexandru Alexandrini.

Şi a mai dovedit că această aşa-zisă finanţare nu s-a făcut în interesul german, ci în acela al ţării mele, cu scopul de a o limita şi de a face pe nemţi să plătească singuri contravaloarea bunurilor pe care le-au luat din ţară.

S-a mai dovedit, în sfirşit, că soldul activ al cliringului românesc – deoarece s-a făcut atâta caz contra politicii economice a fostului regim –, sold în care s-au acumulat şi mărcile date de Germania pentru finanţarea armatei germane, care, aparent, ar reprezenta un export necompensat din România în Germania, este în realitate compensat de un sold egal de bonuri de tezaur româneşti în mărci/creanţă a Germaniei asupra României, reprezentând import românesc neplătit de *Germania,* a cărui valoare nu este trecută în cliring.

Că, deci, în fond, privind schimbările totale, în care se încadrează această finanţare, România a luat, din 1941 – în afară de armament –, calculate la preţuri antebelice, bunuri de 2,5 miliarde lei [la cursul din] 1938 mai mult decât a dat Germaniei; iar dacă socotim şi armamentul propriu folosit exclusiv pentru nevoile noastre şi întors împotriva Germaniei în 1944, acest plus de import reprezintă 15,5 miliarde lei [la cursul din] 1938, ceea ce, la cursul $ din 1938, care era de 145 lei, face peste *100 milioane de dolari.*

Şi, pe deasupra, nemţii ne-au mai rămas şi datori în balanţa totală a schimburilor în R. M.!

În ceea ce priveşte a doua acuzaţie, de declaraţie şi continuare a războiului, avocaţii mei s-au ocupat amănunţit de încadrarea juridică a chestiunii.

Nu insist.

Ceea ce ţin să se mai ştie aci este că: finanţarea armatei române – care a luptat peste graniţă, în acest timp – nu s-a făcut de Ministerul Finanţelor.

Ea s-a făcut de germani; iar armamentul ei s-a dat de către aceştia, fără plată – adică s-a pus în sarcina lor, prin convenţii economice.

În schimb, toată activitatea de finanţare a Ministerului de Finanţe a vizat refacerea unei armate pentru nevoi proprii,

destinate *altui război,* cu faţa către Vest, pentru dezrobirea Ardealului. (Mărturia generalului Borcescu, şeful Secţiei Marelui Stat Major, care a organizat această armată, a generalului Mardare şi a generalului Stănescu, care, politiceşte şi militariceşte a folosit-o!)

La a treia mobilizare, ministrul de Finanţe Neagu s-a opus la Marele Stat Major – fiind eu de faţă –, după cum am dovedit cu depoziţia generalului Mardare, ca această mobilizare să se facă în alte condiţii decât cele care asigurau ţării libertatea de acţiune, în cazul ieşirii din război.

Iar la Consiliul de Miniştri de la Snagov, din 23 august 1944, nu am fost de faţă; dar, din informaţiile dobândite de la ministrul meu, în acel consiliu nu s-a decis continuarea războiului, ci începerea discuţiilor pentru încheierea armistiţiului.

În ceea ce priveşte acum rezultatele politicii economice la care am colaborat:

1. Este un neadevăr că teritoriul ţării a fost jefuit, înainte de 23 august 1944, afară de cazuri izolate, şi tocmai acolo unde ministerul n-a intervenit la timp cu un sistem de finanţare.

În cantităţi, cele trei produse principale de export: cereale, lemn şi petrol, s-au exportat în cantităţi mult mai mici ca în vremurile normale.

În schimb, importul bunurilor necesare României a fost asigurat în cantităţi record.

Şi rezultatul acestor schimburi a fost nu numai satisfacerea nevoilor ţării, dar şi crearea în ţară a unei baze de aprovizionare pentru operaţiunile aliate de după 23 august 1944. Ca exemplu, livrările de cereale făcute aliaţilor în nouă luni după 23 august 1944 au depăşit pe cele făcute nemţilor în patru ani.

Toate afirmaţiile de mai sus sunt dovedite prin datele oficiale aflate la dosar, filele 165-190, acte pe care le posed în original, cu semnăturile autorităţilor respective.

2. România şi-a procurat, cu ajutorul nostru constant, începând din 1943, un armament cu care a înzestrat o armată nouă, după dezastrul de la Don, destinată a face faţă la Vest (mărturiile Borcescu şi Mardare), armată care era destinată să asigure – şi care a asigurat – libertatea de acţiune politică a ţării şi i-a permis să realizeze actul de la 23 august [1944], liberând teritoriul naţional de germani şi executând clauzele militare ale convenţiei de armistiţiu, contribuind astfel la liberarea Ardealului, alături de armatele aliaţilor.

Iar Ministerul de Finanţe, pentru această finanţare, a zis: „Pentru asta, dăm!”;

3. În sfârşit, România a obţinut, pe deasupra, şi *peste opt vagoane cu aur şi devize aur de la nemţi,* ceea ce i-a permis Băncii Naţionale [Române] să-şi dubleze aproape stocul de aur, faţă de situaţia din aprilie 1941, sporindu-se (şi cu cumpărăturile interne) de la 15 la 24 vagoane aurul din stoc.

Aurul, ştie oricine, fiind putere de cumpărare liberă, primită pe orice piaţă, este semnul însuşi al independenţei economice.

Şi, pentru că d-l procuror a spus că ceea ce se plătesc sunt rezultatele, să-mi daţi voie să reţin aceste trei rezultate, pentru care se cere să fiu condamnat, fiind dovedit că, în afară de ele, *alte fapte proprii nu sunt puse de acuzare în sarcina mea.*

Toate aceste rezultate, neasemănate cu cele realizate nici de statele mari (Anglia a cedat aur Statelor Unite ca să importe armament), s-au realizat de *mica Românie,* care nu avea nici monopolul exportului de cereale şi nici pe acela al exportului de petrol – care se satisfăceau, în proporţie de peste 3/4 de Germania din alte părţi –, faţă de o Germanie, aflată nu numai în culmea gloriei militare, dar care avea şi monopolul întregului tranzit european –, afară de statele vecine.

Lucrurile acestea nu le spun eu, le-au recunoscut, cum aţi văzut:

1. Adversarii noştri de la Institutul de Conjunctură, condus de un comitet din care fac parte ministrul actual de Justiţie, doi foşti subsecretari de stat de după 23 august [1944] (Manuilă şi Iordan), un fost ministru de Comerţ (Christu), doi consilieri economici trimişi azi la Conferinţa Păcii (Zilber şi Christu), doi secretari generali în funcţie (E. Demetrescu şi E. Ballan), din care unul (Ballan) este membru al Consiliului Superior Economic, şi altul, conducătorul Institutului Statistic (Manuilă) şi cei mai distinşi economişti ai partidului comunist (Zilber şi Pătrăşcanu), doi subşefi de Stat Major din acel timp (Mardare şi Borcescu), însuşi şeful guvernului de la 23 august [1944] şi şeful de Stat Major al operaţiunilor ţării împotriva Germaniei (generalul Sănătescu, în procesul generalului Stoenescu de la Secţiunea a VIII-a);

2. Lucrurile acestea le-au recunoscut neutrii, într-un raport, a cărui existenţă nu ni s-a permis s-o dovedim, din cauză că ni s-a redus numărul de martori şi n-a fost permis a pune fiecăruia decât câte o singură întrebare.

În acest raport către guvernul său, această Legaţie neutră afirma, asupra rezultatelor politicii economice a României faţă de Germania, următoarele: „Ceea ce România a putut obţine de la Germania, în aceşti ani, ţine de domeniul miracolului”;

3. Lucrul acesta l-a recunoscut (şi vedeţi că consemnul e unanim: foşti aliaţi, adversari, neutri) însuşi conducătorul poporului german, când a spus conducătorului statului român, în ultima lor întrevedere, în timp ce acesta îi cerea aur pentru plata subzistentelor armatei germane care lupta pe pământul românesc: „Nu pot pricepe cum România, care a fost aşa generoasă cu sângele fiilor săi, a fost *meschină* când a fost vorba de livrarea de bunuri economice”.

Două politici, deci, clar deosebite:

a) una generală, de care s-a arătat că nu suntem răspunzători;

b) una economică, la care am lucrat şi care a fost o politică de *rezistenţă,* şi ale cărei rezultate contrastează straniu cu dezastrul însemnat al celei dintâi.

Nu ştiu de ce, ascultând restabilirea, printr-un martor, a mărturiei conducătorului german asupra contribuţiei economice negative a României la războiul german, spre deosebire de contribuţia ei politică, mi-a venit în minte o poveste spusă de mareşalul tuturor ruşilor, Stalin, în legătură cu felul în care ţăranii preţuiesc apărarea sărăciei lor, uneori mai presus chiar decât viaţa oamenilor.

Povestea odată, deci, mareşalul Stalin – voind să arate sentimentul preţuirii vieţii omeneşti – cum, în vremea în care era închis în Siberia, în Niatka, apele fluviului din partea locului venind prea mari, au înconjurat o iapă într-o luncă.

Om după om, s-au trimis din sat trei feciori să o aducă, şi s-au înecat, până ce ultimul a venit cu iapa. Mirat că se sacrificaseră trei oameni pentru un cal, mareşalul s-a apropiat de un om din partea locului şi l-a întrebat: „Cum se poate, moşule, una ca asta? Să jertfiţi trei feciori pentru o iapă?” Şi moşul, stăpânit de un sentiment care nu era numai al lui, dar pe care l-am regăsit peste tot unde sunt ţărani în lume, i-a răspuns: „Feciori facem fiecare iar, câţi vrei, dar o iapă? Pas de fă o iapă!”

Aşa judecă tot omul acestui pământ şi aşa judecă, peste tot, neamurile de ţărani, care, după vorba unui scriitor francez din vremea lui Napoleon, dădeau împăratului lor *„volontiers leurs fils, rarement ieur cheval, mais jamais leur ecu”*[5] .

Sentimentul acesta că pentru o ţară *săracă* fiecare *bun* nu este o marfă, ci un rod al acestei lumi, care se înfrăţeşte cu personalitatea lui, e un sentiment adânc.

Sentimentul acesta l-a avut bunica mea, Rada, când, acum 92 de ani, zi de zi, a murit născând pe tatăl meu, pentru că trecuse cu el în pântece, înot, Oltul revărsat, ducând în cârcă viţelul pe care-l apucase în zăvoi puhoiul apelor.

Sentimentul ăsta l-a avut şi tatăl meu când a robit o viaţă de om nepătat, să apere, timp de 41 de ani, fără nicio veleitate, avutul statului român, în slujba aceluiaşi minister.

---

[5] „Cu plăcere fiii lor, arareori calul, dar niciodată… banul lor”. (Fr.)

Şi, acelaşi sentiment l-am avut eu, când, pus – fără s-o doresc – să apăr interesele economice şi financiare ale poporului românesc, mi-am încordat toate puterile ca să fac faţă şi să scap tot ce se putea scăpa din starea lui de puhoaiele revărsate asupra sa.

Mi s-a lămurit atunci, mie însumi, temeiul pentru care atât eu, cât şi aceşti oameni alături de care am stat şi cu care m-am înţeles, fără să ne fi vorbit dinainte, şi care ne-am coordonat acţiunile, fără să ne consultăm, pentru ca *sărăcia* acestui neam să fie apărată, oricare ar fi fost rezultatele unei aventuri din care nu putea rezulta – cum spunea d-l procuror –, pentru neam, şi multă slavă, dar şi multă jale, şi pe care nu noi o făcusem.

Desigur, conducătorul unui popor întemeiat pe etica sângelui poate înţelege greu etica aceasta a unor oameni pe care răposatul Nicolae Iorga i-a botezat atât de sugestiv: „oamenii pământului”, a căror zestre nu se vinde şi care-şi trag numele „de la moşie, de la râuri şi de la plaiuri”, şi care – după vorba lui Mihai Eminescu – şi-au apărat totdeauna mai întâi „sărăcia” şi „nevoile” şi „neamul” …

Dar aceasta este etica neamului meu şi lui, şi numai lui, am a-i da seamă de gestiunea trecătoare şi nedorită a trebilor lui, care mi-a fost dată în seamă, în aceste vremuri grele.

De aceea, tu, baciule Vasile, din Bârsana Maramureşului, pe care te-am părăsit într-o noapte din 1939, când unitatea în care eram mobilizat se disloca spre miazănoapte, spre a face faţă mobilizării româneşti în sprijinul Cehoslovaciei ameninţate; tu, baciule Vasile, care mi-ai spus atunci cuvinte pe care n-o să le uit şi care mi-au fost întotdeauna îndreptar, când am avut în mână grijile bunului public; tu, baciule, al cărui chip mi-a stat în faţă, pe masa mea de lucru, cât am fost subsecretar de stat, şi pe care te-am cercetat în gând, întotdeauna – când am avut de rezolvat probleme grele, de resortul meseriei mele, ca ministru: probleme de cliring, de finanţare, de înzestrare – cu întrebarea: „Ce ţi-e ţie, baciule, de toate astea?!”; tu, baciule, sunt sigur că ai să înţelegi

ceea ce conducătorul acelui neam de care, din timpurile preistorice, dacii, erau „despărţiţi – vorba istoricului grec – de munţi şi de frica reciprocă”, nu a putut să înţeleagă...

Şi, de aceea, ţie, baciule, îţi dau astăzi, aici, mai presus chiar şi de această Curte, socoteală.

Am zis!

ULTIMUL CUVÂNT

Rostit în apărarea sa
de

MIRCEA M. VULCĂNESCU

În ziua de 15 ianuarie 1948
în faţa Curţii de Apel din Bucureşti,
Secţia a IX-a Criminală,
în procesul celui de-a! doilea lot
al foştilor miniştri şi subsecretari de stat
din guvernarea mareşalului Antonescu
— acuzaţi că au provocat dezastrul ţării —
în baza legilor
Nr. 312/1945,455/1946 şi 291/1947 [1]

---

[1] Deasupra titlului, Mircea Vulcănescu a notat cu creionul: „Rog a vedea modificările făcute cu cerneală. Unele îndreaptă erori de sens importante. De pildă, «Vest» În loc de «Est» la pag. [lipsă în text; am ţinut seama de toate modificările autografe]. A vedea însă că în corecturile mele am pus – din grabă – unele virgule de prisos”.
Iar sub titlu, din lipsă de spaţiu deasupra, a adăugat; „Pasajele însemnate [] nu au fost citite în faţa Curţii, întrucît a trebuit să mă restrâng la 4 ore. Cele de la pag. 53, 54 şi 56 [respectiv, de la p. 37, 126-128, 131-132 din ediţia de faţă] sunt necesare, deoarece constituie dezvoltări juridice. Celelalte pot lipsi (unele sunt chiar repetări ale celor spuse)”.
Cât de încrezător era Mircea Vulcănescu în Dreptatea sa şi cât de grijuliu cu editorul ediţiei de faţă!
Se înţelege că în această ediţie am eliminat parantezele drepte, dar am notat de fiecare dată, la sfirşitul fragmentului cuprins între [] că acel pasaj n-a fost citit în faţa Curţii. Sunt, în total, 15 pagini (dactilo obişnuit,

la două rânduri).

I

Introducere

Domnule Preşedinte şi Onorată Curte,

Când am cerut să văd Jurnalul Consiliului de Miniştri prin care s-a aprobat să fiu trimis în judecată şi actele care l-au premers[2], nu am făcut-o din spirit de şicană; ci, nedumerit asupra împrejurărilor în care se petrecea această încuviinţare, am voit să mă lămuresc dacă prin acel act, care hotăra de soarta mea, s-a urmărit pedepsirea unui vinovat ori jertfirea unei victime.

Cinstita Curte va înţelege, poate, nedumerirea mea, amintindu-şi, din cele declarate înaintea ei de un martor, că această aprobare pornea de la aceiaşi oameni care, cu câteva zile mai înainte, socotiseră, lucru chibzuit pentru ei şi folositor pentru ţară, să mă cheme şi să mă consulte, ca tehnician, asupra răspunsurilor de dat, în numele ţării, la scaunul cel mare care avea să hotărască soarta păcii[3]. Ba chiar, îşi însuşiseră părerile modeste izvorâte din judecata mea şi din râvna mea pentru ţară.

S-ar putea, Onorată Curte, ca asemenea nedumeriri să nu tragă prea greu la cântarul Dreptăţii, rătăcite printre legi şi paragrafe, dar, ca dascăl de etică ce am fost pentru multe generaţii de studenţi, deprins să desluşească în faţa lor rostul celor mai ascunse mobiluri ale făpturii omeneşti, publice sau

[2] Mircea Vulcănescu a fost arestat prima oară în mai 1946.

[3] În august 1946 Mircea Vulcănescu a fost solicitat de Ministerul de Finanţe spre a se stabili poziţia delegaţiei României la Conferinţa de pace care se desfăşura în acei timp la Paris. La sfirşitul aceleiaşi luni, în noaptea de Sf. Alexandru (30 august), Mircea Vulcănescu avea să fie arestat a doua şi ultima oară.

private, nu m-am putut împiedica să încerc să discern planul de realităţi, în faţa cărora am fost adus ca să dau seama.

Pentru că s-ar fi putut să descopăr, încercănd să cercetez, că ceea ce se urmărea nu era decât un tragic sacrificiu silnic (ştiu că în viaţa statelor sunt uneori împrejurări când se cer astfel de jertfe) – şi atunci apărarea mea ar fi trebuit să se reducă la tăcerea înţelegătoare, pe care m-au învăţat-o de mult cei mai scumpi dascăli ai mei —; sau, dimpotrivă, s-ar fi putut să discern că ceea ce m-a adus aci era într-adevăr o sete de dreptate, şi atunci apărarea mea ar fi trebuit să se îndârjească spre a ajuta pe cei meniţi să o împartă, ca să descopere şi să distingă binele de rău, faţa dreptului de faţa nedreptului.

Este, oare, judecata mea o tragedie menită să îmbrace, în haina augustă a Dreptăţii, o ispăşire simbolică a obştii, ori o dramă, în care cel împovărat de acuzări are dreptul să ridice capul şi să ceară celor care-l judecă să-l privească, mai întâi, bine în faţă şi să nu arunce cu piatra asupra lui, înainte de a se dumiri?

Cântărind împrejurările în care s-a făcut prima noastră judecată[4], acum un an, am înclinat o vreme să cred în cea dintâi din aceste presupuneri şi am răbdat, tăcut şi resemnat, în celula mea din Aiud, toate înjosirile şi silniciile, pe care le-am socotit legate de acest rol de victimă desemnată a unei ispăşiri obşteşti.

Până ce, într-o bună zi, aflând că înalta Curte de Casaţie a înţeles să sfarme judecata cea nedreaptă şi să retrimită lucrurile spre judecare altei Curţi – aceasta legiuită –, mi-am îndreptat părerea şi mi-am zis că, de vreme ce mi se cere să mă apăr iar, tot dreptatea este ceea ce se urmăreşte.

Greu lucru este, Onorată Curte, apărarea mea; după cum greu lucru – mărturisea onoratul domn Procuror general – este şi acuzarea.

Pentru că, dacă este uşor să te aperi când ştii limpede de

[4] În cadrul procesului desfăşurat la Secţia a VIII-a a Curţii Criminale, în ianuarie 1947 Mircea Vulcănescu a fost condamnat la opt ani temniţă grea.

ce eşti acuzat: anume c-ai făcut asta şi asta: este nesfârşit de greu s-o faci, când nu ştii dacă vina ce ţi se impută este aceea de a fi făcut ceva, sau aceea de a nu fi făcut; aceea de a fi făcut un lucru sau aceea de a nu-l fi făcut; aceea de a fi făcut un lucru sau contrariul lui; faptul de a-l fi făcut tu sau numai de a fi lăsat pe altul să-l facă, ori numai de a-l fi ajutat, fie că aveai sau nu puterea să-l ajuţi, ori să-l împiedici să-l facă; fie c-ai ştiut şi ai voit să-l faci, ori ai avut numai nenorocul să te afli în calea năpastei ce ţi se impută.

O asemenea nedumerire încerc acum, în faţa învinuirii ce mă apasă!

Pentru că actul de acuzare – mărturia penei robite a domnului Procuror general – spune una, pe când faptele dovedite la instrucţie, în cercetările încheiate de domnul Procuror al Cabinetelor anchetelor, spun cu totul altceva.

Şi pentru că, în susţinerile lor orale, mărturie a cuvântului lor slobod, domnii procurori spun, iarăşi, fiecare altceva, deosebit de celălalt, şi amândoi lucruri deosebite de cele ce-au spus altă dată, cu privire la aceleaşi fapte.

În faţa acestei nestatornicii a gândului, care caută să te învinuiască, orişicât de greu i-ar veni s-o facă şi oricare ar fi preţul cu care plăteşte această concesiune tristă – în faţa acestor meandre ale unei argumentări ale cărei teze răsar unde nu te aştepţi şi în care te pierzi când încerci în zadar să le reconstitui logic unitatea, presupusă de indivizibilitatea principială a Ministerului Public – mintea celui adus să se apere şovăie în chip firesc, şi rămâi cu sentimentul straniu că ai intrat într-o cursă, din care zadarnic te zbaţi să scapi, orice ai spune.

II

Cercetarea actului de acuzare

A. Acuzaţiile generale

Încep cu Actul de acuzare, deci, Onorată Curte, încercând să-mi regăsesc un chip adevărat în faţa buchetului de învinuiri generale, privitoare la poziţia noastră a tuturora în acest proces, despre care acuzarea spune că este primul de acest fel, în care suntem înfăţişaţi ca o grupare solidară de uneltitori împotriva bunului public, nepregătiţi şi veleitari profitori de vremuri tulburi, amăgiţi de propaganda dibace a străinilor, până la a nu mai fi în stare să desluşim chipul Mamei dragi, uniţi în voinţa vinovată de a împinge Ţara la dezastru, împotriva vrerilor unanime ale obştii şi a destinelor ei.

Încerc, Onorată Curte, mai întâi, să mă aflu însingurat în faţa înfricoşătoarei învinuiri, pe care actul de acuzare o afirmă, că poporul o rosteşte întâia oară împotriva conducătorilor săi, care l-au dus la dezastru.

Şi nu ştiu de ce, fără să vreau, văd coborând alături de noi, din nevăzut, în această incintă, prefăcută dintr-o dată în înaltă Curte, chipurile venerate din trecut, începând cu Manolache Costache Epureanu, sfetnicul lui Vodă Cuza; urmând cu bătrânul Lascăr Catargiu, cel dat în judecată de coaliţia adversarilor lui; Mihail Kogălniceanu, sfetnicul acelui Vodă Cuza, părintele României moderne, alungat din Parlament şi ameninţat cu darea în judecată, ca părtaş la lovitura de stat, care a dat pământ ţărănimii.

Şi mai văd şi pe alţii, în urma lor: pe Ion C. Brătianu – tatăl, mai întâi, făuritorul independenţei şi al Regatului Român, dat în judecată la 1888, după guvernul său cel mai lung, de 12 ani în şir – şi, în urma lui, pe Ionel Brâtianu – fiul, făuritorul

României Mari, ameninţat să fie şi el trimis în judecată, acum 30 de ani, la Iaşi, de un parlament ales sub ameninţarea baionetelor nemţeşti, pentru că declarase un război socotit pierdut.

Îi văd coborând printre noi şi-mi zic: Cum de a putut să omită actul de acuzare acestea toate? Le-a uitat? Ori şi-a închipuit că ajunge să nu le spună, pentru ca cei ce nu le ştiu să-şi închipuie şi că nici n-au existat?

Caracterul general al guvernului

M-afund în amintire atunci, şi încerc să mă regăsesc făcând parte, cum zice actul de acuzare, dintr-un guvern „cu o structură indisolubilă”, de oameni „legaţi – cum zice acelaşi act – unii de alţii, în activitatea lor politică şi guvernamentală, printr-un scop comun şi printr-o reuniune a tuturor participanţilor la guvernarea şi orientarea politică, aşa că răspunderea lor să fie aceeaşi, fie că erau conducători, complici ori simpli agenţi de execuţie”.

Şi ce aflu, în lumina curată a Adevărului?

Şi ce-au aflat şi Domniile voastre din mărturiile care s-au făcut aci?

Aflu că această structură indisolubilă se compune din oameni care au venit şi au plecat, din oameni care nu s-au cunoscut, nici între ei, nici cu cel care-i chemase.

Caut politicieni şi văd mai ales tehnicieni, oameni pricepuţi în meseria lor şi care n-au făcut politică vreodată; ci au fost smulşi, fiecare de la treaba lui, cei mai mulţi în serviciu comandat, pândiţi de pedepse aspre dacă ar fi încercat să se sustragă.

N-au fost întrebaţi nimic.

Nu s-a cerut la numire părerea ministrului asupra colaboratorului său cel mai apropiat. Nici la plecare.

Numirile s-au făcut, uneori, prin Ordin de zi.

Demisii date au stat neprimite luni întregi şi s-au acceptat când cei care le făcuseră credeau că li s-au refuzat.

Nu li s-a cerut nicio părere.

Nu li s-a impus niciun program.

Este o situaţie ciudată, privită în perspectiva sistemului guvernării parlamentare.

Dar regimul era dictatorial şi teoreticianul democrat domnul Raiciu, prim-acuzator public la Tribunalul Poporului, n-a caracterizat oare acest regim (la p. 75 a lucrării sale: *Din problemele democraţiei)* ca regimul guvernării unui singur om şi răspunderea unuia singur?[5]

Un guvern dictatorial, dar nu o dictatură fascistă – cum zice actul de acuzare –, căci aceasta se lichidase prin înfrângerea rebeliunii din ianuarie [1941], o dată cu statul legionar şi cu mişcarea ce-l sprijinise, care fusese interzisă.

Ci o dictatură militară apolitică, de vremuri grele, de felul celor cunoscute în vremurile de grea cumpănă ale istoriei romane, în care „mântuirea Republicii” devenea „legea supremă”, toată puterea şi răspunderea fiind trecute nu în mâinile unui partid ori ale unei mişcări, ci în mâinile unui singur conducător militar – aşa cum mai fusese o dată, între 6-14 septembrie 1940, şi cum redevenise, după 27 ianuarie 1941, caracterul regimului politic românesc.

Martorii audiaţi aci au confirmat că Ion Antonescu nu a avut partid şi aşa-zişii „antonescieni” nu sunt, în cea mai mare parte, decât tehnicieni, necunoscuţi de el, aleşi pe baza competenţei lor tehnice.

O dictatură militară apolitică, de apărare a ţării într-un ceas greu, cu concursul tuturor. Aşa mi s-a părut a fi regimul în care am primit să fiu subsecretar de stat. Aşa devenise acest regim, cel puţin din ziua în care generalul Antonescu – silit de sentimentul public revoltat contra acelora ale căror gloanţe doborâseră cele două simboluri ale rezistenţei româneşti posibile, din domeniile cultural şi economic: Iorga şi Madgearu – chemase la el pe comandanţii de mari unităţi

---

[5] Probabil că Mircea Vulcănescu are în vedere următorul text, publicat de I. Raiciu în 1935: „... sub dictatură nu p*oate fi o* bună gestiune financiară. Şi acest lucru nu din cauza dictatorilor, care personal pot fi – şi în majoritatea cazurilor sunt – oameni cu totul dezinteresaţi băneşte, ci din cauza condiţiilor şi structurii înseşi a guvernării dictatoriale”. (I. Raiciu, Din *problemele democraţiei Bucu*reşti, Ed. Forum, 1945, p. 73-74.)

ale armatei şi le pusese întrebarea dacă, faţă de cele întâmplate, se putea sprijini pe ei, şi aceştia îi răspunseseră – nu fără oarecare ezitare, pentru că fuseseră jigniţi în adâncul sufletelor lor de evenimentele petrecute – că se poate, totuşi, bizui pe dânşii.

Acest lucru fusese recunoscut şi la începutul dictaturii antonesciene, când decretul prin care generalul Antonescu primise deplinele puteri ale fostului rege Carol al II-lea se întemeia, *expressis-verbis,* pe „starea de extremă necesitate” în care se găsea ţara. (A se vedea textul Decretului nr. 3 051 din 5 septembrie 1940.)

Şi abia la 14 septembrie 1940, după eşecul încercării de colaborare a generalului Antonescu cu partidele politice zise „istorice”, ea dobândise caracterul fascist al „statului naţional legionar”, terminat şi el cu rebeliunea de la 21 ianuarie 1941.

Caracterul acesta, de stare de necesitate, este recunoscut şi de generalul Sănătescu, primul ministru de după 23 august 1944, adică primul ministru al regimului care a răsturnat dictatura antonesciană. Căci, în depoziţia acestuia, făcută în procesul generalului Stoenescu, anul trecut, la această Secţie, şi depusă de noi în copie certificată, la dosar, se spune:

„Împrejurările formării guvernului după 23 august 1944 au fost asemănătoare cu acelea care au precedat formarea guvernului de la 27 ianuarie 1941. Atât atunci cât şi în august 1944, militarii chemaţi în guvern nu puteau să refuze această sarcină, considerându-se în serviciul comandat”.

Iată recunoaşterea limpede a necesităţii, care nu e altceva decât constatarea că: „ceva nu se poate să nu fie”.

Că asemenea regimuri dictatoriale, odată instituite, se dizolvă şi pier prin lipsa de sfat luminat – viciu congenital al dictaturilor de orice fel –, ori pier prin exagerarea contradicţiilor lăuntrice pe care au fost aduse să le împace, atunci când aceste regimuri depăşesc în timp rolul lor limitat – este un adevăr pe care istoria îl confirmă oricând, chiar atunci când dictatorul e, ca Bonaparte, un om de geniu şi

când dictatura lui îmbracă o formă împăciuitoare faţă de realităţile pe care vrea să le încorseteze.

Pentru că aşa e viaţa!

Ea se vrea liberă să-şi croiască, în fiecare împrejurare, formula ei de echilibru între forţele în joc. Şi ea se revoltă atunci când o formă care nu i se mai potriveşte stăruie să persiste opresiv.

Dar acestea sunt vicii inerente oricărei forme de stăpânire omenească, pe care nu un subsecretar de stat, chemat să facă faţă unei sarcini limitate, putea să le împiedice!

Sunt însă acestea „concepţii” ale unui om – cum zice actul de acuzare – „urmărite voit, cu echipe pregătite dinainte”? Ori sunt situaţiuni întâmplătoare, petrecute pe deasupra voinţei omeneşti, cărora eşti silit să le faci faţă cu ce poţi, poate în gând cu ironia scriitorului francez care punea pe eroul său să spună, surprins de neprevăzutul evenimentelor: „Taina acestor lucruri mă depăşeşte! Să simulez măcar că le sunt organizatorul!”

S-a ironizat aci, Onorată Curte, de către unul din apărători, iluzia acestor siluitori de destine, care-şi închipuie că fac istorie şi că ţin, în slabele lor mâini, cumpăna vremurilor, înclinând întâmplările să intre în tiparul vrerii lor, împotriva tendinţelor fireşti ale acestora. (Nimic de zis.)

Se poate vorbi însă şi altfel despre destin, evocându-se soarta unor altfel de oameni, aduşi să plătească pentru greşeli care nu sunt ale lor, numai pentru că întâmplarea i-a făcut să poarte, în împrejurări tragice, pe care nu ei le-au creat, grija de soarta altora, ştiind totuşi, vorba cronicarului, că „Nu sunt vremile sub cârma omului, ci bietul om sub vremi”[6] .

În această îndoită perspectivă, mărturie a măreţiei şi a jalei făpturii omeneşti, încerc să situez astăzi, fără ură şi fără părtinire, situaţia regimului în care am fost chemat să lucrez la 25 ianuarie 1941. Sau, aşa mi s-a părut mie că este.

---

[6] Mircea Vulcănescu citează o idee clasică a lui Miron Cost în *(Letopiseţul Ţării Moldovei,* cap. XVIII, paragraf 12)

Scopul comun

Încerc să desluşesc, atunci, scopul comun al guvernului din care am făcut parte, ca subsecretar de stat, lucrarea acestor oameni, în concret, atunci când discută în delegaţiile economice, căci la consiliile de miniştri nu discută, ci tac; la consilii ascultă şi – din când în când – câte unul încearcă o precizare, urmată îndată de o ripostă care vine din capul mesei, ca un tunet.

Aflu, dimpotrivă, în aceste delegaţiuni, în care nu sunt decât ei, discuţiuni aprinse, controverse, teze care se înfruntă tăios în problemele tehnice, cifre care se încrucişează, tablouri care flutură în vânt. Liber-schimbişti se luptă cu etatişti. Teoreticieni discută cu oameni de meserie. Militari se înfruntă cu filosofi, cu gospodari.

E râvnă şi înverşunare între ei: să facă bine!

Nu afli discuţiuni politice!

Acestea sunt, toate, rezervate altora! Ci numai un şir lung, nesfârşit, de probleme gospodăreşti.

Un scop comun pare totuşi a se desluşi din acest concert de glasuri disparate. Nu este un scop afişat, strigat pe străşini. Dar îl poţi desluşi uşor, din felul în care glasurile se înfierbântă deodată, uneori, când unul dintre ele pare că apără o teză îndoielnică.

Acest scop nu este, însă, acel de care vorbeşte actul de acuzare: voinţa unor orbeţi de a pregăti o groapă pentru ce au mai scump, din pricina vanităţii lor zadarnice. Ci este preocuparea, pururi îngrijorată, a unor oameni care văd ţara cu piciorul într-o groapă şi se trudesc din răsputeri, punând în cumpănă toată râvna şi toată priceperea lor specială, care-i mare, pentru că pe temeiul ei au fost aleşi, ca să scape – ce se mai poate scăpa – de prăbuşire.

Este un sentiment constant, nu numai în ultimele ceasuri ale guvernării, dar încă din cele dintâi, când vremurile n-au fost mai uşoare.

Lectura oricărei discuţii din şedinţe – s-au cerut şi s-au adus aci câteva (de pildă, cea dramatică din 12 ianuarie 1944) – lămureşte pe oricine!

Şi parcă mai desluşesc, în sforţările lor, şi o maximă comună, care revine ori de câte ori aceşti oameni au în faţă o sugestie venită din afară. E o maximă asupra căreia nu par a se fi înţeles dinainte, dar care pare a izvorî din adâncul înţelepciunii neamului, ale cărui interese au ajuns a le apăra într-un ceas greu. Este maxima chibzuită a gospodarului ce se teme de cui străin:

„Fereşte-mă, Doamne, de prieteni, că de duşmani mă apăr singur!”

Aceştia să fie, Onorată Curte, oamenii neverificaţi, victime ale propagandei hitleriste, incapabili să desluşească interesele ţării lor de ale altora, de care vorbeşte actul de acuzare?

Politicieni încercaţi nu vor fi fost, Onorată Curte, aceşti oameni care au rămas să poarte greul şi să dea seama de ce au făcut, când era atât de uşor să fugă, ori să arunce răspunderea pe alţii! Dar este, în activitatea lor, prea multă îndoială de zări care amăgesc, prea multă tăcere în biruinţa aparentă, prea multă amintire proaspătă a umilinţelor îndurate de ţară, pentru ca activitatea lor să nu lase să apară, în toate preocupările lor, un instinct de apărare, care dezminte învinuirea seducţiunilor uşoare, înfăţişate de actul de acuzare ca pricini ale amăgirii lor.

Am spus că miniştrii şi subsecretarii de stat nu fac politică, în consiliile lor, şi lucrul s-a recunoscut de doi martori:

prof. Petrovici – care a făcut parte şi din guverne politice şi care cunoaşte diferenţa – a arătat-o şi aici, acum şi anul trecut. Nu insist;

şi colonelul Radu Davidescu, militar, care ştie ce este un raport şi care a arătat că aceste consilii erau un fel de „raport colectiv”, de felul „punţilor”, care reunesc pe şefii de servicii – în doctrina organizaţiunii administrative fayoliene: şeful ascultă raportul subalternilor despre felul în care i s-au executat dispoziţiunile, în fiecare sector, şi, pe urmă, le dă, la rândul său, dispoziţiuni, arătând ce a hotărât pentru viitor cu privire la activitatea lor.

Sunt însă şi alte dovezi, luate acestea din înseşi discuţiile

acestor consilii.

Nu am avut la dispoziţie, niciodată, textul stenogramelor; dar am luat note după cele spuse în aceste consilii, care cuprindeau îndrumări privitoare la activitatea ministerului meu. Nu pot să garantez stilul. Dar ideile cuprinse în aceste note le garantez, pentru că, pe baza lor, am dat ordinele de executare. Onorata Curte poate, oricând, să le controleze cu stenogramele şedinţelor de la datele respective, care s-au depus, toate, la Acuzatorul public al Tribunalului Poporului şi, din care, unele s-au cerut şi s-au adus aci. De altfel, dacă stilul este omul, unele formule vorbesc singure, chiar dacă la persoana a treia. Or, poate tocmai de aceea.

Iată, de pildă, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 27 februarie 1941, se pune problema îndrumării negocierilor economice. Citez:

„Niciun minister nu angajează faţă de nemţi, afară de Mihai Antonescu!”

La 6 martie, acelaşi an, se vede cum sunt informaţi miniştrii despre chestiunile politice. Citez: „Chestiuni de ordin politic.

Nu se pot da detalii. Dar sunt foarte promiţătoare pentru viitor”.

Iar la 20 august, acelaşi an, se vede care era puterea lor în acest sector. Citez:

„Sunt ceasuri când, dincolo de concepţiile tehnice, se iau hotărâri care depind de politica generală. Nu aveţi dreptul de la lege, şi chiar de l-aţi avea, nu-l respect, pentru că generalul Antonescu a anunţat altceva”.

Ce a anunţat generalul Antonescu?

Că cel care guvernează este el şi numai el.

Şi că nu înţelege să împartă cu alţii sarcina guvernării lui.

Şi, cu un alt prilej, în care Mareşalul discută sfera şi limitele atribuţiunilor lui, neîngrădite de nicio Constituţie, el spune:

„Când veţi fi chemaţi să răspundeţi de ceea ce aţi făcut, eu sunt acela care va răspunde pentru dumneavoastră toţi. De aceea pretind să ştiu tot ce faceţi în sectoarele dumneavoastră de activitate. Pentru că numai eu guvernez în

ţara asta”.

(Nu pot să controlez data, fiind de peste un an şi jumătate în închisoare.)

La 12 septembrie 1941, acelaşi gând este întărit lapidar. Citez:

„Politică face Mareşalul!”

Tot la persoana a treia!

În sfârşit, la 23 noiembrie 1941, către generalul Pantazi, lucrul e spus şi mai clar. Mareşalul a fost surprins că o comisie interministerială şi-a depăşit mandatul, făcând Mareşalului imputări că nu ar fi destul de energic în conducerea guvernului. Citez:

„Nu e de admis ca mandatarii să depăşească mandatul ce li s-a dat. Să se atragă atenţia comisiei să nu mai dea lecţii!” Aceasta era situaţia!

Poziţia mea

Trec la altă chestiune acum şi caut, Onorată Curte, să mă regăsesc pe mine şi să-mi aflu chipul adevărat, în perioada anterioară guvernării, aceea despre care actul de acuzare spune că a fost epoca de incubare a hitlerismului la noi şi pe care o vizează anume anumite paragrafe ale Legii nr. 312, a căror aplicare mi se cere; de pildă, articolul 1, paragraful a.

Mărturisesc că mi-e nespus de greu să judec activitatea mea şi să vorbesc despre mine, cum aş vorbi despre un mort. Dar fiindcă sunt nevoit s-o fac, o fac totuşi!

Onorată Curte, am fost totdeauna naţionalist, dar naţionalist luminat, aşa cum am învăţat acest naţionalism de la dascălii mei Nicolae Iorga şi Vasile Pârvan, şi nu naţionalist şovin[7]. Căci Iorga nu a fost şovinist, decât – poate – în vremea tinereţii sale!

Am socotit totdeauna naţiunea ca o unitate de vrere, întemeiată pe unitatea pământului, a sângelui, a datinilor şi a soartei, menită să exprime, în felul ei particular, valorile

---

[7] În perioada interbelică termenul de „naţionalist” îl desemna pe patriot; astfel era folosit de toţi gânditorii vremii.

universale.

Am încercat să mă apropii de neamul meu ca să-l cunosc şi să-mi aflu în el un îndreptar pentru singurătatea mea lăuntrică şi ca să-i aflu nevoile, spre al ajuta. Şi nu am dispreţuit niciodată alte neamuri pentru că înţelegeau să trăiască potrivit felului lor de a fi. De aceea, atitudinea mea a fost socotită totdeauna ca o formă de universalism. Aşa o găsesc înregistrată, cel puţin, în cărţile călătorilor străini, care făceau dări de seamă asupra curentelor culturale din ţara mea, în perioada anilor 1933-1937. (Vezi: Paul Morand, *Bucarest,* p. 212)[8].

Dar, ca formaţie sociolog, deschis tuturor experienţelor şi formelor noi de viaţă, nu m-am speriat nici de încercările epocii mele de a introduce mai multă raţionalitate în relaţiile dintre oameni, nici de socializarea mijloacelor de producţie în comun, într-o ţară în care majoritatea populaţiei este compusă din ţărani. Şi am scris-o. (Vezi: *Burghezie, proletariat şi ţărănime*[9]*,* scrisă în 1932.) Cu condiţia, însă, ca ele să asigure obştii cât mai multă fericire, în împrejurările concrete. (Vezi: *Excedentul populaţiei agricole şi perspectivele gospodăriei ţărăneşti*[10]*,* în *Sociologie românească* din 1937.)

Am împărtăşit acest fel de a gândi, prin vorbă şi prin scris, în numeroase publicaţiuni şi conferinţe, în acea vreme.

Dar n-am fost naţional-socialist, pentru că între noi a stat,

---

[8] Iată, în traducerea Mădălinei Diaconu, pasajul la care se face trimiterea: „Pe scurt, nu văd adevăraţi «intelectuali», după formula lui Benda, decât în grupul «Criterion»; aceşti tineri întorşi din străinătate se tem de un naţionalism sufocant şi ar vrea să salveze cultura internaţională şi libera dezbatere de idei; acţiunea lor artistică este mare, iar ţinuta revistei lor cu totul remarcabilă. Unul din cei mai importanţi dintre ei, Mircea Vulcănescu, este neotomistul ortodox”. (Paul Morand, *Bucarest,* Paris, Librairie Pion, 1935, p. 212.)

[9] Vezi: Mircea M. *Vulcănescu, Burghezie, proletariat şi ţărănime. Scurte consideraţiuni sociologice,* în „Cuvîntul”, an VIII, nr. 2 721,16 noiembrie 1932, p. 1,2.

[10] Vezi: Mircea M. Vulcănescu, *Excedentul populaţiei apicole şi perspectivele gospodăriei ţărăneşti,* în „Sociologie românească”, an II, nr. 2-3, februarie-martie 1937, p. 95-100.

totdeauna, piatră de hotar: exclusivismul şi violenţa, cu care nu mă putea împăca credinţa mea în Dumnezeu.

Am protestat de la început contra violenţelor antisemite din universităţi (comunicat în „Adevărul”, în 1922[11]) şi împotriva arderii cărţilor, săvârşită de hitlerişti, după venirea lor la putere (depoziţia lui Vasile Băncilă, în faţa Onoratei Curţi).

Şi, dascăl de etică fiind, la facultate, am opus, în planul etic, activismului disperat al tovarăşilor mei mai tineri de generaţie, un istorism resemnat, adică o invitaţie făcută celor mai buni să renunţe la propria lor sete de realizare, spre a face faţă chemărilor, pe care li le adresează obştea lor. (Vezi: *Tendinţele tinerei generaţii* şi *Istorismul prin resemnare în spiritualitatea tinerei generaţii,* 1933-1934.[12])

Slujbaş, fiu şi nepot de slujbaş, nu am avut alt patron decât pe Stat, pe care l-am slujit din toate puterile, ori de câte ori am avut prilej.

Asta, ca atitudine generală în faţa lumii şi a vieţii.

Mă văd acum, în epoca aceea, despre care actul de acuzare spune că era timpul în care nornele germanice şopteau acestui neam, la ureche, cântecul amăgitoarei *Lorelei.*

Departe de a mă lăsa sedus de acest cântec, atrăgeam atenţia compatrioţilor mei asupra primejdiilor acestei vrăji.

---

[11] N-am reuşit să identific în „Adevărul” din decembrie 1922, când au avut loc mişcări studenţeşti, protestul lui Mircea Vulcănescu.

[12] *Istorismul resemnării* este o conferinţă rostită de Mircea Vulcănescu în seara zilei de 8 februarie 1933, la Fundaţia Universitară „Carol I”, în cadrul dezbaterii cu tema „Directive spirituale în noua generaţie”, în ciclul „Tendinţe”, organizat de Asociaţia de arte, litere şi filosofie „Criterion”. Într-o formă revăzută, conferinţa a fost publicată, cu titlul *Istorismul prin resemnare în spiritualitatea tinerei generaţii,* în „Dreapta”, an II, nr. 8, 26 martie 1933, p. 2. L.a 20 februarie 1934 Mircea Vulcănescu a rostit, într-un ciclu organizat de. Uniunea Intelectualilor Români, conferinţa *Tendinţele tinerei generaţii în domeniul social şi economic.* Împreună cu conferinţa rostită în aceeaşi seară de Mihail Manoilescu, textul conferinţei se publică în broşura *Tendinţele tinerei generaţii.* Bucureşti, 1934, p. 4-23. (Biblioteca revistei „Lumea nouă”).

În cronicile mele zilnice de politică externă, din „Prezentul” lui Madgearu, scriam, sub pseudonimul „Veritas” (identificat de martorul Paul Sterian în faţa Secţiei a VIII-a, fila 67 din dosar), despre problemele zilei, denunţând – comentat elogios de posturile de radio străine democratice, din corul cărora nu lipsea nici Radio Moscova – reînarmările nemţeşti, carenţa politicii de pacte, agresiunea Italiei în Africa; ori explicând obiectiv temeiul noii Constituţii sovietice.

Iată, de pildă, un articol de atunci despre reocuparea malului drept al Rinului de către Germania, în urma plebiscitului din Saar: după ce descrisesem entuziasmul colectiv care a cuprins mulţimile teutone la glasul seducătorului, care părea că îndeplineşte destinul rasei, terminam evocând melancolia care avea să cuprindă aceste mulţimi odată întoarse acasă, deşteptate din vraja glasului seducător, pe care-l comparam cu acela al vestitei zâne, din poezia lui Heine, care prin cânturile ei atrăgea în adâncurile Rinului pe barcagiul încrezător, care se lăsase prins de vrajă. (Vezi articolul[13] şi mărturia lui Paul Sterian[14], din faţa Secţiei a VIII-a, fila 67.)

Mă mai văd informând, conştiincios şi obiectiv, societatea românească la Fundaţia „Carol I”, ori la Institutul Social Român, asupra economiei sovietice, a sistemului şi a realizărilor ei şi nu asupra economiei hitleriste.[15] (Vezi depoziţia prof. D. Gusti, din faţa acestei Onorate Curţi.)

Mă văd, pe acelaşi fir, renunţând la cariera mea de cărturar, spre a răspunde chemării ce mi se făcuse de a fi vameş, într-o vreme în care – după declaraţiile ministrului de

[13] Mircea Vulcănescu se referă la *Cronica actualităţii externe* publicată în „Prezentul”, an 1, nr. 27, din 4 martie 1935, p. 1.

[14] Paul Sterian (1904-1984), poet, economist şi sociolog, Studii de filosofie şi juridice la Bucureşti şi la Paris. A susţinut un doctorat în economie (la Paris) şi un altul în sociologie (la Bucureşti). Referent la Oficiul de Studii al Ministerului de Finanţe; unul dintre întemeietorii Institutului de Conjunctură; director general în Ministerul Finanţelor în vremea celui de-al doilea război mondial.

[15] În seara zilei de 23 ianuarie 1934 Mircea Vulcănescu a conferenţiat la Institutul Social Român despre *Sistemul economic al Rusiei Sovietice.*

Externe al României la Conferinţa de Pace din Paris, din 1946: „România a fost constant în tabăra adversarilor Germaniei” – aplicând sancţiunile vamale edictate de Liga Naţiunilor împotriva Italiei fasciste şi colaborând la vânzarea redevenţelor petrolifere ale statului către guvernul francez, pentru înzestrarea oştirii. (Vezi depoziţia martorului Eugen Ballan.)

Mă văd, câţiva ani mai târziu, ca director al Datoriei Publice[16], făcând sforţări spre a libera ţara de servitutea datoriilor externe, sau votând pe faţă împotriva unei Constituţii noi, care introducea pedeapsa morţii[17]. (Vezi depoziţia aceluiaşi martor.)

Mai târziu, după izbucnirea războiului în Apus, mă văd însărcinat de ministrul meu de atunci – Mitiţă Constantinescu – să scriu un articol dezvoltat pentru revista engleză „The Banker”, în care să arăt jertfele făcute de ţara mea pentru a-şi menţine independenţa economică în faţa tentaculelor ispititoare ale penetraţiei nemţeşti. Concluzia acestui articol trăgea semnalul de alarmă clar că, dacă piaţa engleză se menţine în rezervă, în cumpărăturile ei, faţă de mărfurile româneşti, oricâte credite i s-ar acorda din Apus, ţara noastră va cădea sub dependenţa economică a Germaniei hitleriste. (O copie a acestui articol după textul certificat aflat în arhiva Ministerului de Finanţe este depusă la dosarul de judecată al Secţiei a VIII-a, fila 178.)

Şi, două luni mai târziu, în timp ce pe continent se desfăşura bătălia de la Dunkerque, mă văd trimis la Londra

[16] Mircea Vulcănescu a fost numii director al Datoriei Publice în iulie 1937.

[17] La 24 februarie 1938, Constituţia elaborată sub Carol al II-lea a fost supusă unui referendum popular. Deşi votul era deschis, Mircea Vulcănescu a fost unul dintre cele câteva sute de cetăţeni din Bucureşti care au votat împotriva Constituţiei, întrucât introducea pedeapsa cu moartea. Monarhist prin credinţă, implicat într-o anume măsură în întreţinerea relaţiilor dintre prinţul dezmoştenit refugiat la Paris şi unii dintre oamenii politici din ţară, adept al Restauraţiei, Mircea Vulcănescu nu s-a sfiit să-şi exprime deschis opoziţia faţă de Constituţia carlistă. Se spune că regele ar fi fost informat despre votul contra al directorului Datoriei Publice şi i s-ar fi sugerat să nu adopte măsuri represive, spre a lăsa să planeze iluzia democraţiei.

de ministrul meu şi colaborând la încheierea unui acord comercial de contrablocadă antihitlerist[18] şi la negocieri pentru evacuarea tezaurului Băncii Naţionale, în caz de agresiune hitleristă. (Vezi depoziţia martorului D. Iordan, în faţa Secţiei a VIII-a, fila 72.)

Mă văd, cu acelaşi prilej, la Junior Carlton Club din Londra – la masa rotundă la care lordul Beaconsfield, vestitul Disraeli, luase altădată apărarea intereselor româneşti – înfăţişând, cu sfiala celor 36 de ani ai mei de atunci, ascultătorilor mei din Occident, soarta tragică a ţărilor mici, care luptă de sute de ani să-şi păstreze fiinţa nealterată, aşezate cum sunt, fără voia lor, în calea marilor imperialisme – „în calea răutăţilor", cum zice cronicarul moldovean.

Şi, întors acasă, spre a asista la sfâşierea trupului ţării mele, mă văd, mai târziu, în toamna anului 1940 – în vremea când armata germană intra în ţară –, iarăşi în străinătate, de astă dată la Budapesta, luptând, tot ca tehnician, cu sufletul frânt de arbitrajul de la Viena, pentru a-i înlătura efectele rele pentru neam. (Vezi depoziţia dr. Georgescu, în faţa acestei Onorate Curţi.)

Şi iarăşi, întors în ţară, mă văd refuzând, în noiembrie 1940, un loc de subsecretar de stat, oferit de fostul meu ministru de Finanţe, Cancicov, pentru că mi se părea că, faţă de problemele ce se puneau în acea conjunctură, nu-i puteam fi de folos.

În sfârşit, câteva zile înainte de a intra în guvern, mă văd făcând apologia lui Virgil Madgearu (şi a lui Nicolae Iorga), răpus de gloanţele îndreptate împotriva lor de hitlerişti – în „Revista de studii sociologice şi muncitoreşti", închinată lui[19], ce se află depusă la dosar (fila 213).

Şi ce atestare mai bună aş putea invoca aci, pentru felul în

---

[18] Acordul comercial româno-englez despre care vorbeşte Mircea Vulcănescu a fost încheiat la 6 iunie 1940.

[19] De fapt, conferinţa despre care vorbeşte, Mircea Vulcănescu a rostit-o în 12 iunie 1941, cu prilejul inaugurării Institutului de Cercetări Economice „Prof. Virgil N. Madgearu". Vezi: Mircea Vulcănescu, *Virgil Madgearu – intelectualul,* În „Revista de studii sociologice şi muncitoreşti", an VIII, Nr. 28, mai 1941, p. 1-9.

care mi-am făcut datoria de intelectual, care n-a trădat niciodată valorile spiritului – în sensul în care-i acuza Benda – în această perioadă dinainte de a fi subsecretar de stat, decât mărturia postumă a acestui intelectual de rasă care a fost Virgil Madgearu, care – vorbind despre felul în care i-ar plăcea să fie înfăţişat posterităţii – spunea asistentului său, d-l Alexandru Hallunga, cuvintele pe care acesta le repetă în articolul său din aceeaşi „Revistă de studii sociologice şi muncitoreşti”, aflată depusă la dosar:

„Dacă vei vroi să scrii vreodată ceva despre mine, ia ca îndreptar ceea ce a scris Mircea Vulcănescu”[20].

(A se vedea articolul la dosar, p. 24 a revistei.)

Onorată Curte,

A mai surprins altădată şi pe alţii faptul nemaiobişnuit ca cineva să fi suferit, în decursul formaţiei sale intelectuale, influenţa a doi dascăli atât de adânc deosebiţi, cum au fost pentru mine Madgearu şi Nae Ionescu, fără ca totuşi influenţa lor să fi alterat felul său propriu de a gândi.

Totuşi, acesta este cazul meu şi nici în faţa morţii nu văd cum m-aş putea lepăda de aceste influenţe, înfăţişându-mi chipul propriu altfel decât a fost în Adevăr.

Veracitatea e cea dintâi şi ultima obligaţie a unui intelectual! Aşa am crezut totdeauna!

Şi în acest cuget vreau să mor![21]

Văd toate aceste lucruri şi-mi zic: unde mi-e militarea pentru hitlerism?

---

[20] Vezi: Al. Hallunga, *Virgil Madgearu —omul şcoalei,* în „Revista de studii sociologice şi muncitoreşti”, an VIII, nr. 28, Mai 1941, p. 24.
Virgil Madgearu se gândea la cronica lui Mircea M. Vulcănescu, *V. N. Madgearu: Agrarianism, capitalism, imperialism. — Contribupuni la studiul evoluţiei sociale româneşti, 1 voi, în 8°, 171 pag., Bucureşti (Economistul), 1936,* publicată în „Sociologie românească”, an I, nr. 6, iunie 1936, p. 39-44.

[21] Pasajul de la „Onorată Curte...” până la „... vreau să mor!” nu a fost citit în faţa instanţei.

Unde mi-e ambiţia deşartă?

Unde sunt concesiunile făcute acelora care înşelaseră nădejdile neamului românesc?

Unde e altceva decât grija scrupuloasă de ţara mea, cu renunţarea la veleităţile fiinţei mele individuale?

Încerc, Onorată Curte, şi mă zbat să discern un adevăr prins în ochiurile plasei alcătuită din paragrafele actului de acuzare general şi nu găsesc altceva decât confirmarea vechii zicale a lui Rabelais, despre judecata omenească:

„Legile sunt ca pânzele de păianjen; tăunii cei mari trec prin ele, pe când musculiţele se prind!”[22] 22.

B. Acuzaţiile speciale rostite împotriva mea

Trec acum la acuzaţiile speciale ce mi se aduc prin actul de acuzare.

Sunt numai şase rânduri, în care se reţin, ca incontestabile, următoarele fapte:

1. că am făcut parte din guvern, în timpul când s-a declarat războiul,
2. că am colaborat la toate actele lui,
3. că am militat pentru hitlerism,
4. că m-am solidarizat cu toate actele guvernului, şi – ca o consecinţă – zice acest act,
5. mi-am asumat întreaga răspundere a tuturor faptelor rezultate din această guvernare, deci şi
6. aceea a continuării războiului.

Atât!!

---

[22] Compararea legilor cu pânza de păianjen este ceva mai veche. Aşa, pentru Zaleucos, legiuitor al locrilor, ne spune Stobaeus, „legile sunt la fel ca pânza de păianjen: dacă nimereşte în ea o muscă sau un ţânţar, se prinde; iar dacă e o viespe sau o albină, o rupe şi zboară; tot astfel dacă nimereşte în legi un sărac, e prins; iar dacă-i unul bogat sau iscusit la vorbă, le desface şi scapă”. *(Florilegium,* 45, 25.)

Şi pentru Solon, ne transmite Diogenes Laertios, „legile seamănă cu pânza de păianjen: cade într-însa ceva mai uşor şi slab, ea ţine; pe când un lucru mai mare o sparge şi trece printr-însa”. *(Despre vieţile şi doctrinele filosofilor,* I, 58.) O aceeaşi comparaţie se află şi la Voltaire.

Şi nimic mai mult!

Nici mai puţin!

În faţa acestei cascade de învinuiri, prin implicaţie, stau iarăşi uimit şi-mi zic:

1. Da! Este adevărat că am făcut parte din guvern, în timpul războiului.

Dar nu este adevărat că am colaborat la toate actele guvernului.

Am colaborat numai la unele din actele lui, din sectorul atribuţiunilor mele, şi am arătat precis la care anume. În epoca războiului, atribuţiunile mele excludeau, cum am dovedit cu decizia de delegare şi cu mărturia ministrului meu, generalul Stoenescu, contactul direct cu conducerea statului şi cu Consiliul de Miniştri. Singurul meu rol era să asist pe ministrul meu în aceste discuţiuni, în care el avea cuvânt hotărâtor, eu având numai pe acela al informării tehnice şi al controlului execuţiei ordinelor lui.

N-am luat parte la niciun consiliu în care să se fi hotărât declararea războiului. Nici la consiliile de ordine publică, nici la cele de colaborare civico-militară; iar la consiliile generale – numai când eram chemat, după cum am făcut dovada cu depoziţia martorului colonel Radu Davidescu.

2. N-am colaborat la toate actele guvernului.

N-am militat pentru hitlerism!

Nu se face dovada acestei militări, afirmată de actul de acuzare.

Am făcut, dimpotrivă, eu, dovezile contrare, deşi nu eram obligat.

Nu se face dovada, în sfârşit, că m-am solidarizat cu toate actele guvernului şi deci şi deducţia, pe cale de consecinţă, că mi-aş fi asumat întreaga răspundere a tuturor faptelor rezultate din această guvernare nu este justificată.

M-aş opri! Dar nu mă pot împiedica să mă întreb:

Ce se pedepseşte aci? Solidarizarea mea cu actele altcuiva? Asumarea răspunderii actelor altuia?

Pe ce text?

În faţa cui?

Presupunând că aş fi fost altceva decât un simplu subsecretar de stat şi aş fi declarat vreodată aşa ceva – deşi nu se face nicio dovadă –, nu văd în ce fel este admisibilă de conceput o asemenea asumare, când nu se pretinde nici că am uzurpat atribuţiunile conducătorului statului, nici că m-am substituit lui în luarea vreunei hotărâri din cele ce cădeau în sfera atribuţiunilor sale proprii. Mai ales, când am dovedit că contactul meu direct cu el era interceptat de ministrul de resort, care-şi rezervase (a se vedea decizia de delegare din dosar), lui exclusiv, referatele către conducător şi consiliile de miniştri.

Delegaţia aceasta este mai restrânsă ca delegaţiile ce se dau de obicei şi care se mărginesc să spună că subsecretarul de stat are toate atribuţiunile ministrului, afară de cele rezervate lui, prin legi şi regulamente.

Aci – ca să nu existe nicio confuzie –, ministrul, care nu mă cunoştea, ţine să specifice expres că îşi rezervă, personal, relaţiile cu conducătorul statului şi cu Consiliul de Miniştri.

Când a făcut această restricţie inutilă, am zâmbit faţă de acest exces de precauţiuni. Azi, însă, îl binecuvântez!

Nu ar fi avut nevoie să o spună, pentru că chiar în textul Constituţiei suspendate din 1938 – ale cărei dispoziţiuni continuau totuşi să se aplice prin uz – se zicea că: deşi

1. „Guvernul se compune din miniştri şi subsecretari de Stat”, textul adaugă imediat:

2. „Miniştrii (singuri), reuniţi laolaltă, alcătuiesc Consiliul de Miniştri”.

Deci, nu şi subsecretarii de stat.

Totuşi, decizia mea de delegare repetă lucrurile clar: Nu numai prezenţa la acel Consiliu nu mai era deci a mea personală; dar nici dreptul de a-i referi nu mai era al meu, ci al ministrului meu – eu neputând să vorbesc decât atunci când domnia sa mă autoriză special, ceea ce am şi făcut! Lucrul acesta l-am respectat totdeauna. Veţi vedea că toate notele către conducătorul statului, pe care le voi cita, poartă semnătura sa.

Chiar atunci când, ca în cazul adreselor ministerului în

chestiunea Ş.N.G., ele sunt precedate de note identice ale mele, premergătoare, adresate de mine domniei sale şi aprobate de domnia sa.

Iată, de pildă, în dosarul Ş.N.G., nota mea prin care arăt, după cercetarea lucrurilor prin organele tehnice ale ministerului, că nici noua Convenţie cu H. G. W. — menită să înlocuiască pe cea anulată în urma intervenţiei ministerului – nu satisface exigenţele cerute de această Convenţie. Ministrul scrie pe ea: „Aprob” – şi nota este transformată în adresă către ministerul de care atârnă întocmirea Convenţiei.

Acesta era modul nostru de a lucra!

Acest mod, chezăşie a încrederii ce se stabilise între mine şi ministrul meu, nu a fost schimbat tot timpul ministeriatului Stoenescu. Şi ministrul a recunoscut aci – în cunoştinţă de cauză – că nu mi-am depăşit atribuţiunile.

Mai târziu, sub ceilalţi miniştri, forma delegaţiei a fost cea generală, refuzându-mi-se numai actele rezervate în general ministrului, fără nicio restricţiune specială. Dar şi aci contactul direct cu conducătorul statului şi Consiliul de Miniştri mi-era tăiat, pentru că textul Constituţiei din 1938, aplicată prin uz după 1940, făcea pe ministru singur răspunzător faţă de conducătorului statului şi excludea pe subsecretarii de stat, de drept, din Consiliile de Miniştri. (Textele au fost analizate în pledoariile avocaţilor.)

Lucrurile mergeau până acolo, în vremea generalului Stoenescu, încât ordinele venite de la Preşedinţie la minister nici nu erau transmise de mine mai departe, fără ştiinţa titularului. Iată, de pildă, un ordin primit de la Preşedinţie, în legătură cu aşa-zisa finanţare a armatei nemţeşti, singurul trecut pe la cabinetul meu în vremea aceea, când Preşedinţia – cum vom vedea – dispunea direct de finanţarea ei, prin B.N.R. Era la 19 septembrie 1941 şi ministrul lipsea din Bucureşti. Ei bine, acest ordin a lăsat o dublă urmă în arhiva mea: o dată, o adresă către Preşedinţie, prin care-i ceream să-mi transmită ordinul în scris (căci, în aceeaşi zi în care-mi dase ordin telefonic să cer B.N.R.— ului să plătească nemţilor cota lunară, îmi transmisese şi o circulară ca ministerele să

nu mai execute ordinele telefonice date de Preşedinţie).

Pun atunci mâna pe toc şi scriu:

„Având în vedere ordinul D-voastră circular, vă rog să-mi comunicaţi în scris ordinul D-voastră telefonic”.

În acelaşi timp, pun mâna pe telefon şi, cerând Râmnicul Vâlcii, unde se afla, în inspecţie, ministrul meu, îi comunic:

„Iată ordinul primit. Ce facem?”

Şi urma acestei fişe telefonice există la dosarul ministerului.

Am verificat toată seria de ordine date în legătură cu finanţarea armatei nemţeşti. Este singurul trecut atunci pe la cabinetul meu şi se vede din el perfect care erau raporturile mele de subordonare şi cu Preşedinţia şi cu ministrul titular.

Voinţa, chiar de execuţie, era a lui.

Complicitatea mea, dacă ar putea fi, n-ar putea fi decât o complicitate presupusă la o complicitate a lui, şi aceasta presupusă.

Dar el nu a fost condamnat pentru aceste fapte. Ba chiar a fost achitat pe ele, de această Secţie, în urma unei apărări amănunţite, pe acest punct.

Acesta este cadrul în care am colaborat în guvernul mareşalului Antonescu, pe care nu l-am văzut, în afara ministerului meu, decât o dată, sub ministeriatul Neagu, şi atunci trimis de ministrul meu să discut planurile sistematizării Predealului, în locul lui, care era ocupat altundeva.

Relaţiile mele personale cu mareşalul Antonescu?

Iată-le!

Îndrăznind să-l întrerup, într-un Consiliu de Miniştri în care expusese un lucru inexact, pentru a restabili adevărul, mi-am atras din partea lui replica aspră:

„Când te-ai născut dumneata, ca să îndrăzneşti să tai cuvântul din gura mareşalului Antonescu?”

Ceea ce remarc că, în speţă, era just.

Faptul nu m-a putut însă împiedica să revin, îndată ce furtuna s-a potolit, pentru a spune ceea ce aveam de spus.

A mă face, în acest caz, coautor al tuturor faptelor

guvernului Antonescu şi deci şi (prin implicaţie, nu altfel) al celor incriminate în actul de acuzare: adică de crimele de la art. 2, alin. a, şi 1 alin. a, înseamnă, fără îndoială, să faci cel puţin „din ţânţar, armăsar”.

Şi, pentru că suntem în domeniul comparaţiilor entomologice, adaug că, dacă nu am fost unul din armăsarii înhămaţi la carul Soarelui, nu voiesc totuşi să spun că – în sectorul care mi s-a dat în seamă – am fost „muscă la arat”.

Nu! Lucrul ar fi inexact.

Este adevărat – şi am recunoscut şi recunosc – că am colaborat la multe acte ale ministerului meu, deci şi ale guvernului din care făceam parte, din sectorul economic şi financiar şi că am fost unul din capetele gânditoare care au contribuit la întocmirea şi executarea sistemului de relaţii economice ale ţării cu străinătatea, în perioada guvernării antonesciene. (Generalul Stoenescu a spus acest lucru aci.)

În acest sector, în care am lucrat, înţeleg să-mi asum răspunderea tuturor măsurilor pe care le-am preconizat eu, pentru care am luptat, ori pe care le-am executat eu.

Dar nici aci, măcar, nu sunt în măsură să-mi asum răspunderea tuturor măsurilor, pentru că pot dovedi oricând opoziţia mea categorică, al cărei ecou apare şi în discuţiile uneia din şedinţele ale căror stenograme s-au cerut aci. Vorbesc de aceea din 12 ianuarie 1944, în care se arată opoziţia noastră, a ministerelor din sectorul economic, la politica dusă în Transnistria, cu care nu m-am solidarizat şi nu înţeleg nici azi să mă solidarizez, precum şi la alte măsuri – bune sau rele – pe care nu le-am voit şi faţă de care m-am opus, şi cu care nu pot consimţi să fiu ţinut solidar, chiar dacă aş fi solidar asupra multor altele.

Memoriul către procurorul anchetator precizează cu ce am înţeles să mă solidarizez şi cu ce nu.

Un singur lucru mă surprinde, Onorată Curte, în actul acela de acuzare aşa ciudat. Dacă argumentarea lui e justă şi dacă este adevărat că m-aş fi solidarizat cu toate actele guvernului şi mi-aş fi asumat răspunderea întreagă a tuturor faptelor acestei guvernări – cum zice actul de acuzare –, ca şi cum aş

fi fost eu însumi un substitut de fapt al fostului conducător al statului, atunci nu văd de ce, ca urmare a acestui „prisos de cinste”, dar şi a acestei „lipse de vrednicie”, de a fi acuzat nu pe fapte proprii, ci pe fapte ale altora, atunci nu văd de ce – zic – nu am fost acuzat pentru toate capetele de acuzare rostite împotriva acestui regim şi nici de ce nu mi s-a pus în sarcină tot alfabetul din articolele 1 şi 2 din Legea nr. 312; ci acuzatorii mei mi-au rezervat, parcimonioşi, prin deducţie, numai acuzaţiile prevăzute în articolele 1 şi 2, alin. a?

Mă trudesc zadarnic de un an, în singurătatea gândului meu, ca fost dascăl de filosofie – obişnuit să caute lucrurilor un rost –, care a putut fi măcar logica acestor acuzaţii, dacă nu pot descoperi care este adevărul ei?

III

Încadrarea generală în art. 2, alin. a din Legea nr. 312/1945

Este o greşeală să se creadă că vorbele pot suporta orice.

Că înţelesul lor se poate întinde în toate sensurile, fără ca lucrul să aibă consecinţe!

O spune un om care – prin îndeletnicirile lui profesionale de logician – a fost adus, când nu era încă învinuit de crimă, ba încă şi după aceea, să exercite un fel de poliţie a înţelesului cuvintelor folosite de contemporanii săi.

Este o eroare, care se poate strecura în mintea cuiva, când priveşte lucrurile într-o perspectivă îngustă: *hic et nunc,* dar care se risipeşte de îndată ce ne gândim la consecinţele vorbelor pe care le rostim. Pentru că înţelesurile cuvintelor reprezintă hotare pe care mintea le pune între *lucruri,* tocmai pentru a nu se rătăci în judecata şi acţiunea ei, trecând, în chip nelegitim, de la un lucru la altul.

Aceste reflecţiuni mi le trezeşte felul în care Onoratul Parchet General răstălmăceşte textul clar al articolelor Legii nr. 312.

În cartea chineză a rânduielilor şi ceremoniilor: *Li-Ki* – una din cele cinci cărţi care alcătuiesc tezaurul literaturii clasice chineze – stă scris că un tânăr prinţ, de curând urcat pe tronul părinţilor săi, din Principatul Lu, s-a dus să întrebe pe înţeleptul Kong Fuzi (vestitul *Confucius* al iezuiţilor): „Care este prima îndatorire a unui stăpânitor de curând urcat pe Scaun?”

Înţeleptul i-a răspuns:

„Să păzească dreapta accepţiune a termenilor, şi acolo unde, de pe urma vitregiei împrejurărilor, această justă

accepţiune a termenilor s-a tulburat, să o îndrepte!”

Şi cronicarul acestui principat chinezesc povesteşte, mai departe, cum un înaintaş al prinţului în chestiune ar fi greşit odată, cu prilejul săvârşirii unui act impus de ceremonial, cu mai nimic, înţelesul cuvântului *„Li”* – care pe chinezeşte înseamnă „lege”, „normă”. Şi el adaugă că, după 259 de ani, tot crescând pe nesimţite, din prinţ în prinţ, greşeala a ajuns atât de lată, încât nedreptatea a luat locul dreptăţii în faptele stăpânirii şi strănepoţii prinţului vinovat de ea şi-au pierdut Tronul.

Nu mai puţin grele de urmări pot fi greşelile cu privire la accepţiunea cuvintelor:.

— a hotărî.

— a avea răspundere.

— a milita.

— a permite.

— a contribui într-un fel la.

— pregăti, ori

— a desăvârşi ceva,

mai ales când e vorba de „continuarea unui război” ori de „intrarea unei armate străine pe teritoriul ţării tale”.

Într-adevăr, Onorată Curte, textele a căror aplicare ni se cere sunt nişte texte clare, care prevăd limpede capetele de acuzare împotriva fiecărei categorii de infractori şi nu-i confundă pe unii cu alţii. Un alfabet întreg se înşiră după primele două numere din seria numerelor cardinale, ca să definească faptele celor pe care legea îi socoteşte a fi autori ai dezastrului ţării, în articolul 1, şi autori ai acestui dezastru, prin crime de război, în articolul 2.

O nuanţare subţire din articolul 3 deosebeşte apoi, după natura pedepselor, ceea ce legiuitorul a voit să caracterizeze ca infracţiuni politice, de ceea ce a caracterizat a fi crime de drept comun.

Parcurgând acest alfabet de crime, este destul de uşor de distins pe acelea dintre ele care au putut viza pe conducătorul politic, de cele ce au vizat pe colaboratorii lui şi pe simplii executanţi, definiţi, uneori, categorie cu categorie.

Articolul 2, alin. a – îndeosebi – este clar, definind vinovăţia autorului principal al vinii ce ni se impută. El foloseşte o dată cuvintele: „au hotărât”, pe lângă două alte cuvinte: „declararea” şi „continuarea” războiului, arătând astfel limpede, că *actul* de hotărâre este acelaşi în amândouă cazurile şi numai *obiectul* hotărârii e diferit.

Pe ce temeiuri distinge, atunci, domnul Procuror general între ele, făcând din cel dintâi – actul „hotărârei declarării” – un act expres şi solemn al celui care a avut competenţă să-l facă; iar din cel de-al doilea – actul de „hotărâre a continuării” –, un act diluat, inexistent, topit în multiplicitatea de acţiuni variate de executare a actelor de continuare a războiului?

Pe cine vizează deci Legea, pedepsind pe cel care a hotărât „declararea” războiului?

Domnii procurori au spus-o lămurit: pe cel care, având în sfera competenţei sale puterea de a o face şi, ivindu-se prilejul de a o face, săvârşeşte acest act de alegere între lucrurile cu putinţă şi hotărăşte: să fie război.

Nicio controversă asupra acestui punct!

Pe cine vizează Legea, pedepsind pe cei care au hotărât „continuarea” războiului?

La fel, pe acei care, având, în sfera competenţei lor, puterea de a ieşi din război, ori uzurpând această putere, şi, ivindu-se prilejul de a-l opri, săvârşesc acest act de alegere între lucrurile cu putinţă şi hotărăsc să continue războiul.

Spre a-şi face însă teoria admisibilă, reprezentanţii Ministerului Public au afirmat, în rechizitoriul lor, că asemenea acte de hotărâre a continuării se deosebesc de cele de hotărâre a declarării, pentru că actele de hotărâre a „declarării” pot să fie dovedite, chiar dacă nu se dovedesc în fapt, pe când actele de hotărâre a „continuării”, nu numai că nu sunt dovedite, dar nici nu pot să fie dovedite. Aşa zic domniile lor. De ce?

Pentru că declararea războiului e un fapt unic, instantaneu, pe când continuarea războiului e o situaţiune durabilă, continuă, care rezultă automat din actele de execuţie

născute din declararea lui sau cere o reînnoire continuă a hotărârii, presupusă în fiecare act de execuţie. Hotărârea continuării războiului nu ar putea fi astfel un fapt unic, la fel cu hotărârea declarării lui, ci un fel de direcţie generală, implicită, a voinţei care comite actele de execuţie.

În consecinţă, Legea trebuind interpretată, aşa ca ea să aibă un sens şi nu aşa ca să nu aibă, textul – zic domniile lor – trebuie înţeles aşa ca şi cum ar lipsi din el cuvântul „hotărâre”. Legea ar viza atunci numai voinţa de continuare pură şi simplă a războiului, presupusă de faptul continuării lui. Hotărârea de a-l continua ar echivala, ar fi totuna cu simpla voinţă de a-l continua. Iar complicii acestei hotărâri ar fi toţi aceia care, continuând în fapt războiul, prin exerciţiul atribuţiunilor lor în stat, şi-au unit ori alipit voinţele lor particulare, implicit, cu voinţa hotărâtoare.

Straniu ocol! — spre a evita un lucru care stă totuşi limpede, la îndemâna tuturor.

Dar acest lucru nu este cu putinţă.

Şi iată de ce:

A hotărî, Onorată Curte, înseamnă a trage hotare!

A trage hotare în virtual. A alege din lumea nevăzută, multiplă şi nedeterminată a lucrurilor ce pot fi, dar nu sunt încă, pe acelea care vor trebui să fie şi care, prin determinarea spiritului tău, şi prin actul tău, vor fi.

Voinţa omului se constituie din trei acte deosebite, care se înlănţuiesc în trei momente ale actului de a voi:

— primul moment este deliberarea, sfatul, cumpănirea motivelor în judecată, care te determină să alegi;

— ultimul moment – al treilea – este porunca, decretul, ordinul de executat, hotărârea deja luată;

— între amândouă stă, ca o limbă de cântar în cumpăna fiinţei: hotărârea.

Hotărârea este actul al doilea al voinţei, aşezat între celelalte două. El urmează deliberarea şi precede execuţia. Le leagă şi face din ele o unitate. Este momentul unic, în care motivele de a voi se adună în unitatea cugetătoare a fiinţei,

pentru a face această alegere a viitorului de înfăptuit, din care va rezulta porunca.

Analiza aceasta a actului de voinţă e clasică!

O găsim şi la Aristotel şi la Toma din Aquino, ca şi în tratatele cele mai noi de psihologie, de orice tendinţă.

Confuzia hotărârii nu este posibilă nici cu actul de voinţă în totalitatea lui, nici cu fiecare din celelalte momente.

Numai ea este generatoare de responsabilitate, pentru că numai ea este un act separator de destine, mai concret – de separator al şirului evenimentelor posibile.

Unul din apărători a ironizat, aci, acest destin.

Se poate!

Dar acest rol al actului hotărârii există netăgăduit, de vreme ce poate face ca întâmplările să ia un curs, în loc să ia altul.

Şi, aci stă temeiul răspunderii care punea la grea cumpănă gândirea domnului Procuror general!

Care sunt, în lumina acestor idei, elementele hotărârii?

1. Nu există hotărâre, unde nu există posibilitate de a alege, de a face şi de a nu face ceva;

2. Nu există hotărâre, unde nu există deliberare, reprezentare şi confruntare a temeiurilor care te înclină spre fiecare alternativă de judecată, pentru a le despărţi, alegând;

3. Nu există hotărâre, unde nu există putere de a porunci şi de a fi ascultat.

Un act prin care cineva decide să se facă noaptea, zi, şi ziua, noapte nu este un act de hotărâre, decât dacă cel care zice: „Să se facă zi” – are şi puterea să o facă.

Hotărârea implică deci deliberare în sfera competenţei.

Şi, domnul Procuror general a recunoscut-o aci!

Aplicarea acestei idei de hotărâre la declararea războiului este uşoară: declararea războiului e deci uşor de detectat.

Continuarea războiului e un fapt automat continuu.

Cum poate avea loc atunci o hotărâre (act instantaneu) a continuării unui război (care este un fapt continuu)?

Poate fi!

Când?

Atunci când apare posibilitatea unei opriri a războiului, adică a unei ieşiri din război.

În acel moment, când apare această posibilitate, continuitatea se opreşte şi apare actul unic al unei noi hotărâri.

Mintea, cumpănind atunci între continuare şi încetare, alege, iar, ceea ce trebuie să fie; după cum alesese întâi. Şi dacă, atunci, alege continuarea – hotărârea lui cade sub incidenţa textului articolului 2, alin. a.

Hotărârea continuării războiului nu poate însă presupune, prin felul în care o prevede legea, decât aceleaşi elemente ca şi aceea a declarării lui şi aceeaşi competenţă. Şi numai un obiect schimbat.

Continuarea războiului poate fi un act automat şi continuu; dar „hotărârea" continuării lui nu poate fi decât un act unic, săvârşit în situaţia în care putea fi săvârşit, adică într-un prilej de a alege între două cursuri deosebite ale evenimentelor, din care unul ar fi fost putinţa reîntoarcerii la starea de pace şi altul putinţa continuării stării de război.

Nu vizează, într-adevăr, pe nimeni acest text?

Nu vizează oare nicio situaţie concretă?

Ba da!

El vizează pe acei care aveau în sfera competenţei lor legitime, sau uzurpate, puterea de a hotărî declararea războiului sau ieşirea din război. Şi se referă la actele săvârşite de ei în momentele în care, având de ales, adică fiindu-le cu putinţă să hotărască ieşirea din război, au hotărât totuşi continuarea lui.

Aceasta este interpretarea logică, coerentă şi omogenă a textului, care păstrează cuvântului „a hotărî" o singură accepţiune şi îl aplică în două situaţiuni diferite, şi ele omogene, dar inverse: trecerea de la pace la război şi de la război la pace. Aşa cum o cere, clar, textul.

E oare adevărată, atunci, susţinerea domnului Procuror general că – în acest caz – legea nu ar mai viza pe nimeni, aşa încât interpretul ei să fie silit s-o interpreteze altfel, din respect pentru presupusa coerenţă a spiritului legiuitorului?

Nicidecum!

Cei vizaţi de acest text există!

Sunt cei care, având în sfera competenţei lor legitime această putere: conducătorul statului – dacă se face dovadă că acesta s-a aflat în situaţia posibilităţii ieşirii din război, hotărând, în această alternativă, continuarea lui; sau cei care, uzurpând această competenţă, s-au constituit, peste graniţă, în guvern românesc, asumându-şi răspunderea politică efectivă asupra românilor aflaţi peste graniţă şi – uzurpând dreptul de a vorbi în numele României, împotriva guvernului legal – au hotărât, în fapt, continuarea războiului alături de Axă.

Iată pe cine poate viza textul clar al părţii a doua a alineatului a din articolul 2, şi instanţele au făcut aplicarea textului în acest sens.

Nu este deci cazul să se pretindă, pentru justificarea unei interpretări forţate a textului, o absurditate a tezei contrare, care, în realitate, nu există.

În lumina acestei analize, a pretinde că eu sau unul din acei care nu aveau calitatea şi puterea s-o facă, au hotărât să fie pace, sau să fie război; ori că ne-am asumat această răspundere, ar însemna să se pretindă că suntem ori uzurpatori, ori nebuni.

Fost-am noi măcar complici?

Complici nu la voinţa de a continua războiul – pe care legea o pedepseşte –, ci complici la hotărârea de a-l continua?

Poate fi actul nostru de execuţie – a unei hotărâri deja luate în momentul în care intervenea actul nostru tehnic de execuţie – un act de complicitate la luarea lui?

Nu!

A spus-o domnul avocat Aznavorian, de ce nu.

Nu numai pentru că acest lucru nu se dovedeşte în fapt, pentru niciunul dintre noi; dar pentru că acest lucru – nu altul – e cel care nu se poate dovedi. Căci, dacă complicitatea implică cauzalitatea determinantă între două acte de voinţă concurente, nu s-a mai pomenit şi nu se poate pomeni ca o

cauză să fie posterioară producerii efectului său.

Lucrul acesta nu se poate, pentru că stă mintea-n loc!

Se sparge însuşi conceptul de cauză, care leagă un fapt de un antecedent necesar al său. Şi această cauză e – cum s-a arătat – elementul care leagă, una cu alta, voinţele culpabile în complicitate.

Se poate vorbi de complicitate la săvârşirea unui fapt, atunci când actele de execuţie fac parte din săvârşirea faptului incriminat el însuşi; cum e cazul, de pildă, în săvârşirea unei crime de omucidere, în care trebuie să pândeşti, să alegi arma, să loveşti. Dar actul de execuţie nu poate fi un act de complicitate, atunci când ceea ce legea pedepseşte nu este altceva decât luarea hotărârii, hotărâre care – în chip necesar – premerge tuturor actelor de execuţie.

Complicitatea la hotărârea de a face ori de a continua războiul este deci cu totul altceva decât participarea efectivă la continuarea lui, sau decât adeziunea implicită, ori chiar explicită, la această continuare, aderarea implicită sau explicită la scopurile lui, ori ajungerea, înlesnirea sau uşurarea acestei continuări, prin acte de execuţie.

Pe acestea, legea nu le pedepseşte!

Actul de execuţie ar putea fi un act de complicitate – în cazul articolului 2, alin. a – numai dacă crima pedepsită de legiuitor ar fi fost faptul continuării războiului, sau voinţa de al continua, manifestate în acte de execuţie, sau faptul negativ de a nu le fi împiedicat atunci când cineva ar fi putut s-o facă.

Dar toate aceste interpretări omit că ceea ce pedepseşte articolul 2 nu este faptul continuării războiului, nici faptul voinţei de a-l continua, nici faptul de a nu fi făcut nimic împotriva acestei continuări; ci numai faptul „hotărârii” de a-l continua, efectuat de acel care avea calitatea să-l facă – care este un fapt bine definit şi unic.

Pentru ca să existe complicitate – în cazul articolului 2, alin. a – este deci necesar să se dovedească că: miniştrii ori subsecretarii de stat antonescieni au participat la actul deliberării, care a precedat pe acela al hotărârii şi că, prin

actele lor săvârşite cu acest prilej, au determinat pe cel îndreptăţit a hotărî să hotărască continuarea, nu numai că i-au ajutat să continue.

Dar această dovadă nu s-a făcut, ci, dimpotrivă, s-a recunoscut de Ministerul Public că nu a existat o hotărâre a continuării înainte de 23 august [1944]; iar martorul general Paul Leonida, ofiţerul de stat major cel mai calificat să cunoască situaţia militară – pentru că a fost şeful Secţiei Operaţiilor din Marele Stat Major şi înainte şi după 23 august 1944 (adică al Serviciului din Marele Stat Major căruia chiar acuzatorul public al Tribunalului Poporului i-a cerut lămuriri asupra intrării trupelor din 1940) –, acest martor a arătat că nici nu se putea ieşi din război înainte de 23 august 1944.

Iar în ceea ce priveşte ţinerea miniştrilor la curent cu intenţiile conducerii statului, depoziţia domnului ministru Petrovici şi declaraţiile lui Mihai Antonescu din şedinţa Biroului Păcii din 25 iunie 1942, arată că numai el şi mareşalul Antonescu, nu numai că au cunoscut singuri data declarării războiului; dar au şi făcut singuri pregătirea lui diplomatică şi economică.

„M-am ocupat şi de aprovizionare” – zice Mihai Antonescu, tocmai spre a-şi revendica singur toată răspunderea acţiunii lui (în stenograma şedinţei din 25.VI. 1942).

Iar de hotărârile militare luate în legătură cu conducerea războiului, se constată că nu a avut cunoştinţă nici el, de vreme ce s-a plâns formal de acest lucru în Consiliul de Miniştri.

Dacă, deci, Mihai Antonescu, consultat de obicei de conducătorul statului, nu a fost consultat în acest scop, cu atât mai puţin puteau fi consultaţi ceilalţi miniştri, şi mai puţin subsecretarii de stat.

A fortiori, cum pot fi declaraţi complici la hotărârea continuării războiului miniştrii, care dovedesc că, în momentul intrării lor în guvern, intenţia ieşirii din război încolţise în mintea celui care avea în atribuţiunile lui luarea de asemenea hotărâri, care începuse deja tratative în acest sens, care dispusese luarea de măsuri ca să facă efectivă

această ieşire şi care (ieşirea din război neputând fi faptul unuia singur) aştepta numai momentul potrivit pentru a porunci ca această intenţie să fie desăvârşită în fapt.

Aşa-zisele lor fapte de execuţie a continuării războiului? Privite în această perspectivă, ele nu mai sunt măsuri de executare a hotărârii continuării războiului, ci acte de pregătire a hotărârii ieşirii din război, chiar dacă – prin imposibil – Curtea ar admite, principial, teza Ministerului Public privitoare la hotărârea implicită.

Voi dovedi acest lucru, în amănunt, în cazul meu!

Acuzaţia formulată nu rezistă deci la o analiză serioasă.

IV

Expunerea activităţii mele

A. Colaborarea la convenţiile comerciale şi rezultatele ei

Onorată Curte,

Domnul procuror, care s-a ocupat mai îndeaproape de faptele fiecăruia dintre noi, a articulat două activităţi ale mele, asupra cărora a atras atenţia Onoratei Curţi, în legătură cu acuzaţiile ce mi s-au adus prin actul de acuzare:

1. Una este participarea mea la pregătirea convenţiilor economice cu Germania, în perioada în care am fost subsecretar de stat;
2. A doua este participarea mea la aşa-zisa finanţare a armatei germane.

Cu toate că domnul procuror a găsit cu cale să caracterizeze cu elogii pe cea dintâi şi a recunoscut categoric că nu-mi poate face o învinuire dintr-a doua, totuşi, domnia sa a invitat apoi Curtea, mai întâi să aprecieze în ce măsură aceste activităţi ale mele pot face obiectul unei incriminări pe articolele pentru care actul de acuzare mi-a cerut condamnarea, pentru a conchide, la urmă, imperativ, în sensul că cere totuşi aplicarea celor două texte.

Acestea, după ce domnul Procuror general, în rechizitoriile domniei sale, conchisese la nevinovăţia de principiu a subsecretarilor de stat, sub rezerva încadrării fiecăruia potrivit faptelor care ar rezulta din activitatea lui proprie, în măsura în care acestea ar fi susceptibile să fie considerate acte de complicitate la crimele prevăzute în actul de acuzare iniţial.

Cu toate că fiecare din rechizitoriile domnilor procurori,

luate în parte, m-ar fi scutit, deci, de sarcina să mă apăr altfel decât prin tăcere, bizuindu-mă pe nădejdea că Onorata Curte va reciti Memoriul meu către procurorul Cabinetului XII de Instrucţie, luminându-se deplin; totuşi, considerând la un loc cele două teze dezvoltate în rechizitoriu, constat că prin suprapunerea argumentării lor, activitatea mea proprie, de care actul de acuzare nu pomeneşte nimic, învinuindu-mă numai pentru faptele altora şi pentru asumarea răspunderii lor, activitatea mea proprie – zic –, înlăturată în urma instrucţiei, continuă a fi reţinută de domniile lor ca un capăt special de acuzare.

Şi pentru că sunt, cum am spus, Stan Păţitul, care, socotind lucrul în această privinţă lămurit şi neinsistând asupră-i, m-am văzut totuşi condamnat anul trecut de Secţia a VIII-a a Curţii Criminale la opt ani temniţă grea, cu toate elogiile domnilor procurori (anchetator şi din şedinţă), aceste elogii fiind considerate de Curte numai ca circumstanţe larg atenuante, dar care nu ar exclude – după ea – vinovăţia trasă din consideraţia de fapt (nemaicenzurabilă de înalta Curte), participând la alcătuirea unui sistem economic şi financiar care a permis finanţarea armatei germane, aş fi militat pentru hitlerism, contribuind la desăvârşirea intrării armatei germane pe teritoriul ţării, care intrare ar fi fost factorul determinant al hotărârii mareşalului Antonescu de a ataca Rusia sovietică şi, deci, sunt vinovat personal de crimele din articolul 1, alin. a şi 2, alin. a – sunt nevoit, aşadar, să mă apăr, arătând limpede care au fost faptele mele în acest sector, care le-au fost obiectivele şi care le-au fost rezultatele.

Aceasta, spre a limpezi răspunsul la întrebarea dacă aceste fapte pot fi considerate în vreun fel:

1) fie ca acte de „militare pentru hitlerism”, cum cere articolul 1, alin. a din Legea nr. 312/1945;

2) fie ca acte de „permitere a intrării armatei germane pe teritoriul ţării”, de cineva care avea „răspunderea politică efectivă” (cum cere acelaşi articol), pe care sunt acuzat;

3) fie ca acte de „militare pentru pregătirea şi desăvârşirea

faptelor de mai sus”, cum ar cere articolul 1, alin. b – a cărui aplicare nu mi s-a cerut –, dar în a cărui perspectivă au raţionat totuşi şi Secţia a VIII-a a Curţii, anul trecut, şi domnul Procuror general, acum;

4) sau fie, măcar, ca un act de „contribuţie la permiterea intrării acestei armate” prin vreun fapt al meu, din partea acelora care „au avut răspunderea politică” după 6 septembrie 1940 şi „au militat pentru hitlerism”, cum ar cere-o (întemeiată pe tratatul de pace în vigoare) partea finală a articolului 2, alin. a din Legea nr. 291, care contopeşte cele două texte din Legea nr. 312 (întemeiată, ea, pe Convenţia de Armistiţiu, azi expirată), chiar în cazul când Curtea, respingând aplicarea directă a textelor ultimei legi, ea ar recurge totuşi la textul ei, măcar spre a lumina cu el intenţiile invariabile de la Armistiţiu la Pace, ale legiuitorului Legii nr. 312/1945, cum ar cere-o aceeaşi coerenţă a legiuitorului, afirmată de domnii procurori;

5) ori, în sfârşit, dacă aceleaşi fapte pot constitui elemente de incriminare pentru „complicitatea” la „hotărârea de continuare a războiului” din partea factorilor politiceşte calificaţi şi răspunzători, care ar fi luat, ori ar fi avut de luat, o asemenea hotărâre, în concepţia domnilor procurori.

Încincită posibilitate de acuzare, ce se resfiră din rechizitoriile aparent neîmpovărătoare ale domnilor procurori, dar atât de primejdioase în concluzii, încât mă obligă să insist şi să cer Onoratei Curţi să mă asculte.

Fiindcă – dacă nu le spulber aici –, ele fiind consideraţiuni de fapt, invocarea lor în apărarea mea nu-mi va mai fi posibilă, în caz de condamnare, în faţa instanţelor superioare, menite să se pronunţe numai asupra Dreptului.

Pentru aceste motive, rog Onorata Curte să mă ierte că insist ca, după apărarea în Drept – rostită de avocaţii mei –, să o lămuresc şi eu asupra faptelor mele, intenţiilor lor şi rezultatelor acestora, judecate în perspectiva textelor a căror aplicare s-a cerut în cazul meu.

Declar aci că mă unesc cu toate cele spuse de toţi avocaţii cu privire la temeiurile de drept şi rog a se lua notă de

aceasta.

Procesul acesta este un proces politic.

El priveşte activitatea mea de trei ani şi jumătate, acuzată prin actul de acuzare, implicit, numai prin solidarizarea ei cu activitatea altora.

Onorata Curte mă va ierta dacă, acuzat astfel, prin actul de acuzare, de ceea ce nu am făcut eu, dar pus în cauză, în legătură cu această acuzare, de domnii procurori, prin ceea ce se pretinde de domniile lor că aş fi făcut – voi încerca să arăt ce am făcut cu adevărat: care mi-au fost scopurile şi ce rezultate au atins aceste fapte, şi în ce fel se pot încadra acestea toate în raport cu activitatea altora şi cu incriminările ce mi s-au adus.

Voi examina deci, pe rând:

1. Activitatea mea în legătură cu convenţiile economice încheiate cu Germania – şi

2. Activitatea mea în legătură cu aşa-zisa finanţare a armatei germane.

Convenţiile economice

S-a arătat şi dovedit, în cursul acestui proces şi al cercetărilor care l-au premers, că convenţiile economice nu s-au încheiat de Ministerul de Finanţe, ci de Ministerul Economiei Naţionale, mai întâi, şi apoi de Ministerul de Externe — care, prin Direcţia Acordurilor, centralizau însă, în vederea lor, punctele de vedere ale ministerelor interesate în legătură cu chestiunile care formau obiectul acordurilor ce priveau sectoarele lor. Unele convenţiuni s-au încheiat şi de către Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Sub acest raport, ministerele făceau, mai întâi, note, cuprinzând deziderатele lor cu privire la chestiunile în discuţie, note pe care Ministerul de Externe le colaţiona şi confrunta, hotărând care deziderate pot forma obiect de revendicări, în ansamblul negocierilor, în conjunctura diplomatică a momentului.

În cursul acestor negocieri, se întâmpla ca departamentele

să delege experţi-tehnicieni, care să raporteze direct şi să primească instrucţiuni direct de la ministere asupra unora din problemele în discuţie, de resortul lor.

Niciuna din aceste instrucţiuni nu se da însă de minister fără încuviinţarea Ministerului de Externe. Dispoziţiuni formale erau date că niciun act de acest fel sau angajament luat de vreun departament, fără ştirea Ministerului de Externe, nu leagă Statul Român. (S-au arătat.)

Se înţelege deci că răspunderea globală a acestor negocieri o avea Ministerul de Externe, chiar când, în fapt, ele se negociau de altcineva; ministerele de resort răspunzând numai pentru propunerile şi actele pregătitoare (studii tehnice prealabile etc), efectuate în cadrul atribuţiilor lor.

Răspunderea mea – pentru aceste negocieri – nu
Poate fi angajată în alt cadru.

Negocierile economice româno-germane priveau două sectoare generale de activitate:

1) una era colaborarea – aşa-zisă industrială –, adică conlucrarea în vederea coordonării structurale a instituţiilor producătoare, afectând mai ales organizarea în sectorul capitalurilor şi al întreprinderilor;

2) a doua era colaborarea – aşa-zisă comercială sau economică propriu-zisă – privind mai ales schimburile economice.

Prima era o colaborare prevăzută ca de mai lungă durată; a doua era o colaborare pe o perioadă limitată: de obicei şase luni sau un an (dar şi ea în cadrul unei înţelegeri principiale de durată).

Cea dintâi se făcea prin convenţiuni de colaborare între diferitele instituţiuni din ţară, din străinătate şi stat: uneori direct cu statul (când era vorba de concesii sau de instituţii de stat), alteori numai sub controlul statului, când era vorba de colaborarea de instituţii private (în care statul avea însă interese proprii de apărat).

A doua se făcea de la stat la stat, în cadrul unor

convenţiuni anuale, revizuibile semestrial, în cadrul unui acord general încheiat în 1939, denumit Acordul Wohlthat, care se întindea pe o perioadă de 10 ani, prevăzând o serie de acorduri speciale în legătură cu care, în fiecare an, aveau să se facă convenţiuni noi de aplicare a acestui acord general, pentru perioada ce rămâne.

Acordul zis „Cancicov” din 4 decembrie 1940, acordurile din 16 ianuarie 1942, 17 ianuarie 1943 şi 9 februarie 1944 sunt asemenea acorduri de aplicare anuală a Acordului din 1939, care legase, încă din timp de pace, economiile ambelor ţări.

Acordurile din 29 mai 1941, din 12 iulie 1942 şi din 17 iulie 1943 (în iulie 1944 nu s-a mai încheiat acord) erau convenţiuni de revizuire semestrială a celor hotărâte prin celelalte acorduri arătate.

În cadrul lor se cuprindeau tot felul de acorduri particulare, privind diferite chestiuni anexe, care deveneau astfel conexe, ansamblul acestor relaţiuni constituind un tot, a cărui aplicare revenea apoi fiecărui departament sau instituţie de stat sau particulară, potrivit celor hotărâte.

Dimpotrivă, acordurile cu caracter de colaborare industrială nu erau periodice. Ele se negociau de Preşedinţie sau: de Ministerul de Externe, separat – uneori fără consultarea ministerelor interesate –, care adeseori se aflau în, faţa unor fapte împlinite, când acordurile veneau la aplicare şi care, cu acel prilej al aplicării, ridicau obiecţiuni asupra felului defectuos în care convenţiile fuseseră încheiate, fără consultarea lor.

Aşa au venit în discuţia Consiliului de Miniştri acordurile de colaborare ale industriei grele (Malaxa-Hermann Göring Werke, mai târziu Rogifer), sau, în discuţiile delegaţiei economice a guvernului, acordurile de colaborare tehnică cu H. G. W., a Şantierelor Navale Galaţi (Ş.N.G.), de care a vorbit domnul procuror, ori chestiunea desfiinţării şi reînfiinţării societăţilor exportatoare de cereale sau cele privitoare la industria petroliferă etc.

Este adevărat că, mai târziu, sub înrâurirea experienţelor proaste făcute prin negocierea unor asemenea acorduri direct de Preşedinţie sau de Ministerul de Externe, fără consultarea prealabilă a departamentelor, s-a renunţat la acest sistem, anulându-se acordurile iniţiale greşite (cazurile Malaxa, H. G. W. şi Ş.N.G.) şi încheindu-se altele în loc, tot de către Preşedinţie sau Ministerul de Externe, dar după consultarea departamentelor, ţinându-se astfel seama, uneori (dar nu totdeauna), şi de sugestiile lor.

În amândouă sectoarele de negocieri, conducerea statului formulase principii clare de conlucrare, în lumina cărora avea să se desfăşoare activitatea de punere la punct tehnică a proiectelor de convenţii, de către fiecare departament, şi în lumina cărora erau judecate apoi şi criticate ca inadmisibile, de către departamente, convenţiile încheiate fără respectarea lor.

Care erau aceste principii şi cum s-au aplicat de Ministerul Finanţelor cele ce-l priveau şi ce rol am avut eu în aceasta?

Colaborarea industrială

A. Principiile acestei colaborări au fost:

1. Nu se colaborează decât în domeniile unde dezvoltarea întreprinderilor româneşti nu este asigurată în timp de pace, fie din lipsa materiilor prime, fie din aceea a debuşeurilor;
2. Nu se colaborează decât dacă partenerul străin aduce industriei româneşti: materia primă, utilajul tehnic, priceperea tehnică (specialişti, licenţe, brevete), finanţare sau comenzi – pe care industria românească nu şi le poate procura din interior;
3. Şi numai dacă colaboratorul străin se angajează să formeze personalul tehnic românesc la dânsul în întreprinderi;
4. Nu se alienează fondul bogăţiilor româneşti, în sensul că nu se cedează majoritatea acţiunilor întreprinderii;
5. Nu se cedează conducerea generală a întreprinderilor

din mâinile româneşti.

B. Ce rezultate au dat aceste principii?

1. Domnul procuror a citat cazul colaborării Ş.N.G. — H. G. W., pentru că acest caz mi s-a pus special în sarcină.

În acest caz am fost acuzat, la Cabinetul de Instrucţie, că am participat la aservirea ţării către germani.

Am depus, în apărarea mea, exclusiv, dosarul chestiunii de la Ministerul Finanţelor, în copie.

Domnul procuror, care m-a anchetat, a conchis, cercetându-l, nu numai că n-am aservit ţara în acest caz, dar că acţiunea mea demnă a dus la anularea contractului de colaborare defectuos.

Nu este însă unicul caz de acest fel. Am arătat domnului procuror anchetator că aceeaşi a fost situaţia în toate cazurile similare.

2. Acelaşi a fost, de pildă, cazul cu convenţiile privitoare la Societatea Malaxa, cedată de Ministerul de Externe Grupului H. G. W., în care toţi miniştrii despre care dom **-[lipsa pg 66-67 din pdf]**

2. Schimburile se fac în mod echilibrat, la preţuri fixe; fiecare spor de preţ dintr-o parte trebuind compensat de un spor corespunzător de cealaltă. Se admit depăşiri momentane într-un sens sau altul, dar ele trebuie să fie compensate în cursul anului contractual;

3. În acoperirea exporturilor, se primesc mărfuri necesare pieţei şi investiţiunilor statului; unelte agricole, maşini, piese de schimb, dar şi rente, averi mobiliare şi răscumpărări de datorii externe;

4. Petrolul, materialul necesar războiului, se exportă pe armament;

5. Efortul net de finanţare, făcut în interior pentru aceste schimburi, se acoperă cu aur şi devize libere.

B. Care au fost rezultatele?

Chestiunea pretinsei secătuiri a ţării

România nu a fost secătuită.

a) România a exportat în patru ani, în cantităţi, cu mult mai puţin decât în toţi anii anteriori; în afară de petrol, unde scăderea e mai mică.

România era, în timpurile normale, o ţară exportatoare de:

— Cereale

— Petrol

— Lemn

— Produse animale şi alimentare.

În ce priveşte cerealele, România exporta, normal, între 100-300.000 vagoane anual (am anexat la Memoriul prezentat domnului procuror al Cabinetului XII de Instrucţie cifrele oficiale ale exportului pe ultimii 15 ani, toţi anii care au urmat crizei din 1929).

În patru ani (1941-1944), România exportă în total 85.000 vagoane:

— 28.000 vagoane în 1941

— 16.000 vagoane în 1942

— 12.000 vagoane în 1943

— 29.000 vagoane în 1944.

Pentru a ne da seama de situaţie, ajunge să spunem că după 23 august 1944, în nouă luni, până la capitularea Germaniei, România a furnizat aliaţilor, oficial, 63 000 vagoane cereale.

În ce priveşte lemnul, exportul nu a reprezentat nici 10% din exporturile normale: sub 10.000 vagoane anual, faţă de 50-100 000 vagoane, normal.

În ce priveşte petrolul, în scădere tendenţial, din 1936, când atinsese aproape 7 milioane tone la export, el a continuat să scadă în jurul a 3 milioane tone, cu excepţia unei creşteri în 1941 – la 4 milioane tone –, ajungând la 1.400.000 tone în 1944, faţă de un consum intern sporit de la 1.700.000 la 2.500.000 tone anual. (A se vedea depoziţia directorului general al Petrolului, Andonie, făcută în faţa Secţiei a VIII-a, anul trecut, aflată la dosar.)

b) În schimb, România a importat, pe categorii, materii prime şi produse industriale foarte importante, ale căror

cantităţi înregistrează, în aceşti ani, cifre record. (A se vedea tablourile, la dosarul special.)

S-a zis că nemţii n-au dat nimic în schimb, că au umplut ţara cu jucării şi muzicuţe.

Adevărul este cu totul altul!

Cu excepţia produselor coloniale, interceptate de blocada aliată, al căror import s-a redus la 1/10 din normal, şi a importurilor de ţesături şi pielărie – reduse între 1/4 şi 1/3 din normal –, celelalte importuri au fost foarte însemnate. Chiar cauciucul sintetic importat a reprezentat 1/3 din importurile obişnuite de cauciuc natural. Cocsul, fierul în bare, vehiculele, culorile şi lacurile, pământurile, ceramica au înregistrat cifre record, nemaiatinse în niciun moment al perioadei care a urmat crizei din 1929.

Astfel, cocsul a atins 38.000 vagoane în 1942 şi 15.000 vagoane în 1943; vehiculele şi maşinile, fiecare peste 2.200 vagoane, în care se cuprind: camioane, automobile şi tractoare (peste 4 000), maşini agricole şi industriale etc.

În schimb, pretinsele jucării şi instrumente muzicale nu au totalizat anual nici 170 vagoane, ca şi instrumentele optice, acestea însă foarte valoroase.

Cifrele acestea se raportează la totalul schimburilor, nu numai la cele cu Germania, care ocupa însă Europa toată în acel timp şi care ocupa, deci, în aceste schimburi, aproape 90%.

c) în ceea ce priveşte valorile importate şi exportate, soldurile anuale faţă cu Germania, după o balanţă excedentară de 5 miliarde în 1941, situaţia s-a răsturnat, importurile întrecând exporturile cu circa 500 milioane mai întâi în 1942, pentru a atinge un surplus de importuri în lei de 21 miliarde în 1943, ceea ce dă un sold total, în trei ani, de 16 miliarde lei, cu care importurile depăşesc exporturile.

Acestea sunt cifrele nominale.

Vom vedea mai departe situaţia şi în valori efective, în raport cu o bază unică.

d)Lucrul acesta s-a datorat faptului că, în această perioadă, România a vândut produsele sale la preţuri relativ

cu mult mai mari decât cele la care a cumpărat produsele din străinătate. Astfel, preţurile mijlocii au sporit cam de cinci ori la export pentru produsele fundamentale, în vreme ce la import preţurile produselor metalurgice şi materiilor prime, care constituie principalul importurilor, abia s-au dublat faţă cu 1938: sporuri mari de preţuri la import înregistrându-se numai în sectorul bijuteriilor, ceasornicelor importate din Elveţia, adică al produselor fără mare importanţă cantitativă.

e) Ceea ce este de relevat este că, cu toată această balanţă, în care importul a întrecut exportul, România a izbutit să-şi răscumpere creanţe din străinătate şi să-şi procure în acelaşi timp din străinătate aur şi devize liber convertibile în aur de circa 11 vagoane (din care 8½) din Germania), dublându-se, astfel, stocul B.N.R. De la 13½ la 24½ vagoane aur.

Este o situaţie unică, nemaiîntâlnită în nicio altă ţară, chiar victorioasă, cum e cazul Angliei, care nu a putut să-şi acopere nevoile decât cedând din aurul şi portofoliile străine, pe care le poseda în alte ţări, rămânând şi îndatorată.

Astfel, România nu numai că n-a fost secătuită, dar ea a putut să constituie, prin rezervele acumulate pe teritoriul ei, o bază importantă de aprovizionare a aliaţilor în războiul dus în Vest, după 23 august 1944.

În ţară, pâinea albă se vindea liber la acea dată. La fel se făcea, fără cartelă, aprovizionarea cu zahăr, săpun etc.

Rezultatul acesta nu este un efect întâmplător, ci consecinţa unor dispoziţiuni clare, date de cei în drept să hotărască.

Dovadă, instrucţiile date, între patru ochi, subsecretarului de stat al Aprovizionării.

Dovadă, felul în care a fost modificat acordul privitor la vânzarea redevenţelor petroliere cu Franţa, după 1942, aşa încât cotele de petrol ce urmau să-i fie livrate în teritoriul aflat sub control german să fie stocate în ţară, la dispoziţia ulterioară a guvernului francez, spre a fi folosită la momentul oportun, în

favoarea aliaţilor.

Înţelegerea cunoscută atât fostului ministru al Franţei din România, Truelle, trecut la Aliaţi, azi dispărut, cât şi cu ştirea ataşatului comercial al Franţei, Sarret, devenit după 23 august 1944 însărcinat de afaceri al Franţei, iar din ţară ea a fost cunoscută de directorul general al Mişcării Fondurilor din Ministerul Finanţelor, de miniştrii şi subsecretarii de stat ai acestui minister şi ai Ministerului Economiei Naţionale, precum şi de conducerea statului (preşedintele şi vicepreşedintele Consiliului).

Element important de apreciere a intenţiilor reale ale factorilor hotărâtori, care dezmint presupusa hotărâre implicită de continuare a războiului[23]23.

Chestiunea armamentului importat

Dar domnul procuror a zis: în schimbul acestui export, ce-aţi obţinut? Aţi obţinut mai ales armament. Armament folosit în războiul din Est, pentru nevoi străine, şi care nu trebuia plătit.

Altfel zis: bogăţiile ţării le-aţi risipit pentru o cauză străină.

Şi cu toate că acest armament nu s-a plătit, cum a recunoscut şi domnul procuror, fiindcă s-a adus pe credit, el a costat totuşi ţara noastră în substanţă, pentru că România a exportat în schimb şi a prestat nemţilor în ţară servicii egale cu valoarea soldului de cliring, rămas descoperit la Banca Naţională, sold a cărui valoare se apropie de valoarea importurilor pe credit.

Las la o parte, pentru un moment, chestiunea soldului şi a relaţiei lui cu creditul, pe care le voi lămuri mai pe urmă, şi mă ocup de armament.

Nu este adevărat că contravaloarea exportului românesc spre Germania s-a acoperit cu armament.

Am depus Onoratei Curţi care ne-a judecat anul trecut, în

[23] Textul de la alineatul „în ţară, plinea albă...” pinâ la hotărârea implicită de continuare a războiului” nu a fost citit în instanţă.

copie identificată în faţa instanţei de către unul din membrii Institutului Românesc de Conjunctură, paginile referitoare la comerţul exterior al României, an cu an, în perioada 1938-1944. (Vezi filele 188-189 de la dosarul suplimentar, vol. II, al Secţiei a VIII-a şi depoziţia martorului Georgescu-Roegen, de anul trecut, în faţa aceleiaşi secţii.)

Acest raport a fost întocmit – zice martorul – la cererea guvernului român, în anul 1946, de către directorul institutului şi a fost citit şi aprobat de consiliul institutului, din care fac parte, între alţii, şi actualul ministru al Justiţiei, dl Lucreţiu Pătrăşcanu, d-l D. Iordan, fost subsecretar de stat la Finanţe după 23 august 1944, d-l Ion Christu, fost preşedinte al consiliului de administraţie după 23 august 1944 şi expert al delegaţiei române în tratativele de la Paris în 1946, şi de atâţia alţi economişti de stânga, care nu aveau motive speciale să fie favorabili guvernelor dintre 1941— 1944.

Acest institut, care – de ce să nu o spunem aci? — s-a însărcinat să examineze post cu post tot comerţul nostru exterior în perioada războiului şi cea imediat anterioară lui, tocmai spre a verifica politica economică de pretinsă aservire a regimurilor dictatoriale (Carol al II-lea şi Antonescu), a făcut o muncă uriaşă, nemulţumindu-se numai să ventileze, post cu post, importurile şi exporturile, dar le-a şi recalculat pe toate, la valorile din 1938, anterioare penetraţiei economice germane, pentru a se convinge dacă nu cumva, măcar pe calea aceasta subtilă, a raportului injust de preţuri, economia românească nu a fost cumva prejudiciată în schimburile ei cu străinătatea.

Ei bine, rezultatul acestei cercetări, ale cărei date se găsesc în paginile depuse şi identificate la dosar, afirmă (şi aceasta este – să nu uităm – o recunoaştere a unor oameni care nu au motive speciale să ne ce favorabili) textual:

„Astfel, convenţiile României, aparent defavorabile, au jucat în realitate în favoarea României”!

Afirmaţia acestor experţi contrazice formal afirmaţia domnului procuror, care a vorbit dimpotrivă în şedinţă, de convenţii aparent favorabile, care în fond ar fi fost

defavorabile României, fără însă a cita cifre.

În precizarea acestei concluzii, Onorată Curte, raportul Institutului de Conjunctură nu a neglijat chestiunea armamentului.

Dimpotrivă!

Dacă veţi examina datele pe care se sprijină concluzia acelui raport, aflate la dosar la pagina 6 (fila 189), veţi vedea că autorii lui au avut grijă, ca nişte experţi ce au fost, să pună de o parte importurile de armament şi să le scadă din cifra importurilor totale, spre a degaja cifra importurilor reale, utile ţării, după ei.

Din cifrele lor, care se referă la anii 1938-1944, an cu an, noi vom reţine aci numai pe cele referitoare la perioada anilor 1941-1944, care singure interesează răspunderea noastră şi dacă veţi privi cu atenţie tabloul veţi constata, poate cu uimire, că ele sunt mult mai favorabile ţării noastre decât acelea ale perioadei 1938-1940, contra cărora totuşi nu s-a rostit acuzaţia de aservire.

Veţi binevoi a vedea, totalizând şi făcând diferenţele coloanelor care privesc importul total – 68,2 miliarde – şi pe cel fără armament – 43,6 miliarde –, faţă cu coloana care priveşte exportul total – 41,1 miliarde – (operaţie pe care noi am făcut-o în tabloul aflat la dosarul cuprinzând Memoriul prezentat domnului procuror instructor), că – în perioada anilor 1941-1944 –, chiar dacă eliminăm cu totul importul de armament (24,6 miliarde), importurile româneşti întrec exporturile cu circa 2,5 miliarde lei, valoarea 1938. Adică, dacă punem faţă în faţă tot importul util şi tot exportul României, în valori fixe, neinfluenţate de conjunctura de război, ajungem la constatarea că România a obţinut, în acest timp, din străinătate mărfuri utile economic cu 2,5 miliarde mai mult decât a dat, chiar dacă excludem din socoteli tot armamentul primit în această perioadă.

Adică exact contrariul de cât a afirmat, fără să se sprijine pe cifre, domnul procuror!

Dacă socotim şi tot armamentul, diferenţa în favoarea României este de 27 miliarde lei, valoarea 1938, pentru

această perioadă.

Trebuie observat că cifrele Institutului de Conjunctură nu cuprind decât armamentul livrat în ţară şi trecut prin controlul vamal românesc, nu şi cel livrat direct pe front, care ar spori aceste cifre. Dar folosul acestui armament a fost contestat în bloc, deşi s-a salvat şi o parte a acestuia. Dar nu insist în această privinţă.

Însă, chiar cu acest corectiv, rezultatele acestui calcul sunt în realitate mult inferioare situaţiei adevărate, şi iată de ce:

E adevărat că armamentul importat în ţară în anii 1941 şi 1942, până la bătălia de la Stalingrad, a fost folosit în mare parte şi pierdut pe frontul de Est şi ca atare el nu poate să figureze în balanţă ca un post în favoarea României.

Dar armamentul importat în ţară, după bătălia de la Stalingrad, adică armamentul plătit începând din iulie 1941 şi importat începând din ianuarie 1943, deci în tot timpul anilor 1943 şi 1944 (care figurează în tablou în coloana anilor respectivi, cu cifra 13 miliarde lei 1938 – exact 12,8 miliarde) nu a mai fost trimis peste graniţă şi folosit în războiul din Răsărit. Dimpotrivă, acest armament a fost folosit la dotarea unităţilor care au luptat împotriva germanilor, în războiul nostru din Vest, de după 23 august 1944.

Acesta constituie deci un armament propriu, folosit pentru nevoile noastre de cooperare cu armatele aliate şi de eliberare a Ardealului de Nord.

Aşa că aceste aproape 13 miliarde lei 1938, trebuiesc adăugate cifrei de 2,5 miliarde, care reprezintă surplusul valorii importului util economiceşte asupra exportului.

Ajungem astfel la cifra de peste 15 miliarde lei, valoare 1938, care reprezintă surplusul total de import pentru nevoi proprii, peste exportul românesc al anilor 1941-1944.

La valoarea $ din 1938 – care era de 145 lei –, aceasta reprezintă un avantaj net pentru ţară de 100 milioane dolari [valoare] 1938 (adică o dată şi jumătate valoarea împrumutului de stabilizare din 1929, care a fost de 60 milioane dolari).

Acesta este soldul de substanţă favorabil României, care

caracterizează balanţa economică a ţării cu străinătatea, în cei patru ani consideraţi.

Înţelegem acum sensul concluziei raportului şi consecinţele pe care acesta le-a avut cu privire la răspunderile noastre în sfera de acţiune care ne-a fost proprie şi de ce rezultatul acestei expertize a dus în fapt la spulberarea acuzaţiei ce ni se adusese, că România a fost aservită intereselor economice ale Germaniei şi poate, în drept, şi la desfiinţarea alineatului c al art. 2 din Legea nr. 312/1945, rămas fără echivalent în Legea nr. 291/1947.

Să nu se uite că rezultatele acestea erau obţinute de mica Românie, care nu avea:

1) nici monopolul aprovizionării germane cu petrol; – tot exportul de petrol al României fiind de circa 3 milioane tone anual, faţă de o producţie internă germană anuală de circa 12 milioane tone petrol sintetic şi de un consum total anual de circa 15 milioane tone. (Aportul României nu acoperea deci niciun sfert din nevoile Germaniei de petrol);

2) România nu avea nici monopolul aprovizionării cu cereale al Germaniei, care ocupase toată Europa şi aflase în Răsărit baze de aprovizionare cu mult mai importante decât cerealele exportate de România, care, în patru ani, la un loc, n-au atins nici exportul unui singur an normal, cum am văzut.

În schimb, Germania deţinea:

1) monopolul producţiei industriale şi de armament, în spaţiul în care România avea acces în vremea războiului;

2) monopolul tranzitului românesc către toate ţările Europei, cu excepţia Turciei.

Cel care cunoaşte însemnătatea acestor condiţiuni relative, în situaţia unor negocieri internaţionale, îşi dă seama de ce rezultatele obţinute de România, care capătă produse industriale, arme şi aur – nelivrând, în afară de petrol, decât furnituri derizorii – apar aproape ca neverosimile!

Şi totuşi sunt adevărate.

1. Înţelegem acum ce afirmă raportul Institutului de Conjunctură, întocmit de adversarii regimului de dinainte de 23 august 1944, când conchide, în faţa evidenţei de

nedezminţit a faptelor că: „convenţiile economice, aparent defavorabile, au jucat, în realitate, în favoarea României”.

2. Înţelegem şi de ce conducătorul aliaţilor de ieri, Adolf Hitler, spunea şefului Statului Român, în ultima întrevedere avută cu el, că: „contribuţia economică a României către Axă a fost meschină”. Declaraţia aceasta a fost confirmată de fostul guvernator Angelescu anul trecut în faţa Secţiei a VIII-a, care a reprodus cuvintele ce i-au fost repetate de Mihai Antonescu, la întoarcerea din Germania, în august 1944.

3. Şi mai înţelegem şi de ce un raport al unei legaţii neutre, interceptat de Serviciul nostru Secret, mărturisea autorităţilor sale tutelare că: „ceea ce România a izbutit să obţină de la nemţi în cursul negocierilor sale economice cu Germania ţine de domeniul miracolului”.

Adevărul acesta este recunoscut – în ce priveşte armamentul – şi în mărturia depusă în procesul generalului Stoenescu în faţa Secţiei a IX-a a Curţii Criminale, în octombrie 1946, de către însuşi generalul Sănătescu, şeful guvernului de la 23 august 1944 şi şeful de Stat Major în timpul operaţiunilor armatei române împotriva Germaniei în 1944/1945. Este deci un martor deosebit de calificat să cunoască realitatea şi care nu poate fi suspectat că ar avea motive speciale să fie favorabil nici el acuzaţilor de azi.

Ei bine, în depoziţia sa (pe care am depus-o în copie certificată la dosarul acestor dezbateri) acest martor declară textual:

„Campania în contra nemţilor şi ungurilor a putut să fie dusă de ţara noastră cu materialul de război ce ne-a rămas de la predecesorii noştri; miniştrii de Finanţe, de Război, şefii Marelui Stat Major şi cei de la Armament şi Muniţiuni. După 23 august [1944], ţara nu a fost în stare să creeze, nici să procure niciun fel de armament şi chiar din cel existent am fost nevoiţi să dăm o bună parte”.

Mărturia sa este, de altfel, coroborată şi confirmată întocmai prin mărturia generalului Socrate Mardare, subşeful Marelui Stat Major din perioada 1943-1945, făcută anul trecut în faţa Secţiei a VIII-a a Curţii (aflată la dosar), coroborată şi

cu depoziţia generalului Borcescu în faţa aceleiaşi Curţi. *(Idem)*

Domnia sa arată că a existat un plan de ieşire din război întemeiat pe constituirea de mari unităţi în interior, menite să asigure ţării libertatea de acţiune, luptând către Vest, la momentul oportun. Că înzestrarea lor a făcut obiectul unui plan de dotare, că germanii au refuzat, la început, să livreze armament altfel decât pentru front; dar că până la urmă l-au dat, aşa că acest armament a servit la dotarea unităţilor mobilizate în interior, în aprilie 1944. Acţiunea acestor unităţi – după mărturia de aci a altui general, a generalului Leonida (alt ofiţer de stat major deosebit de calificat, acesta şef al Secţiei Operaţiilor şi după 23 august 1944, deci bun cunoscător al situaţiei) – s-a manifestat începând din august 1944.

Citez unul singur dintre ei: generalul Socrate Mardare (vezi în dosarul Secţiei a VIII-a, fila 87, depoziţia de la 4 octombrie 1946). Extrase:

„Cunosc că a existat un plan pentru ieşirea noastră din război, care era strict secret şi păstrat de şeful Marelui Stat Major, generalul-Şteflea. La acest plan a colaborat generalul Jienescu, în chestiunea forţelor aeriene şi antiaeriene, în ce priveşte aviaţia, planul prevedea ca pe toate terenurile unde existau forţe aeriene germane să existe şi forţe române, iar la punctele sensibile vizate de bombardamente să sporim forţele aeriene române. Acest plan a dat rezultate...”

„Este adevărat că am predat d-lui general Arbore şi dumnealui a continuat organizarea unor mari unităţi care rămâneau în interior şi care aveau scopul pe care numai câţiva ofiţeri din Marele Stat Major îl cunoşteau: aceste unităţi au fost acelea care au intrat în acţiune la 23 august. Este adevărat că germanii, în principiu, ne dădeau armament numai pe front şi noi am stăruit din toate puterile şi am obţinut ca să ni se dea armament în interior, pentru motivul că trupele trebuiesc instruite cu armamentul cu care vor lupta. Şi planul de dotare prevedea acest armament care ne-a fost dat”.

„Da! Îmi aduc aminte că, a fost o conferinţă în primăvara lui 1944, când s-a prezentat d-l Neagu, ministrul de Finanţe, şi d-l Vulcănescu, subsecretar de stat, la Marele Stat Major şi am avut o discuţiune asupra efectivelor prevăzute în planul de mobilizare pe anul 1944. Atunci se punea problema să nu mai trimitem niciun ostaş român din interior şi-mi amintesc chiar cuvintele domniilor lor, când – faţă de sumele mari ce se cereau – au spus: «Pentru asta, dăm!».”

Un buchet de probe convergente, care toate atestă că armamentul importat din Germania nu a fost tot irosit în războiul din Răsărit, ci a fost efectiv folosit în executarea clauzelor militare ale Convenţiei de Armistiţiu, pentru eliberarea efectivă a Ardealului de Nord. Adică pentru nevoi româneşti, care nu se pot contesta nici în teza domnului procuror.

Dar să nu se creadă că e vorba aci de un rezultat întâmplător, izvorât din afara voinţelor celor care au luptat ca să capete acest armament.

Căci iată ce aflu în însemnările mele din şedinţa Consiliului de Miniştri din 6 septembrie 1941, adică numai cu două luni de la începutul războiului şi cu o lună şi jumătate înainte de căderea Odesei. Citez tot după notele mele, garantând sensul exact al celor spuse, căci în baza acestor note îmi transmiteam apoi ordinele. Curtea poate oricând să mă controleze cu stenogramele care s-au depus la Acuzatorul Public al fostului Tribunal al Poporului, din care unele s-au cerut şi adus aci.

De altfel, dacă stilul este omul, nici aci nu este nevoie de altceva pentru a-l recunoaşte.

„Armata. — Chestiunea cu armata. — Pantazi ia conducerea. — Din experienţă se impune reorganizarea armatei. — S-au dat instrucţii pentru o nouă reorganizare. — Să impunem naţiei sacrificiile necesare pentru a rezolva chestiunea definitiv şi la Vest, pe calea armelor. Să se tacă şi să se muncească. — Timpul oportun e cheia Providenţei. — Tot materialul din plan s-a comandat. De la francezi s-a dat 105 şi muniţie. — La fel din Iugoslavia…”

„Vin lovituri pentru Brandt cu explozibil puternic. — S-au comandat din octombrie. — Să se comande materialul de 120 – Finanţele să audă şi să dea banii.”

Lucrul acesta am încercat să-l facem înţeles şi poporului român, ca prin oglindă, în ghicitură – cum zice Apostolul – atunci când, pe afişele prin care i s-a cerut contribuţia la împrumutul Reîntregirii, în faţa ostaşului din ultimul plan privind cu mâna pe armă într-o parte, se înfăţişa chipul unui al doilea ostaş, acesta cu faţa întoarsă spre Apus. În acelaşi timp, inscripţia de pe afiş – care avea să provoace o întrebare a Legaţiei nemţeşti – adăuga sibilin: „Vom mai avea nevoie de oştire!”

Lămuream astfel, cum puteam, populaţiei româneşti, sensul contribuţiei sale, legate de cuvintele auzite în Consiliu.

Şi aceasta nu a fost o afirmaţie de circumstanţă, pentru că – după cum am văzut – acesta era scopul netăgăduit al împrumutului, şi aceasta a fost şi destinaţia reală a armelor care s-au plătit cu el, după cum văzurăm.

Cred că acest lucru răspunde complet – în ce mă priveşte – şi exemplului nefericit ales de domnul Procuror general pentru a-şi ilustra, în replică, teza greşită, măcar cu un singur fapt precis. Domnul procuror care a dat ordonanţa de clasare a cunoscut aceste fapte.

Lucrul acesta l-au bănuit şi nemţii, devreme ce, încă din aprilie 1941, când li s-a solicitat, prima oară, un credit de armament, aceştia şi-au manifestat reaua voinţă de a ni-l da, întrebându-ne în ce scop îl cerem.

Acest lucru este atestat prin nota din 16 aprilie 1941, prin care am cerut ministrului meu să comunice conducerii statului convorbirea avută cu delegatul nostru în această chestiune, tocmai pentru că avea un cuprins politic, care depăşea sfera mea de atribuţii:

„În ceea ce priveşte creditul pentru armament, domnul Răsmeriţă a comunicat că reprezentanţii economici ai delegaţiei germane au arătat că guvernul german e gata să discute acest credit; dar că totuşi au întrebat dacă contractarea lui n-ar constitui o greşeală din partea statului

români”

„În concepţia lor, situaţia actuală, în care guvernul român a lichidat datoriile vechi, este particular de favorabilă pentru ca economia românească să poată contracta credite de investiţii productive, menite să favorizeze ridicarea şi dezvoltarea economică a României, în locul creditelor neproductive de armament”

Şi mai departe:

„D-l Răsmeriţă nu se poate împiedica să nu raporteze asupra impresiunei ce i s-a făcut simţită, că folosirea creditului pentru utilizarea economică ar fi mult mai bine văzută în Germania, pentru care rolul României în sistemul Axei ar fi mai clar acela de aprovizionare, decât acela de cooperaţiune militară”

„În aceste împrejurări, înlăturind, fireşte, ideea că acest material ar fi comandat pentru a folosi României împotriva Germaniei, care, în lumina ultimei experienţe iugoslave, nu ar mai putea constitui o tentaţiune, nu se vede bine la ce ar putea folosi stalului român.”

De altfel, lucrul li se spune clar şi nemţilor: în stenograma şedinţei din 25 iulie 1942 – pe aceasta am cunoscut-o, căci ni s-a trimis roneografiată –, ministrul de Externe arată că la sugestia ministrului german Luther, care oferise conducătorului României compensaţiuni în Răsărit, pentru ca să nu se mai revendice Ardealul de Nord, i s-a răspuns:

„Aşezat de veacuri în Carpaţi, poporul român nu e un popor de stepă şi leagănul neamului nostru nu poate fi un obiect de schimb. Nici Mihai Antonescu, nici în trecut şi nici azi, şi nici Mareşalul n-au renunţat la Ardealul de Nord. Aceasta constituie o poziţie ireductibilă.”

Lucrul acesta l-au simţit cred şi ostaşii căzuţi în război peste Nistru cu faţa la Răsărit.

Ostaşii aceştia nu au fost nici ei străini, în sufletul lor, de năzuinţa unanimă a neamului lor către Ardeal. Şi dacă trupurile lor s-au risipit pe câmpiile Rusiei, sufletele lor erau îndreptate toate spre Ardeal (dacă ne e permis să parafrazăm o perioadă cunoscută, cea din 1917).

Se vede aci care era substratul nevoilor de finanţare ale noului plan de dotare cu armament, care trebuia prefinanţat cu circa 18 luni înainte de a putea fi folosit; pentru ce intenţii se pregătea acest material şi ce înţeles exact avea — spre deosebire de armamentul folosit pe front şi neplătit — expresiunea, devenită de stil în rapoarte, de: „armament propriu”.

Se vede, deci, că ceea ce afirmă depoziţiile martorilor generali Sănătescu, Mardare, Borcescu, Leonida despre folosirea acestui armament în războiul din Apus nu e un rezultat întâmplător al unei conjuncturi neaşteptate; ci împlinirea unei intenţii premeditate, urmărită cu sagacitate şi primejdie, încă de mult, care exclude astfel complicitatea celui care a făcut această finanţare, de la voinţa difuză a continuării războiului, în sensul susţinut de domnul Procuror general, care – după noi – nu se poate susţine nici în drept. Şi aceasta – chiar dacă s-ar dovedi, ceea ce nu este cazul, de altfel – că, în cuvinte de circumstanţă, folosite spre a obţine acest armament, ori în formulele folosite în tratate spre a justifica nevoia lui, s-ar fi invocat motive străine de rostul lui adevărat.

Şi aş dori ca Onorata Curte să nu uite că armamentul comandat se livra în 18 luni de la comandă şi, deci, tot armamentul livrat efectiv din aceste comenzi s-a făcut după 1 ianuarie 1943. El intră deci în totalul indicat ca armament propriu, pe baza tabloului dedus din cifrele Institutului de Conjunctură expus mai sus.

Şi aş mai dori ca Onorata Curte să mai reţină şi că armata care plecase în Răsărit fusese pusă – prin Convenţiile de Stat Major: Becker-Şteflea şi Hauffe-Tătăranu – în subzistenţa armatei germane, aşa încât să nu constituie o sarcină pentru ţară; iar armamentul ce i se livra pe front era trecut – cum am spus – într-un cont special, care nu intra în realitate în sarcina României, ci numai proordine şi era lichidabil la pace, în condiţii aleatorii.

Rog să mă ierte Onorata Curte că insist atâta; dar domnii procurori generali ne-au făcut complici, o dată în bloc, pentru

că am fost în guvern, ca astfel să presupună că am ajutat la voinţa continuării războiului, socotită a fi tot una cu hotărârea continuării lui, din articolul 2, alin. a.

Şi ne-au mai făcut complici şi a doua oară, pe fiecare în parte, la acelaşi lucru şi pe unii încă şi la altceva: la permiterea intrării armatei germane în ţară; iar pe mine în special, pentru că prin faptele mele proprii de participare la convenţiile economice cu Germania şi la aşa-zisa finanţare a armatei ei din ţară, aş fi contribuit şi militat la această permitere, fără a dovedi totuşi niciun fapt în sprijinul ei.

Este deci pentru mine un lucru esenţial să arăt intenţia cu care am săvârşit aceste fapte, scopul în care le-am săvârşit eu şi care este intenţia clară în această privinţă, cu care mi-am unit voinţa proprie, spre a spulbera acuzaţia ce mi se aduce.

De aceea cer scuze Onoratei Curţi că insist atât.

Mi se pare însă lucrul atât de evident şi cred într-atât în puterea veracităţii, încât nu înţeleg cum domnii procurori (cu toată obligaţia lor profesională de a acuza, şi cu toată subtilitatea cu care au ştiut să strecoare un venin atât de ucigător într-o pilulă atât de aurie) ar putea stărui în ce priveşte activitatea Ministerului de Finanţe în general şi a mea în special, în acuzaţiile domniilor lor, când facem dovada în fapt că, chiar dacă insidioasa şi atât de subtil primejdioasa domniilor lor teorie juridică ar fi adevărată, ea nu ne poate fi aplicată în fapt în cazul nostru.

Care a fost contribuţia mea în concertul măsurilor care au dus la procurarea acestui armament şi la obţinerea acestor rezultate?

Am dovedit-o domnului procuror al Cabinetului XII Instrucţie, care m-a instruit, prezentându-i o serie de rapoarte, în faţa cărora, covârşit, după ce le-a examinat cu atenţie mai multe zile, mi-a spus: „Ia-le înapoi, îmi ajunge unul singur!”

Şi a păstrat numai dosarul Ş.N.G., cu privire la care acuzatorul public rostise, fără să cunoască realitatea, o acuzaţie precisă împotrivă-mi.

Dar să evocăm câteva din aceste note:

La 10 aprilie 1941, când izbucnise pentru întâia oară controversa între subsecretarul de stat al Economiei Naţionale, Dimitriuc, şi şeful Diviziei Economice a Ministerului de Externe, Christu, asupra chestiunii dacă importurile de armament pot sau nu să fie un post favorabil în balanţa economică a României şi când conducătorul statului trimisese chestiunea Ministerului de Finanţe ca să cerceteze lucrurile şi să-i refere asupră-i, am scris într-o notă către ministrul meu:

Chestiunea dacă importul de armament este ori nu avantajos pentru ţară este o chestiune de ordin politic, la care un organ tehnic nu poate răspunde cu „da” sau „ba”.

Principial, armamentul nefiind nici bun de consum, nici de producţie, importul lui nu este economiceşte util (teza celor care afirmă acest lucru este deci adevărată tehniceşte).

Răspunsul dacă importul de armament este sau nu util ţării atârnă însă de privirea lucrurilor în ansamblu, în care economicul nu se poate separa de politic.

Teza contrară poate fi deci şi ea justă, în măsura în care posesiunea armamentului poate compensa politic dezavantajele economice ale posesiunii lui. Răspunsul atârnă, în acest caz, de întrebarea dacă armamentul importat constituie o nevoie proprie a statului român sau nu?

Întrebare la care numai conducerea statului, care are toate elementele de apreciere, poate răspunde. (Citez din memorie.)

Răspuns foarte clar, care delimitează perfect sfera fiecărei răspunderi.

Cinci zile mai târziu, la 15 aprilie 1941, remiteam ministrului meu, spre a fi transmis conducerii statului, raportul delegatului ministerului nostru în tratativele economice cu Germania, citat mai sus, în care acesta relata întrevederea avută cu membrii economici ai Legaţiei germane, în legătură cu creditul de armament, pe care-l ceruse Ministerul Finanţelor, din Germania, spre a-şi degaja o parte din cheltuielile interne, de care am vorbit.

Mai târziu, în noiembrie 1941, când negocierile pentru

credit ajunseseră să facă sistem cu cererile de acoperire cu aur şi cu apărarea cursului leului faţă de urcarea cursului R. M., instrucţiunile emanate de la Ministerul Finanţelor, cu privire la clauzele financiare, atestă clar spiritul în care se duceau negocierile.

Pe atunci, nemţii nu voiau să ne dea aur şi chiar Banca Naţională şi Preşedinţia Consiliului considerau pretenţia Ministerului de Finanţe de a-l avea ca o utopie şi s-ar fi mulţumit cu un bon de tezaur al Băncii Reichului.

Germania, de partea ei, condiţiona acordarea creditului de înarmare de decontarea nelimitată de R..M. de către B.N.R., ceea ce B.N.R. refuza, şi de revizuirea cursului R.M.în favoarea Germaniei.

Instrucţiunile elaborate de mine, după lungi cercetări cu tehnicienii ministerului şi aprobate de ministrul meu, trimise delegaţiei noastre de la Berlin, care raporta asupra stadiului negocierilor, sunt categorice. (Găsim iarăşi: nota, aprobarea, instrucţiunile.)

Iată câteva din ele:

Din instrucţiunile date ca răspuns la un raport al Subcomisiei Plăţilor din 21 noiembrie 1941, extragem:

(Romanoleg) – 1. Cereţi aur: „... Cereţi acoperirea soldului existent şi, periodic, acelui nou cu mărfuri noi, aur şi devize libere”.

2. Cereţi împrumutul şi refuzaţi decontarea nelimitată de R.M.La B.N.R., cerută drept contravaloare: „... Cereţi împrumutul de 400 milioane R.M.pentru plăţile statului, după rezolvarea problemei acoperirii soldului, care aparţine B.N.R. Refuzaţi tragerea descoperită asupra B.N.R., pentru contravaloare”.

3. Refuzaţi sporul cursului R. M.: „... Refuzaţi categoric scrisoarea asupra cursului mărcii, factor de nesiguranţă, care ar provoca reurcarea preţurilor interne. La insistenţă, ameninţaţi cu contrascrisoare, cerând reducerea cursului mărcii, cursul din târgul liber fiind 48 şi cereţi sprijin politic”.

4. În ce priveşte Finanţarea armatei germane, ea se rezervă conducerii statului, cum s-a spus: „... întocmirea

imposibilă înaintea stabilirii planului financiar cu Misiunea militară. Se urmăreşte, conform înţelegerii vicepreşedintelui la Berlin, o nouă comprimare importantă privind datele definitive aşteptate asupra reducerilor. — Determinarea plăţilor necesare trupelor germane întârzie. — Decontarea mărcilor în cliring, după comprimarea plăţilor pentru trupe şi a investiţiilor numai contra export suplimentar sau acoperire aur şi devize libere".

Şi, din alte instrucţiuni, trimise la 3 ianuarie 1942, extrag:

„În imposibilitatea de a obţine aurul fără condiţii; sau cu condiţiune de răscumpărare potestativă – este necesar ca condiţia de răscumpărare să pună B.N.R. la adăpostul obligaţiei de a restitui aurul automat într-una din următoarele ipoteze...". Şi, mai departe:

„Se va refuza, în acest scop, orice formulă care leagă direct restituirea aurului de situaţia soldului sau care leagă restituirea aurului de situaţia acoperirii B.N.R. — şi se va cere o formulă în care răscumpărarea să joace numai în cazul:

— în care aurul vândut nu ar mai fi de folos B.N.R. pentru sprijinirea puterii de cumpărare a monedei, sau

— în cazul în care aurul vândut nu ar mai fi de folos B.N.R. pentru a înlătura efectele inflatorii rezultate din emisiunea făcută pentru nevoile armatei germane". (Piesele se găsesc, cred, la dosarul generalului Stoenescu, la Secţia a IX-a, acuzat pe acest fapt.)

Instrucţiuni de luptă şi de rezistenţă pe linia apărării marilor interese ale economiei româneşti, care nu se deosebesc prin nimic de acelea date în chestiunea Ş.N.G., care au motivat elogiile domnului procuror.

Aceste instrucţiuni, note şi rapoarte, bazate pe nenumărate altele, executate cu migală de toate organele aflate în subordine, sub conducerea mea, arată cât se poate de clar că, în această privinţă, între Ministerul de Finanţe şi Banca Naţională nu era nicio deosebire de păreri, cu toate că ministerul era perfect orientat că cererea de aur pentru B.N.R. Miza, în fapt, pe o politică economică cu totul deosebită de aceea oficială afişată de conducerea statului,

care aderase aparent la politica economică a unui regim care urmărea eliminarea aurului din mecanismul regulator al relaţiilor economice internaţionale şi înlocuirea lui cu un regim de cliringuri generalizate.

Conştient, ca tehnician economist, că pretenţia de a obţine aur reprezenta o voinţă explicită de aderare la sistemul ţărilor cu schimburi libere, de îndată ce am fi scăpat de constrângerile războiului, semnalam personal, la 10 aprilie 1941, acest lucru, într-un raport către ministrul meu şi, prin el, conducerii statului, pentru ca cei care aveau răspunderea lucrurilor să nu se înşele asupra consecinţelor cererilor lor:

„Toată Banca Naţională continuă să gândească aur şi dolari, deşi noi suntem aliaţi Germaniei, care tinde spre etalonul marcă pentru Europa; pentru că tacit presupune că, după pace, tot economia anglo-americană va impune preţurile materiilor prime.

Este desigur un punct de vedere ce se poate susţine, dar trebuie să ne dăm bine seama că el mizează în fond pe altă orientare decât aceea de astăzi a statului român."

De vreme ce semnalasem acest lucru şi mi se spusese de şefii mei: „Continuăm!", aveam dreptul să conchid că cei răspunzători de conducerea politicii economice a României nu aderaseră decât aparent la noua ordine economică şi politică europeană şi că şi ei, în fond, manevrau cu dibăcie să păstreze ţării libertatea de acţiune pentru alte orizonturi.

E aci un fir călăuzitor care lămureşte multe taine şi explică multe contradicţii aparente între declaraţiile oficiale făcute pe faţă, în ochii aliatului, şi ordinele secrete primite de fiecare dintre noi, între patru ochi.

Un fir care, privit de-aproape, ar lămuri poate şi taina angajării grosului armatelor româneşti în câmpiile Rusiei în vara anului 1942, dublată însă de ordinul secret de reducere a efectivelor lor la jumătate şi de dotarea şi instruirea în ţară, concomitent, a unui al doilea rând de efective, având misiunea să opereze în altă direcţie.

Iată de ce nu mi se poate aduce învinuirea că, în afara actelor mele tehnice, aş fi aderat şi aplicat cu intenţie altă

politică decât aceea care avea să asigure ţării, la momentul oportun, ieşirea dintr-un impas în care nu eu o băgasem şi în care mi se părea că fusese angajată din greşeala altora.

Există, Onorată Curte, printre stenogramele aduse în faţa Domniei voastre, stenograma unei şedinţe din 12 ianuarie 1944, în care se poartă, între conducătorul statului şi şefii departamentelor economice, o discuţie dramatică asupra măsurilor de luat, care luminează mai bine decât orice spiritul şi intenţiile în care s-a desfăşurat toată activitatea departamentelor noastre economice.

Aş ruga Onorata Curte s-o citească.

Va vedea acolo că miniştrii mareşalului Antonescu nu au fost nişte simple „marionete”, cum zicea domnul Procuror general căci va vedea pe conducător făcându-le reproşuri că au refuzat să aducă bunurile din Transnistria în ţară:

„V-aţi opus să aduceţi bunurile din Transnistria”, le zice el, la un moment dat.

Şi, într-alt loc, vorbind de epoca în care se săvârşiseră relele din prima parte a războiului, el recunoaşte că:

„Am cedat unor miniştri care s-au opus evacuării intelectualilor evrei din Cernăuţi”.

Erau rezistenţe deci şi se poate uşor stabili unde.

Dar, va vedea şi de ce, luptând din răsputeri să facă să triumfe soluţia cea mai folositoare pentru binele general, lămurind pe ministrul meu, specialist ori nespecialist, şi, prin el, pe conducător, asupra tuturor consecinţelor deciziunilor lui (de pildă, atunci când discută cu el dreptul de rechiziţie al străinilor pe teritoriul ţării) – ei ştiu să fie smeriţi şi modeşti în faţa greutăţii sarcinii de a primi în piept, pentru a apăra pe alţii, consecinţele unei stări de necesitate pe care n-au creat-o ei, dar căreia au fost însărcinaţi să-i facă faţă.

Dacă faptul de a-şi fi asumat, în acest spirit, sarcina de a face faţă la nevoi constituie o complicitate culpabilă, atunci înţeleg să mi-o asum.

Îmi îngădui însă să amintesc Curţii o poveste pe care, ascultând-o, va judeca dacă poate face vină unor oameni care nu s-au sfiit să-şi pună obrazul şi să rişte feştelirea lui,

numai pentru a apăra pe alţii.

Se zice că Sf. Nicolae şi Sf. Cassian, ieşind odată împreună de la slujbă, îmbrăcaţi în odăjdii sfinte, au aflat în faţa bisericii un biet om cu carul înnămolit în zloată, în mijlocul drumului, strigând după ajutor. Ştiindu-se îmbrăcat în straie de cinste, Sf. Cassian, ca să nu le mânjească, s-a sfiit şi a rămas pe marginea drumului. Îşi zicea că straiele lui sunt sfinţite şi că ar face păcat dacă şi le-ar necinsti. În schimb, Sf. Nicolae, mai inimos, numaicât şi-a sumes mânecile şi poalele şi, intrând în zloată până la genunchi, fără să-i pese dacă-şi va feşteli straiele, a pus vârtos umărul la căruţă, ajutând omului s-o urnească din mocirlă.

Lumea care privea la ei se împărţise în păreri şi, privindu-i, grăia în fel şi chipuri.

Unii – la fel cu domnul procuror – dădeau dreptate Sf. Cassian, care-şi păstrase hainele curate.

Poporul însă, cel nevoiaş, care ştie ce preţuieşte şi cinstea obrazelor şi ajutorul săracului, sărbătoreşte pe Sf. Cassian cu sfială, o dată la patru ani, în ziua de 29 făurar, care cade numai în anii bisecţi. Pe când pe Sf. Nicolae, cu toată hlamida lui terfelită, îl sărbătoreşte, cu mare evlavie şi cu cinste, la praznicul fiecărui an.

Povestea mi se pare destul de vorbitoare, pentru a răspunde singură întrebării domnului procuror: Ce au căutat acuzaţii de azi în balta din care a venit să-i pescuiască năvodul argumentării sale, şi cum de au consimţit să li se teste-lească cinstea obrazului?

Chestiunea soldului cliringului

Vin acum la ultima chestiune: chestiunea soldului.

Mi se reproşează anume că am păstrat Germania debitoare la B.N.R. cu circa 56 miliarde R. M., în soldul cliringului; atunci când noi ne îndatoram, în acelaşi timp, în Germania, pe cele două credite: cel economic, din 4 decembrie 1940, şi cele militare, din 1942, 1943 şi 1944, cu sume echivalente. (Vezi tabloul comparativ la dosarul Cabinetului de Instrucţie.)

Ce conchide domnul procuror, de aci?

Că Germania a rămas descoperită faţă de România cu valoarea acestui sold?

Că nu i-a dat marfă în schimb?

Nu!

Căci am arătat că aci este numai o aparenţă, pe care n-au putut-o susţine decât cei care nu ştiau că România a obţinut pe credit – adică fără plată – din Germania, mărfuri de valoare echivalentă.

În fond, în valoare reciprocă, prestaţiile sunt aproape echilibrate şi bilanţul creanţelor reciproce întocmit de B.N.R. în 1945 (anexat la Memoriu) arată o diferenţă neînsemnată, rezultată din incertitudinea câtorva posturi secundare.

Am arătat însă că, în substanţă, România a importat bunuri pentru folos propriu cu 15 miliarde lei [la valoarea lui] 1938, mai mult decât a exportat.

Ce atestă această situaţie?

Că, prin jocul dibaci şi subtil al variaţiilor reciproce ale valorilor schimbate, România a reuşit să importe substanţă în valoare de 100 milioane dolari mai mult decât a exportat şi să facă, în acelaşi timp, ca Germania să-i mai rămână şi datoare cu o mică diferenţă de valoare. Dovada am făcut-o, cercetând variaţia reciprocă a preţurilor, arătând că, în vreme ce preţurile româneşti au crescut în medie de trei ori, faţă cu 1938, cele germane au crescut, în sectoarele fundamentale, cu mai puţin de două ori.

Ce ar fi voit, atunci, domnul procuror?

Să folosim mărcile din cliring ca să stingem datoria pe credit şi să rămână bilanţul curat de amândouă părţile?

Era uşor!

Dar este ciudat că această pretenţie este tocmai ceea ce a pretins d-l Clodius României, în timpul negocierilor din februarie 1944, la care noi ne-am opus.

Am arătat, în prima mea depoziţie la Acuzatorul Public (aflată la dosarul generalului Stoenescu) şi motivele pentru care ne-am opus:

1, Datoria României pe credit era o datorie la termen (pe

şapte ani); pe când aceea a Germaniei în cliring era o datorie la vedere. Principiul Financiar fiind că: *„Qui doit â terme, ne doit rien”*[24] – România putea oricând cere Germaniei acoperire, în această situaţie, fără ca Germania să poată cere contrariul. (De aci; refuzul propunerii Clodius.)

Este adevărat că, în 1944, germanii au blocat soldul, spre a împiedica folosirea lui mai departe de B.N.R., în împrumuturi către stat, cum fusese până atunci. Dar această situaţie dura numai până la sfirşitul anului contractual, când datoria reapărea la vedere şi ne da dreptul să cerem acoperirea pe anul următor.

2. Menţinerea unei datorii la vedere – aparent făcută în favoarea Germaniei, deşi ea fusese o dată acoperită cu Mărfuri pe credit de către ea – permitea însă B.N.R. (care era deosebită de stat, în această împărţire de roluri) să ceară germanilor acoperirea ei tehnică cu aur, refuzând altfel să-şi continue efortul.

Este o distribuţie de valori care ne-a folosit mult în cursul acelor negocieri şi de pe urma căreia – cum am văzut – s-au obţinut 8½ vagoane aur şi devize libere de la nemţi, ajungându-se practic la dublarea stocului de aur al B.N.R. — de la 13½ la 24½ vagoane –, situaţie unică în lume, recunoscută ca atare şi de Consiliul Băncilor Reglementelor Internaţionale.

În sfârşit, punerea faţă în faţă: a *soldului* cliringului, în care veneau să se concentreze toate operaţiunile pieţei, al căror control scăpa, prin acţiunea societăţilor germane, guvernului român, cu *creditul,* a cărui manevrare era exclusiv în mâna statului român, permitea acestuia din urmă ca, prin efectuarea comenzilor lui pe credit, să restabilească singur situaţia reciprocă a prestaţiilor, în cazul în care piaţa ar fi dezechilibrat-o.

Cred deci că, şi sub acest raport, poziţia noastră este perfect clară!

Situaţia, în fond echilibrată, a rămas cum este, pentru a lăsa în mâna ţării o armă care ar fi putut fi folosită încă în

---

[24] *Cine datorează la termen nu datorează nimic* (fr,).

avantajul ei.

B. Colaborarea la aşa-zisa finanţare a armatei germane şi rezultatele ei

Trec acum la finanţarea armatei germane.

Sub acest nume se înţeleg, de obicei, mai multe lucruri.

Aşa-zisa finanţare a armatei germane cuprinde, în primul rând, un post de 100 mil[ioane] lunar, pentru misiunea de instrucţie a armatei române.

Acest post a fost hotărât să fie plătit, din octombrie 1940, de conducerea statului, care a dispus şi sporirea lui ulterioară la 239 mil[ioane] lunar, în 1943, când au sporit preţurile.

El nu reprezintă o finanţare propriu-zisă a armatei germane, ci o finanţare a nevoilor de instrucţie ale armatei române. De aceea, această sumă a fost cuprinsă în bugetul armatei române şi s-a plătit prin creditul special, afectat cheltuielilor armatei române, ca orice cheltuială militară.

Finanţarea armatei germane se referă însă la avansarea de sume (pentru cheltuieli) puse la dispoziţia armatei germane operative, mai întâi în trecere prin ţară, în 1940 şi 1941, apoi operând pe teritoriul ei, în vara anului 1941, alături de armata română; pe urmă iarăşi în trecere, în 1942 şi 1943, spre Est, şi, în sfârşit, iarăşi luptând pe teritoriul ţării, în anul 1944.

Această aşa-zisă a doua finanţare a trecut deci prin mai multe faze şi rolul Ministerului de Finanţe a variat, după cum se va vedea în fiecare caz.

Voi expune deci amănunţit rolul acestui minister, ca şi rolul meu special în această chestiune.

Din examinarea lucrurilor, se va vedea că rolul meu nu poate fi considerat în niciun fel ca un rol de finanţator al acestei armate, care să reprezinte vreo participare a mea la permiterea intrării ei în ţară, în sensul art. 1, alin. a.

Date fiind scopurile, actele şi rezultatele actelor mele, acestea nu pot fi considerate nici ca acte de militare pentru

hitlerism, nici ca acte de permitere a intrării armatei germane pe teritoriul ţării, condamnabile de art. 1, alin. a, şi nici măcar în sensul de militare personală, prin acte de execuţie, pentru pregătirea sau desăvârşirea permiterii intrării armatei germane pe teritoriul românesc, condamnabile de art. 1, alin. b, şi nici ca acte de contribuţie la pregătirea sau desăvârşirea acestei permiteri, în sensul cerut de art. 2, alin. a din Legea nr. 291, şi, în sfârşit, nici ca acte de complicitate la vreo hotărâre de declanşare sau continuare a războiului, în sensul art. 2, alin. a din Legea nr. 312/1945, despre care, de altfel, domnii procurori afirmă că nici nu ar fi existat ca act distinct...

Am arătat, în prima mea declaraţie, ca informator, la Acuzatorul Public, aflată în dosarul de judecată al ministrului meu, generalul Stoenescu, de ce pretind că nu a existat finanţarea propriu-zisă a armatei germane, decât poate o perioadă mică de timp, limitată la câteva luni, în 1941.

Într-adevar, „finanţarea” implică avansuri descoperite din partea finanţatorului, în vreme ce, în cazul armatei germane, toate sumele, puse în lei la dispoziţia ei, au fost acoperite în realitate de către statul german, el însuşi. Acesta a furnizat României, în bunuri, contravaloarea tuturor sumelor în lei puse la dispoziţia armatei germane în ţară.

Privite lucrurile în ansamblu, este deci inexact să afirmăm că armata germană a fost finanţată de România.

Armata germană din România s-a finanţat de Germania.

Ceea ce a făcut România a fost numai că, sub pretextul unei finanţări aparente a armatei germane, ea a reuşit să-şi finanţeze nevoile ei proprii – după cum se va vedea –, reuşind însă, pe deasupra, ca (la adăpostul acestei aparenţe de finanţare a unor nevoi germane, judicios întreţinută) să obţină de la nemţi acoperirea cu aur a efortului făcut de B.N.R., repet, numai aparent în favoarea Germaniei, dar care în realitate era făcut pentru acoperirea nevoilor proprii, româneşti.

Acesta este adevărul!

Să lămurim:

Am spus că finanţarea armatei germane a trecut prin mai multe faze, corespunzând, oarecum, în general, fiecărui ministeriat sub care am lucrat.

Voi deosebi deci:

1. O primă fază, corespunzând ministeriatului Stoenescu;

2. O a doua fază, corespunzând sfârşitului ministeriatului Stoenescu şi începutului ministeriatului Neagu;

3. O a treia fază, corespunzând sfârşitului ministeriatului Neagu şi ministeriatului Netta.

Cea dintâi fază cuprinde ea însăşi mai multe perioade:

a) perioada trecerii armatelor germane prin ţară, în primăvara lui 1941;

b) perioada operaţiunilor pe teritoriul românesc, în vara anului 1941, şi

c) perioada trecerii operaţiilor în afara teritoriului, în 1942.

Această a treia perioadă a ministeriatului Stoenescu se continuă în fapt şi sub ministeriatul Neagu, constituind a doua fază, care durează până în momentul refluxului armatei germane în retragere din Rusia, la începutul lui 1944, când începe ultima fază, care caracterizează îndeosebi ministeriatul domnului Gheron Netta.

În ce a constat aşa-zisa finanţare?

Cum s-a făcut?

Care a fost rolul Ministerului de Finanţe?

Care a fost rolul meu personal în ea?

Scopul ei, mijloacele ce s-au folosit şi rezultatele obţinute?

Faza I

a) Perioada anterioară venirii la guvern

În prima perioadă a ministeriatului Stoenescu, Ministerul Finanţelor este cu totul străin de această finanţare. Ea s-a făcut prin C. A. F. A, de către B.N.R., pe baza unor convenţii semnate la 17.1.1941, deci înainte de venirea noastră la minister. Ea angrenează instituţii care – în afară de Casa Colectoare – nu erau sub conducerea Ministerului de Finanţe, în ce priveşte activitatea lor.

La ce folosea şi cum se făcea această finanţare?

O constatare importantă, mai întâi; la data intrării noastre în minister, armata germană operativă se găsea deja pe teritoriul României.

Din documentul produs de Secţia Operaţiunilor din M. St. M. (adresa nr. 700 693, aflată la fila 13 a dosarului Mircea Cancicov, de la Acuzatorul Public, conexat), se constată că până la 21 februarie 1941 intraseră deja în ţară nu numai cele două divizii iniţiale de instrucţie – instalate în regiunile Buzău şi Timişoara; dar mai intraseră (mai întâi în trecere spre miazăzi şi apoi în reconcentrare) un întreg repertoriu de mari unităţi germane, denumite, poate ironic (ca aluzie la instabilitatea politică a României faţă de Germania), cu nume de operă comică: „Bajazzo I” şi „Bajazzo II”, „Rigoletto” (aluzie poate la aria *La donna e mobile),* „Pagliacci” etc, etc, pentru a ajunge, gradat, la denumiri cu semnificaţii mai apropiate de funcţiunea salvatoare pe care probabil că le-o atribuiau nemţii faţă de noi, acestor mari unităţi: „Tannhäuser”, „Lohengrin” şi „Parsifal”.

Aceste unităţi, deja intrate în România când am intrat noi în minister, trebuiau să-şi satisfacă diferitele lor nevoi, ca: transporturi pe C.F.R. şi pe ape, comunicări telefonice şi telegrafice, plăţi de aprovizionări în curs de transport etc.

Într-un prim moment, anterior venirii noastre la guvern, aceste unităţi (intrate în ţară, fără ca o convenţie specială să fi asigurat în prealabil modul lor de finanţare) foloseau căile ferate, drumurile, telegraful, porturile etc. În baza unor convenţii speciale încheiate cu autorităţile româneşti respective, prin care acestea se angajaseră să le presteze serviciile necesare, fără să prevadă în chip expres şi mijloacele de plată ale acestor servicii de către germani.

Iar pentru nevoile de aprovizionare, aceste M. U. germane începuseră să folosească R. K. K. S. – bonul de credit german –, pregătit de statul german spre a-l folosi ca mijloc de finanţare în statele ocupate şi deja folosit de ei în Franţa, Belgia, Olanda şi Norvegia.

Acesta era un bon de autofinanţare, adică o chitanţă cu

putere de circulaţie forţată impusă de ocupant, care – după practica finanţelor de război – urma să fie retrasă la pace, pe seama învinsului. Era, în fond, o varietate a fostului bilet al Băncii Generale pus în circulaţie de nemţi în 1916, pe care ne-au silit să-l retragem prin pacea de la Bucureşti din 1918.

Pus pe nepregătite în faţa acestei situaţii, ministrul de Finanţe predecesor, sesizat de C.A.F.A., intervine în decembrie 1940, în virtutea prerogativelor sale de apărare şi control al regimului circulaţiei monetare din România, şi, arătând că România nu este un stat ocupat şi că dubla circulaţie monetară o prejudiciază, cere conducerii statului să pretindă germanilor să retragă imediat, pe contul lor, aceste bonuri de credite emise de ei (R. K. K. S.) şi să nu mai emită altele."

Această intervenţie determină, pentru prima oară, nevoia de a se preciza normele de finanţare a armatei germane aflate pe teritoriul românesc.

Şi, într-adevăr, Ministerul Economiei Naţionale încheie, la 17 ianuarie 1941, prima convenţie – de care am vorbit –, pe care noi o găsim deja încheiată, la venirea noastră la guvern.

Prin această convenţie:

1. Nemţii se obligă să retragă, imediat, R. K. K. S. emise în România, plătind detentorilor lor lei, şi să plătească în viitor toate bunurile şi serviciile primite în ţară numai cu moneda naţională a ţării româneşti.

2. Ca să-şi procure aceşti lei, ei încheie o convenţie cu C.A.F.A., prin care se angajează să pună la dispoziţia acestei Case diferite valori acceptate de ea; fie creanţe străine asupra statului român, fie alte bunuri, în schimbul cărora C. A. F. A varsă la B.N.R., în conturile armatei germane, lei – pentru contravaloarea bunurilor primite. Aceşti lei se plătesc, la rândul lor, la C.A.F.A. de către cei care au nevoie şi obţin bunurile sau creanţele primite de la germani.

3. B.N.R. consimte numai un credit iniţial de demaraj, reînnoibil, pentru a face posibilă operaţia, credit acoperit mai târziu.

În acest sistem, deci, C. A F. A şi B.N.R. nu finanţează, ci

pun numai la dispoziţie nemţilor, în ţară, leii cu care se plătesc valorile efectiv prestate de către ei C. A F. A şi predate de această Casă achizitorilor lor, cu plată.

Din aceşti lei, procuraţi de nemţi pe această cale, cea mai mare parte serveşte la plata serviciilor făcute de autorităţile româneşti, în virtutea convenţiilor de care am vorbit.

Ele se fac printr-un cont special destinat autorităţii româneşti.

Alte sume se pun la dispoziţie, în acelaşi fel, în conturile Comandamentului Trupelor de Uscat, Intendenţei şi Aviaţiei germane (1 059, 1 061, 1 080 etc.) – a se vedea tablourile C. A F. A, depuse la dosarul instrucţiei.

Toate aceste sume, cu excepţia creditului de demaraj, sunt efectiv acoperite imediat, nu de România, ci de germani; românii făcând efectiv numai oficiul de centralizare şi distribuire a leilor procuraţi prin plata valorilor cedate de către nemţi la C. A F. A

Pentru a înţelege această situaţie, pe care noi, repet, am găsit-o în fiinţă, trebuie să amintim că, în acel moment, spre deosebire de ceea ce s-a petrecut mai târziu, România era debitoare în cliring faţă de Germania, adică Germania furniza curent României, în cliring, bunuri mai multe decât primea, rămânând astfel, în favoarea ei, un sold pe care aceasta înţelegea să-l folosească pe această cale în plăţi de bunuri consumate pe loc şi de servicii făcute trupelor lor de către autorităţile române.

Care era rolul Ministerului de Finanţe în acest timp?

Rolul său era exclusiv acela de supraveghere şi control al efectelor sistemului existent asupra regimului monetar şi economic (aşa cum cere Legea Ministerului de Finanţe).

În această calitate, singurul lui amestec fusese, înainte de venirea noastră la guvern, acela de control al acoperirilor date de către nemţi la C.A.F.A.

b) Perioada întâi a ministeriatului Stoenescu

După venirea noastră la guvern, s-a mai adăugat un rol,

izvorât din funcţiunea Ministerului de Finanţe, de controlor al echilibrului bugetar al regiilor care făceau servicii efective nemţilor în virtutea convenţiilor anterioare (C.F.R., P.T.T., P. C. A. etc.) – cum am văzut –, regii ale căror deficite rezultate din efectuarea neplătită a serviciilor prestate la nemţi s-ar fi răsfrânt asupra echilibrului bugetar al statului, în care se centralizează excedentele şi deficitele tuturor regiilor.

În această calitate, şi numai în ea, Ministerul de Finanţe a intervenit la B.N.R. în această perioadă. Nu cu scopul de a se da nemţilor sume de bani descoperit. Ci cu scopul ca, din stimele de lei adunate în conturile nemţeşti la C. A F. A, drept contravaloare a bunurilor cedate de ei acestei Case, să se plătească regiilor româneşti toate drepturile ce li se cuveneau, spre a nu rămâne deficitare.

În afara acestor intervenţii (ca B.N.R. să plătească, din banii cuveniţi nemţilor, serviciile făcute autorităţilor româneşti ale căror bugete depindeau de el) – Ministerul de Finanţe nu a dat nicio dispoziţiune directă de finanţare a armatei germane până la război, şi chiar din aceste intervenţii, niciuna nu am dat-o, vreodată, eu.

Astfel, pe o cerere a nemţilor către Ministerul Finanţelor, făcută în primăvara anului 1941, prin care aceştia solicită ministerului să intervină în legătură cu această finanţare, ministrul meu a pus rezoluţia: „Germanii să discute cu B.N.R.!”, refuzând astfel orice intervenţie directă.

Este deci absurd să se afirme că, prin vreun act al meu de finanţare a armatei germane, am permis, în vreun fel, intrarea armatei germane, cum cere art. 1, alin. a – pe baza căruia sunt dat în judecată –, sau că eu aş fi contribuit, sau aş fi putut contribui în vreun fel, la permiterea intrării armatei germane în ţară, în această perioadă; ori măcar la pregătirea acestei intrări sau chiar la desăvârşirea ei militantă, cum cere art. 1, alin. b, pe care – repet – nu sunt totuşi acuzat.

Este deci imposibil ca măcar un act personal al meu să poată fi socotit o condiţie determinantă a hotărârii mareşalului Antonescu de a declara sau continua războiul, sub cuvânt că aş fi finanţat armata germană, într-o vreme în

care ea se finanţa singură.

Toate intervenţiile Ministerului de Finanţe din acel timp sunt – cum văzurăm – intervenţii în favoarea autorităţilor româneşti, posterioare intrării armatei germane în ţară şi permiterii acestei intrări. Sunt intervenţii făcute pentru plata unor servicii prestate acestei armate cu mult înainte de a se fi dispus plata lor şi care servicii erau de mult efectuate la data când se ceruse această plată a lor, de minister.

În sfârşit, această plată se cerea şi ea pe baza unor convenţii încheiate de alte autorităţi decât de Ministerul de Finanţe şi tot anterior venirii noastre la guvern (a mea şi a generalului Stoenescu).

Iar motivul acestor intervenţii ale Ministerului de Finanţe nu era desăvârşirea permiterii intrării armatelor germane pe teritoriul ţării – deja desăvârşită la acea dată; ci numai evitarea consecinţelor defavorabile asupra ţării ale acestei prezenţe a trupelor străine – într-un sector aflat efectiv sub controlul şi răspunderea ministerului nostru, şi anume: evitarea dezechilibrului bugetar al regiilor autonome ale statului, ale căror bugete depindeau – cum am văzut –, prin jocul excedentelor şi deficitelor lor, de Ministerul de Finanţe. Lucrul e cât se poate de clar.

În afară de aceste intervenţii de control, ministerul nu a avut niciun amestec direct în darea dispoziţiunilor de plată, din această primă fază.

El a avut însă un alt rol, situat, acesta, în afara mecanismului de plăţi, care a consistat din examinarea funcţionării mecanismului însuşi şi din semnalarea către conducerea statului a neplăcerilor pe care această examinare a funcţionării sistemului le descoperea pentru economia şi finanţele României.

O serie de note atestă – cum vorn vedea mai jos – aceste intervenţii de alt gen.

În aprilie 1941, situaţia cliringului româno-german răsturnându-se în favoarea României şi soldul nostru începând să fie creditor, Ministerul Finanţelor a semnalat Preşedinţiei situaţia, recomandând mijloacele prin care s-ar

putea evita creşterea acestui spor în viitor. El a imaginat diferite mijloace de lichidare a soldului prin plăţi triunghiulare de creanţe, în terţe state, cu reducerea cursului mărcii – de la 60 la 55 lei –, în scop de a încuraja pe debitori să-şi lichideze astfel datoriile externe.

Ministerul a mai conceput diferite alte mijloace, folositoare ţării, pentru lichidarea soldului; cum a fost răscumpărarea, la cursuri foarte joase, a tuturor rentelor româneşti din Germania. Aceste rente reprezentau relicvatul sumelor cu care s-a făcut, între 1880 şi 1914, înzestrarea tehnică a României şi au fost răscumpărate cu mai puţin de o cincime din valoarea lor actuală, cu mai puţin de 2,5 miliarde lei. Este un act de liberare economică de sub tutela Germaniei, făcut în aceste împrejurări.

Unele din aceste mijloace au eşuat, nemţii refuzând să acorde, de pildă, debitorilor români garanţiile cerute de Ministerul de Finanţe, de pildă clauza de „portefort” (adică de garanţie subsidiară) pentru debitorii care şi-ar fi lichidat datoriile în terţe state, faţă de eventualele contestaţii ale validităţii lichidării.

Peste tot, deci, aceeaşi grijă exclusivă a ministerului de interesele româneşti – şi numai de ele.

Mai mult decât atât, în aprilie 1941, germanii, cerând să se facă lucrări suplimentare de apărare antiaeriană a batalurilor societăţilor petroliere, împotriva unor eventuale atacuri aeriene englezeşti – în valoare de 700 milioane lei –, Ministerul de Finanţe a pretins şi a obţinut ca aceste lucrări, făcute de societăţile petroliere româneşti, să fie plătite în întregime, efectiv, de către nemţi, întrucât aceste lucrări erau cerute de ei, deşi protecţia era făcută, deopotrivă, în interesul lor şi al societăţilor petroliere.

În sfârşit, pentru a se obţine mijloacele necesare finanţării, acordul încheiat la 29 mai 1941 de Ministerul Economiei Naţionale, cu aprobarea conducerii statului, a prevăzut sporirea plafonului cu care cliringul putea rămâne momentan descoperit în cursul duratei anuale a acordului de plăţi; dar cu obligaţia debitorului de a-l acoperi până la sfârşitul anului

contractual, de la 50 la 100 milioane R.M.(Vom reveni asupra acestui punct.)

Cu acest sistem s-a ajuns cu finanţarea armatei germane până după 23 iunie 1941, când se termină această primă fază a finanţării ei, în acest fel.

Faza a II-a
Perioada ministeriatelor Stoenescu şi Neagu

După începerea războiului, necesitatea de a împiedica jafurile şi rechiziţiile armatei germane pe teritoriul ţării determină conducerea statului să introducă, în fapt, o nouă formă de finanţare a nevoilor acesteia, şi anume: conducătorul statului ordonă, începând de la sfârşitul lunii iunie, decontarea directă de R.M.de către B.N.R., contra lei vărsaţi în conturile armatei germane.

În acest sistem, în loc ca împuternicitul economic german să mai depună la C.A.F.A. valori direct utilizabile în ţară, pe care aceasta să le cedeze în ţară contra lei, pe care să-i verse apoi în conturile armatei germane la B.N.R., împuternicitul armatei germane trage un cec în R.M.Asupra Casei Germane de Compensaţie (Deutsche Verrechnungskasse), pe care-l depune la C.A.F.A. – C.A.F.A. îl transmite B.N.R. ca pe orişicare altă valoare, creditându-se această bancă cu valoarea acestor mărci, în conturile Casei Germane de Compensaţii. B.N.R. nu mai aşteaptă, însă ca cumpărătorii români de mărfuri germane să-i solicite mărcile, pentru a plăti cu ele în Germania importurile lor, primind de la aceşti importatori leii pe care ulterior să-i pună la dispoziţia germanilor, ca până acum; ci B.N.R. emite direct leii, punându-i acestora în cont în ţară şi rămânând creditoare de R.M.la Casa Germană de Compensaţie. (A se vedea primele trei planşe din graficele depuse la dosar, prin care se ilustrează acest mod de finanţare.)

Este, cum vedem, o extindere, peste plafonul de 100 milioane convenit prin acordul din 29 mai 1941, a sistemului de a emite lei prin decontare descoperită de R. M., fără

plafon.

Nu este nici aceasta propriu-zis o finanţare descoperită a germanilor, căci aceştia, cedând R.M.către B.N.R., îi furnizează acesteia contravaloarea leilor pe care-i primeşte de la ea. Dar, cum B.N.R. nu foloseşte îndată aceste mărci, ea se găseşte în situaţia de a fi făcut o emisiune de lei, momentan descoperită, în sensul statutelor ei, care nu-i permit să emită nelimitat lei pe devize străine, ci numai cu acoperire în aur ori devize liber convertibile în aur, în proporţia statutară de minimum 25% din valoarea emisiunii.

Cedând necesităţii, B.N.R. — a cărei acoperire statutară avea în acel moment marginea necesară – face aceste emisiuni, onorând ordinele conducerii statului, în cursul lunilor iulie-septembrie. Din acestea, o parte se transmit direct şi o parte prin Ministerul Finanţelor.

Dar cum mărcile nu se absorb uşor de către importatori, cu toate înlesnirile acordate prin decontingentarea importurilor germane (deoarece nemţii lucrează prin reprezentanţi, cu credite acordate de Casele germane, credite care-i scutesc pe aceşti reprezentanţi de obligaţia de a depune lei la B.N.R. Pentru a obţine pe ei mărci cu care să-şi plătească importurile) – emisiunea B.N.R. Începe să crească, cu dublul efect inflator: *economic,* al sporirii leilor de pe piaţă (care, neaflând marfă importată în schimb, face să urce preţurile), şi inflator *tehnic* (prin faptul că emisiunea fiind făcută contra mărci, B.N.R. Este ameninţată să vadă scăzându-i acoperirea statutară sub procentul legal de 25%).

Ca culme, germanii, avizaţi, pretind ca B.N.R. să considere R.M.din acoperirea ei, ca deviză forte, în legătură cu sistemul proiectat de ei al schimburilor triunghiulare europene lichidabile în R. M., şi cer, în acelaşi sens, revizuirea cursului R.M.faţă de leu.

În această fază, Ministerul de Finanţe începe să intervină activ în legătură cu finanţarea armatei germane, spre a o frâna. Într-adevăr, finanţarea astfel făcută de B.N.R. vine, pe de o parte, în concurenţă cu nevoile proprii ale Tezaurului de a recurge la Institutul de Emisiune pentru acoperirea nevoilor

sale; iar, pe de altă parte, această finanţare ameninţă să producă pe piaţa monetară efecte inflatorii, a căror evitare cade în atribuţiile. Ministerului de Finanţe. Iar aceste efecte ameninţă să atragă, din partea germană, pretenţia revizuirii cursului R.M.faţă de leu.

Intervenţiile ministerului au deci triplul scop:

Pe de o parte, să limiteze, dacă nu poate să oprească cu totul, cererile germane de decontare, supunându-le unui program dinainte propus conducerii statului şi controlului organelor româneşti.

Iar pe de altă parte, să facă să se ia măsuri pentru ca efortul făcut de B.N.R. pentru nemţi să fie acoperit: în primul rând pentru ţară, cu marfă importată, în valoare egală cu cea consumată de nemţi în interior, cu ajutorul leilor decontaţi, şi, în al doilea rând, pentru restabilirea poziţiei statutare a B.N.R., în sensul că efortul de emisiune făcut de ea să-i fie acoperit tehnic prin resorbirea soldului de R.M.de către importatori, fie prin acoperirea Băncii, în proporţie statutară, de către nemţi, cu aur sau cu devize libere.

În sfârşit, el urmăreşte să înlăture efectul disparităţii preţurilor şi revizuirea cursului mărcii, întemeiată pe ele.

1. În acest scop, Ministerul de Finanţe a propus, începând încă din primăvară, când se ceruse şi se obţinuse de nemţi sporirea plafonului de decontare de mărci descoperit de la 50 la 100 milioane R. M., o serie de măsuri concurente, destinate să absoarbă emisiunea făcută pentru nemţi şi s-o transforme în emisiune făcută pentru nevoile noastre proprii, limitând, în acelaşi timp, cererile nemţeşti şi mijloacele lor de achiziţie pe piaţă. *(Vide supra.)*

a) Pentru a limita cumpărăturile făcute pe piaţă de armata germană, Ministerul de Finanţe a intervenit mai întâi pe lângă conducerea statului pentru a se lua măsuri în vederea interzicerii cumpărăturilor directe ale germanilor, introducându-se prezentarea obligatorie a cărţii de identitate româneşti pentru orice cumpărătură superioară unui anumit cuantum; iar pe de altă parte, pentru a se impune ca toate cumpărăturile armatei germane din ţară să fie făcute sub

controlul Intendenţei Armatei Române şi să fie socotite ca exporturi, adică să fie decontate din contingentele de export acordate Germaniei în virtutea acordurilor economice – ceea ce s-a şi obţinut.

b)În acelaşi timp, ministerul cere ca toate cererile Germaniei să fie concentrate într-un plan prealabil aprobat de autorităţile române şi pentru care nemţii să arate, mai dinainte, felul în care înţeleg să-l acopere.

(A se vedea, în acest sens, notele Ministerului de Finanţe din august şi septembrie 1941, aflate la dosarul ministrului meu, generalul Stoenescu, judecat anul trecut la această secţie, acum la Secţia a VIII-a.)

Realizarea acestor măsuri constituie principalul obiect de discuţie al negocierilor acordurilor de plăţi pe anii 1941/1942 şi 1942/1943, încheiate în ianuarie 1942 şi ianuarie 1943, pentru perioadele octombrie-octombrie, ale fiecărui an.

2. În acelaşi timp, ministerul cere de la nemţi acoperiri
Pentru efortul făcut. Şi anume, el cere:

a)pentru stat, un credit special de înarmare şi înzestrare a instituţiilor de stat, deosebit de cel contractat la 4 decembrie 1940;

b) pentru B.N.R., acoperirea cu aur a soldului emisiunii descoperite făcute de B.N.R. *(Vide* notele citate mai sus, p. 87.)

3. Şi pentru că germanii întârzie în acordarea acestor cereri, având aprehensiuni să acorde, pe credit, armament livrabil în ţară, de care se tem că ar putea fi folosit contra lor, şi adoptând teoretic o poziţie făţiş ostilă regularii socotelilor internaţionale cu aur, Ministerul de Finanţe purcede, de acord cu B.N.R., la transformarea, pe nesimţite, a emisiunilor făcute pentru nevoile armatei germane în emisiuni făcute pentru nevoile statului român!

Şi iată cum:

În acelaşi timp în care cere germanilor furnituri noi pe credite şi aur pentru acoperirea statutară a emisiunilor de lei făcute de B.N.R. pentru ei, statul ia cu împrumut de la B.N.R. mărcile primite de la nemţi, înlocuindu-le, în acoperirea

băncii, cu bonuri de tezaur şi foloseşte, el, aceste mărci ca să cumpere cu ele bunuri de investiţie din Germania, pentru investiţiile instituţiunilor sale.

În acest fel, finanţarea descoperită a armatei germane de către B.N.R. se transformă într-un împrumut în R.M.făcut de această bancă statului român.

Acestea sunt cele două credite *interne* de mărci, primite de Ministerul Finanţelor de la B.N.R., şi anume: creditele de 250 şi de 400 milioane R.M.împrumutate de stat de la B.N.R. în 1941 şi 1942. Situaţia lor e anexată memoriului depus de mine la procurorul Cabinetului XII Instrucţie.

Statul le-a folosit pentru plata diferitelor bunuri de investiţie necesare autorităţilor publice. (Înzestrarea agriculturii, clinici medicale, drumuri, armament, C.F.R., P.T.T. etc.)

Rezultatul concurent al acestor măsuri este că, în acelaşi timp în care Ministerul Finanţelor cere şi obţine de la nemţi un credit nou de 600 milioane R.M.– sporit apoi la 900 milioane R.M.(mai târziu la 1 050 milioane R. M.) – şi în vreme ce el obţine de la nemţi mai întâi două, apoi trei şi pe urmă opt vagoane de aur şi devize, spre a acoperi emisiunea făcută pentru ei de B.N.R., statul român consumă în realitate soldul cliringului pentru nevoile sale proprii, punând pe nemţi, la sfârşitul anului 1943, în situaţia de a fi efectuat livrări de bunuri pentru peste 1/2 miliard R. M., mai mult decât am primit, şi de a fi acoperit, în acelaşi timp, tehniceşte o emisiune corespunzătoare unui sold creditor în cliring, făcută iniţial pentru ei, dar care – prin jocul concurent al celor trei pârghii ale sistemului – încetase să mai existe în realitate în favoarea lor.

Emisiunea făcută iniţial pentru nemţi, egală cu soldul creditor al cliringului B.N.R. faţă de Germania, era astfel transformată într-o emisiune făcută pentru nevoile proprii ale statului român; de vreme ce acest sold fusese o dată acoperit de nemţi cu mărfuri livrate pe credit, extracliring; fără ca totuşi situaţia lor aparentă, de drept, de debitori ai cliringului să se schimbe. (A se vedea schema operaţiilor în graficele

următoare depuse la dosar.)

Această situaţie permitea ministerului să stăruie în cererile lui de acoperiri.

Trec, fără să insist asupra caracterului dramatic al negocierilor, care, de două ori, aveau să ducă la tensiuni politice grave între guvernul român şi cel german, culminând unul cu demisia răsunătoare a unui ministru al Economiei Naţionale, speriat că nu ni se admit îndată cererile; celălalt, cu eliberarea din lagărul în care era deţinut a lui Horia Sima, ca ameninţare faţă de guvernul român, dacă nu-şi retrage pretenţiunile.

Trec şi asupra caracterului pasionant al negocierilor, descrise de mine pe larg în memoriul înaintat procurorului anchetator, după cum trec şi asupra condiţiilor neobişnuite ale creditului, din care numai o jumătate trebuia rambursat efectiv în şapte ani, restul fiind lichidabil la pace, în condiţii aleatorii.

Las la o parte condiţiile în care s-a obţinut dobândă la soldul rămas descoperit, atunci când acesta se epuizase în realitate, precum şi împrejurările în care – împotriva tuturor aşteptărilor – am izbutit să dobândim aurul, fără a accepta totuşi condiţia *sine qua non* cerută de nemţi, a decontării nelimitate de R.M.de către B.N.R.

Sunt acestea desigur pagini de istorie economică, care îşi vor găsi cândva istoriograful care să le pună în lumină, prin prisma acestui proces, şi tristeţea şi măreţia lor.

Reţin numai atât.

Că, în acelaşi timp în care Ministerul Finanţelor reuşea, începând din noiembrie 1941, să pună frâu cererilor germane de decontare descoperită şi să-i facă să plătească în lei toate arieratele datorate autorităţilor, el izbutea, din a doua jumătate a anului 1942, fiind încă ministru generalul Stoenescu (situaţie continuată apoi şi sub ministeriatul Neagu), să facă pe germani să acopere cu mărfuri germane toate sumele ce li se puseseră la dispoziţie în cliring, descoperit, în perioada verii 1941, transformând astfel finanţarea armatei germane într-o finanţare a nevoilor proprii

şi obţinând, pe deasupra, de la nemţi, acoperirea cu aur a unui efort care, în realitate, în urma acestor acoperiri cu bunuri, nu mai era făcut pentru dânşii.

Care a fost rolul meu în această bătălie economică?

Acelaşi!

N-am dat, în tot acest timp, direct, niciun ordin de finanţare a armatei nemţeşti. Iar de transmis, nu s-au transmis, prin cabinetul meu, în această perioadă, decât trei. Toate, în lipsa ministrului şi cu ştirea lui (cum am văzut). Şi, din ele, niciunul în faza anterioara războiului.

În schimb, prin decizii, note, rapoarte, discuţii cu miniştrii mei şi cu conducătorul statului (sub supravegherea lor) şi prin instrucţiuni aprobate de miniştri, dar adesea plecate de la mine la Cabinet, prin discuţii cu experţii germani trimişi să lămurească o situaţie care li se părea tot mai ciudată (şi actele prezentate de mine Cabinetului XII Instrucţie o atestă orişicui) – sunt unul din cei care au iniţiat, studiat ori sprijinit realizarea optimă aproape a tuturor măsurilor luate în această bătălie.

Am susţinut pe negociatori, am rezistat la contrapretenţii, am pledat contra celor sceptici şi, când negociatorul a venit de la Berlin, cu primele două vagoane de aur, în România, în ianuarie 1942, m-am dus să-l întâmpin personal, la gară, aşteptând o noapte întreagă, pe un frig de —20° C, sosirea trenului întroienit, care-l aducea împreună cu roadele luptei noastre.

Evoc controversa mea cu dr. Blessing, expertul doctorului Schacht, care descoperise situaţia şi venea să ne ceară să suspendăm investiţiile proprii.

Am argumentat atunci, contra lui – *advocatus diaboli* –, că finanţarea se făcuse în realitate pentru nevoi nemţeşti şi am reuşit să împiedic sistarea investiţiilor! Era în noiembrie 1941!

Este aci o pagină – repet – pe care mă mândresc că am trăit-o pentru ţara mea, care mă va face să mă ţin drept sub povara oricăror lanţuri cu care cineva şi-ar închipui că poate să-mi încovoiască mândria de a o fi trăit!

Nu ştiu câte bătălii au câştigat românii în acest război pierdut. Dar ştiu că cei care au căzut departe pot fi încredinţaţi că interesele lor n-au fost trădate de cei rămaşi înapoi să le apere faţă de foştii aliaţi de ieri.

Faza a III – a

a) Perioada ministeriatului Neagu

Vin acum la ultima fază, caracteristică sfârşitului ministeriatului Neagu şi ministeriatului Netta.

Aci, tabloul se răstoarnă dintr-o dată şi cerul se acoperă cu nori ameninţători.

Refluxul armatelor germane învinse în Răsărit se abate pe pământul Moldovei, înlocuind perioada de acalmie a cererilor germane cu nevoi imperioase ce se cer împlinite: pe loc, sub ameninţarea revolverului şi, sus, sub ameninţarea ocupaţiunii ţării (stenogramele din 12 ianuarie şi 25 mai 1944).

Încă înainte de a se produce acest reflux, nemţii s-au trezit şi au descoperit că au fost înşelaţi în aşteptările lor anterioare şi păcăliţi, acoperind cu aur un sold fictiv.

Violenţi în manifestarea lor, ei încep negocierile din toamna anului 1943 sub auspicii foarte sumbre.

Acordul anual, a cărui semnare întârzie din octombrie 1943 până în februarie 1944, ameninţă să ne impună sarcini grele. Nemţii nu mai vor să audă de acoperirea soldului la B.N.R. şi nici de livrări de aur. Ei cer contingente de export mari, menite să acopere nu numai balanţa dreaptă; dar să facă ca România să le şi restituie tot ce au livrat în plus, anul trecut. Pretind chiar – ca şi domnul procuror! — ca soldul cliringului, tot, să fie folosit la stingerea creditelor date de ei şi B.N.R. să restituie aurul care i s-a dat degeaba.

Moment dramatic, căci germanii îşi sprijină cererile pe ameninţări străvezii. Şi, ca culme, enervat, conducătorul statului rupe punţile de înţelegere, alungând din cabinetul său pe primul delegat german venit să-l ameninţe cu ocuparea.

Ministerul de Finanţe intervine atunci din nou şi, cu ingeniozitatea şi sagacitatea lui, ministrul de atunci salvează situaţia, concepând un nou sistem, care, aparent, va da satisfacţie nemţilor, dar în fond va permite României să continue a primi aur şi a primi şi armamentul pentru acoperirea planului de dotare, a cărui împlinire grăbită îl apasă, dată fiind precipitarea evenimentelor, care îl fac necesar.

În această soluţie, perfect studiată:

1. soldul nu se va mai compensa cu cliringul, cum cer nemţii;

2. totuşi, soldul în cliring e blocat pentru minister, care nu mai poate împrumuta R.M. de la B.N.R., în cursul anului contractual;

3. armamentul va continua să fie livrat pe credit, care este sporit de la 900 la 1 050 milioane R.M.;

4. nevoile de finanţare ale armatei germane nu se vor mai acoperi de B.N.R., cu care nemţii nu mai vor să aibă de-a face; ci direct de Ministerul de Finanţe, care îi va deschide, în acest scop, un credit, în lei, egal cu creditul nou de armament convertit de ei ministerului.

Credit contra credit deci. (Dar ministerul ia acest credit tot de la B.N.R., aşa că numai forma e schimbată.);

5. furniturile armatei germane vor fi toate considerate ca exporturi în contingent;

6. cliringul va funcţiona echilibrat, dar scăzându-se diferenţa exportată în plus de nemţi anul precedent, repartizată pe toată perioada, aşa ca să reapară soldul la sfârşit;

7. prestaţiile se vor controla lunar, efectuându-se numai pe măsură ce se execută livrările;

8. B.N.R. nu i se va lua îndărăt aurul dat; dar nu va mai primi altul de la nemţi (cel puţin în aparenţă)..

S-ar părea că toate avantajele acordurilor precedente sunt pierdute.

Nu! O rază, în acest întuneric!;

9. România, căreia i se refuză aurul pentru acoperirea

soldului B.N.R., ca în trecut, găseşte o altă ieşire.

Ea pretinde de la nemţi, şi obţine, asigurarea unui tranzit de export spre ţările cu devize libere (Elveţia şi Suedia), tranzit pe care nemţii îl controlează, egal cu 25% din valoarea contingentelor acordate lor.

Numai astfel, B.N.R. va fi în măsură să-şi efectueze efortul;

10. dar, acest tranzit nemţii trebuie să se oblige să-l asigure, sub sancţiunea sistării livrărilor următoare ale cotelor din contingentele care li s-au acordat;

11. germanii dobândesc, în schimb, o favoare, care este însă şi o obligaţie pentru ei. Aceea că, dacă nu vor, ori nu pot, să ne asigure tranzitul, ei au facultatea să preia ei cota de export spre ţările cu devize libere, plătind însă ei, cu devize libere, această cotă;

12. spre a nu fi la discreţia lor, în acest caz, ei se obligă să cumpere această cotă, la preţurile cele mai bune obţinute de guvernul român în ţările cu devize libere, prin tratative directe.

În acest fel, situaţia se restabileşte în favoarea economiei româneşti, prin efortul ingenios al Ministerului de Finanţe.

Este adevărat că nemţii nu mai acordă niciun sold. Dar, practic, situaţia este aceeaşi. Şi acest lucru singur importă!

Căci, spre a-şi obţine contingentele de export consimţite, ei trebuie ori să ne asigure tranzitul în ţările cu devize libere – pentru 25% din contingentul lor –, ori să plătească ei această cotă cu devize.

Acoperirea statutară a B.N.R., pentru efortul făcut prin Ministerul Finanţelor în favoarea armatei germane, este iarăşi asigurată; cu toate că creditul în lei obţinut de stat de la B.N.R. pentru armata germană este deja acoperit o dată de nemţi, prin livrări, egale pe credit, de armament, pentru nevoi proprii, româneşti.

Acesta este acordul semnat în ultimul moment, cu o săptămână înainte ca refluxul nemţilor, după înfrângerea de la Uman, să creeze o situaţie nouă.

O săptămânâ să fi întârziat semnarea lui, şi nemţii ar fi

refuzat-o!

b) Perioada ministeriatului Netta

Am văzut că, potrivit acordului din 9 februarie 1944, germanii puteau achiziţiona bunuri în ţară, plătind cu lei proveniţi din trei conturi diferite:

1. o dată, cu lei proveniţi din sumele puse la dispoziţia lor de Ministerul Finanţelor, din creditul de 18 miliarde acordat drept contraprestaţie românească la livrările germane de armament, efectuate în contul creditului echivalent consimţit de Germania, şi numai pe măsură ce Ministerul român al înzestrării asigură recepţionarea acestor livrări;
2. a doua oară, cu lei aflaţi în contul de cliring, proveniţi din plăţile importatorilor români din Germania şi destinate plăţii exporturilor făcute în Germania, în contul contingentelor;
3. a treia oară, nemţii puteau cumpăra cu leii proveniţi din decontarea de către B.N.R. a devizelor libere, pe care le-ar fi vărsat substituindu-se ca achizitori exporturilor în tranzit pentru valoarea a 25% din contingente spre ţările cu devize libere, conform prevederilor acordului.

Este ceea ce ministrul Aprovizionării spunea, plastic, în declaraţiile evocate aci, că „nemţii sug din trei ţâţe”.

Începând din momentul refluxului trupelor germane în retragere spre ţară, germanii încep să se afle cu aprovizionarea trupelor lor din ţară într-un serios impas.

Sumele prevăzute în acord pentru finanţarea armatei germane sunt cu totul insuficiente pentru aprovizionarea trupelor lor tot mai numeroase, aşa că germanii sunt nevoiţi să folosească, pentru aprovizionarea acestor trupe, o parte a produselor achiziţionate în vederea exportului în Germania.

Mecanismul acestei treceri a aprovizionării armatei germane era relativ simplu, de vreme ce aprovizionările armatei germane se decontau în contul contingentelor de export prevăzute în acorduri.

Pentru a înlesni aprovizionările pe teren, Ministerul de

Finanţe, prevăzător, instituise, încă din vreme, de acord cu conducerea statului, un nou sistem de achiziţie, cu plata în bonuri puse la dispoziţia armatei germane prin ofiţeri români de intendenţă, detaşaţi pe lângă marile unităţi nemţeşti.

Aceste bonuri se centralizau de către aceşti ofiţeri de intendenţă români, trecându-se în contul exporturilor din contingentele consimţite Germaniei prin acord.

Bonurile se decontau statului român de nemţi, pe valoarea lor întreagă, în vreme ce statul român lichida pe detentori, treptat, fără ca nemţii să beneficieze astfel de înlesnirile de credit asigurate pe această cale statului român.

În acest fel, nemţii ajung să epuizeze repede toate disponibilităţile lor din primele două conturi.

În schimb, ei nu asiguraseră încă tranzitul spre ţările cu devize libere al cotei de 25% şi nici nu preluaseră această cotă asupra lor, lăsând B.N.R., sub acest raport, în deficienţă.

Aplicarea acordului din 9 februarie 1944 se găseşte astfel în impas. Pe de o parte, nemţii pretind sporirea contingentelor necesare armatei lor. Pe de altă parte, Ministerul Economiei Naţionale şi B.N.R. Pretind executarea prevederilor acordului privitoare la tranzitul, garantat de nemţi, către ţările cu devize libere.

În sfirşit, Ministerul Aprovizionării refuză să asigure simultan şi o creştere a contingentelor afectate armatei germane şi o acoperire a cotei necesare exportului spre ţările cu devize libere.

Acordul din 9 februarie este ameninţat de a nu mai putea fi executat.

Ca culme, sub presiunea nevoii, trupele germane, aflate pe teritoriu, încep să jefuiască.

Pentru a face faţă situaţiei, subsecretarii de stat ai Economiei Naţionale, Aprovizionării şi Finanţelor – care se întâlnesc azi aci, pe banca acuzării – se întrunesc într-o conferinţă la Ministerul de Finanţe, la începutul lunii mai 1944, întocmind o notă comună, prin care propun, ca singură soluţie pentru finanţarea aprovizionării suplimentare a

armatei germane, ca Germania să preia, asupra ei, cota de 25% exportabilă spre ţările cu devize libere, al căror tranzit se angajase să-l asigure, depunând ea însăşi aceste devize libere, conform prevederilor acordului.

Ministrul de Finanţe admite soluţia şi – cu toate protestările vehemente ale germanilor, care se plâng că România le cere să plătească cu aur aprovizionarea unor armate care luptă să-i apere teritoriul – izbuteşte să o impună conducerii statului, care – la rândul său – o impune germanilor.

Constrânşi de situaţie, germanii încep să verse regulat în Elveţia aur, în contul statului român, pentru plata produselor astfel achiziţionate.

În acelaşi timp, Ministerul Finanţelor dispune centralizarea – prin organele Ministerului de Interne – a tuturor prădăciunilor şi rechiziţiilor abuzive făcute de germani, computându-le, de asemeni, în sarcina contingentelor de export consimţite Germaniei, prin acord.

Această soluţie ingenioasă, care face pe nemţi să plătească cu aur aprovizionarea suplimentară a trupelor lor care luptă pe teritoriul românesc şi care restabileşte, cu toată gravitatea situaţiei, posibilitatea ţării de a primi, pentru exportul său, aur, într-o ţară neutră, a fost considerată, prin absurd, de actul de acuzare ca o învinuire în sarcina ministrului de Finanţe Netta, că ar fi acordat nemţilor contingente suplimentare; uitându-se că acestea aveau drept contraparte o cantitate suplimentară de aur şi devize libere primite de statul român şi că aceste livrări, pretinse suplimentare, nu erau în realitate contingente suplimentare, ci numai cota de 25% în devize libere, al cărei tranzit se angajaseră să-l asigure, prin acord, pusă în sarcina nemţilor, contra acestor devize, printr-o măiastră interpretare, în favoarea României, a clauzelor acordului din 9 februarie 1944,

Ultima depunere de aur, în Elveţia, confirmată de B.N.R., a avut loc în preziua datei de 23 august 1944.

Rolul Ministerului de Finanţe, în această perioadă, constă deci din controlul executării acordului de la 9 februarie 1944

şi din găsirea unei soluţii ingenioase, care să permită aplicarea acestuia în avantajul României, într-un moment de blocare aparentă a conturilor lui, când se putea strica totul.

Acesta este ultimul act al finanţării armatei germane, cel mai dureros resimţit de conducerea politică a acelei ţări, a cărei nemulţumire s-a manifestat şi în ultima întrevedere a ei cu conducătorul statului român, la începutul lui august 1944.

Dacă Onorata Curte vrea să-şi dea seama de împrejurările în care a avut loc ultimul act al dramei, ea poate să se refere la discuţiile dramatice ale şedinţei din 12 ianuarie 1944 a Consiliului de Miniştri, când se discută sistemul bonurilor de plată; sau la discuţiile din şedinţa din 25 mai 1944, când conducerea statului pune în vedere Consiliului ameninţarea cu ocupaţia la care este expusă, dacă nu se ajunge grabnic la o soluţie.

Ocupaţie care – dacă s-ar fi realizat – ar fi dispărut orice posibilitate a întoarcerii de la 23 august. 1944!

Este aceasta o activitate de aservire?

Este un act de militare pentru hitlerism?

Este un act de contribuţie la pregătirea sau desăvârşirea permiterii intrării armatei germane pe teritoriul ţării?

Este un act de complicitate la hotărârea de a continua războiul?

NU!

Este o activitate curat românească, de apărare exclusivă a intereselor ţării, într-un sector limitat, faţă de aliaţii ei ocazionali de ieri – făcută cu grija de a menaja ţării maximum de avantaje, fără a pierde însă din vedere esenţialul, care constă din asigurarea cu orice preţ a condiţiilor menite să permită ţârii ieşirea din conflict la timpul potrivit.

Dacă cei care au colaborat la obţinerea strălucitelor rezultate arătate ar fi sabotat activitatea lor, crede Onorata Curte că faptul lor ar fi putut aduce ţării evitarea unui

dezastru sau o pagubă mai mică, de cât a adus fără voia lor?

NICIDECUM!

El ar fi dus numai la ocuparea ţării de germani, ocupare sub ameninţarea căreia am lucrat necontenit şi pe care ţara a evitat-o totuşi, cu toată îndrăzneala cu care făptaşii acestor negocieri şi finanţări au arătat-o în pretenţiile lor: datorită felului în care au ştiut să-şi strecoare aceste pretenţii, împletindu-le cu interesele de moment ale adversarului, spre a face totuşi să triumfe scopurile proprii ale ţării lor.

Suntem totuşi datori să spunem aci, cu toată umilinţa, că avem sentimentul că toate rezultatele strălucite pe care le-am obţinut nu se datoresc numai râvnei şi priceperii şi nici numai ingeniozităţii noastre, a celor care am dat şi câştigat această bătălie economică, atât cât se datoresc felului în care a fost preţuită jertfa celor căzuţi pe câmpul celeilalte bătălii.

Ceea ce ţinem să evidenţiem aci este numai faptul că noi, cei care am apărat acasă, faţă cu fostul aliat de ieri, interesele economice ale celor căzuţi departe, nu am înşelat nădejdea lor şi am luptat şi noi lupta noastră, cu succes pentru ţara noastră.

Şi dacă noi am avut, în cele ce am încercat aci, izbânda, pe care ei nu au avut-o, noi ştim că le-o datorăm totuşi pe a noastră întâi lor, şi, de aceea, departe de a ne făli cu ce am făcut faţă de dânşii, înţelegem numai să le dăm aci socoteală.

Iartă-ne Curtea, dacă – folosind prilejul judecăţii ei – înţelegem să ne facem această datorie!

C. Încadrarea specială în prevederile art. 1, alin. a şi 2, alin. a din Legea nr. 31211945

Onorată Curte,

Poate fi considerată activitatea mea în cadrul convenţiilor

economice, sau în legătură cu finanţarea armatei germane, ca un act de militare pentru hitlerism sau ca un act de militare pentru pregătirea sau desăvârşirea actului de permitere a intrării armatei germane pe teritoriul ţării, ca o contribuţie a mea la această permitere prin acte propriij ori ca un act de complicitate la hotărârea de a continua războiul?

NU!

Militarea, Onorată Curte, după dicţionar, înseamnă activitate luptătoare. Acţiune dusă în contra unor potrivnici, pentru a face să triumfe anumite scopuri şi valori categoric implicate în acţiune. Militarea este un act de făptuire unit cu afirmaţia indiscutabilă a unui scop.

Un militant poate întreprinde şi o activitate clandestină. Dar, în clandestinitatea actului militant subzistă afirmaţia făţişă a scopului. Poate exista deci o activitate clandestină a unui militant. Nu poate însă să existe militare clandestină. Tocmai pentru că actul de militare implică existenta unei afirmaţii categorice a unui scop pentru care militezi.

Când se pretinde, deci, că cineva militează într-un anumit scop, pentru a se dovedi că el militează într-un anumit sens, nu ajunge să constaţi că făptuieşte într-un sens anumit din întâmplare, sau că făptuieşte într-un sens, dar în alt scop decât cel pentru care făptuieşte, ori se pretinde că făptuieşte. Trebuie să dovedeşti că lupta ce se dă, se dă pentru un anume scop şi nu pentru altceva. Numai cel care-şi însuşeşte scopul poate fi socotit militant; ci nu cel care contribuie, întâmplător, la realizarea unui lucru, după principiul rezultatelor.

Îmi amintesc de o împrejurare care lămureşte foarte limpede acest fapt: acum vreo 17 ani, la Fundaţia „Carol I”, o asociaţie din care făceam parte organizase, într-un ciclu consacrat marilor personalităţi contemporane, un simpozion despre Lenin[25].

Se ştie ce este un asemenea simpozion! O teză este

[25] Vezi nota 2 de la *Apărare*

înfăţişată auditoriului, nu dogmatic, de un singur vorbitor, ci privită din mai multe perspective, fiecare prezentată, cu argumentele respective, de către alt vorbitor. Auditoriul ascultă şi trage singur concluziile. Este o formă de educaţie democratică, folosită mai ales în Occident, a cărei aclimatizare se încerca atunci la noi.

Unul înfăţişa, în această dezbatere, pe Lenin, aşa cum îl vedea burghezia; altul, aşa cum îl vedea social-democraţia; altul, aşa cum îl vedea ţărănismul; altul, aşa cum îl vedea fascismul.

Îmi revenise mie sarcina – ca sociolog – să deschid dezbaterea, înfăţişând tema discuţiei înseşi: teza leninistă.

Apăruseră mai multe cărţi, în Apus, despre istoria vieţii lui Lenin şi, de curând, cartea lui Stalin: *Problemele leninismului,* azi atât de cunoscută, se tipărise în nemţeşte în colecţia „Marx-Engels”,

Îmi revenise sarcina, grea pe atunci, să înfăţişez, pentru întâia oară într-o dezbatere publică la Fundaţia „Carol I”, istoria vieţii unui om şi esenţa unei doctrine, a cărei prezentare era, pe atunci mai ales, un lucru clandestin. (Organizatorii au şi avut atunci de-a face cu autorităţile şi cu presa de dreapta.)

Încercasem, însă să-mi fac datoria de luminare a publicului, expunându-i obiectiv, „împotriva propagandei interesate, a calomniei şi a prostiei”, cum s-a petrecut unul din faptele cele mai însemnate ale istoriei contemporane şi care erau intenţiile exacte, după propriile lor mărturisiri, ale celor care l-au făcut. Nu ştiu cât am reuşit, dar astea îmi erau intenţiile.

Ei bine, la sfârşitul acelei discuţiuni, îmi amintesc că s-a ridicat din sală actualul ministru de Justiţie, domnul Pătrăşcanu, pe atunci simplu militant al partidului comunist, şi a cerut să vorbească şi dânsul.

I s-a dat acest cuvânt.

Şi-mi amintesc că şi-a început pledoaria pentru Lenin, zicând:

Prezentarea obiectivă a tezei leniniste şi înfăţişarea istoriei

lui, oricât de corect făcută, nu-i tot una cu actul de militare pentru leninism, pe care nu-l poate face decât acela care şi-a însuşit scopurile lui. Ci nu acel care – pentru alte motive, fie ele chiar intenţia onorabilă de a lămuri publicul asupra unor adevăruri – se află adus a le expune şi a le apăra împotriva altei teze. De aceea – continuă Domnia sa – este locul unei apărări a lui Lenin în faţa tezelor ce prezintă, nu în perspectiva altui scop, fie el chiar adevărul, ci în perspectiva scopurilor lui, pe care nu o poate face decât un militant, adică un luptător care a aderat făţiş şi categoric la scopurile leninismului.

Şi a făcut apoi această înfăţişare pasionată, militantă, a tezei sale!

Am amintit această întâmplare, nu atât pentru pitorescul ei – văzut acum din depărtarea aproape a unui sfert de veac –, cât pentru a evidenţia necesitatea cu care adeziunea explicită la un sistem de scopuri este cerută de actul de militare. Chiar când el ar fi clandestin!

Nu poate fi socotit act de militare, un act în care mai multe voinţe se întâlnesc, având fiecare alt obiect, în săvârşirea aceloraşi fapte.

Tot aşa cum nu există nici complicitate dacă nu există conivenţă frauduloasă, adică unitatea de voinţă pentru săvârşirea infracţiunii, chiar dacă există acte materiale de coparticipare la săvârşirea unui delict.

Etica cunoaşte fenomenul, astăzi clasic, al „eterogoniei” sau al „politelismului” – actul în care două voinţe converg sub raportul mijloacelor materiale de execuţie, dar diverg sub raportul scopurilor urmărite. Întâlnirea în folosirea aceloraşi mijloace, în diversitatea desăvârşită de scopuri.

Cum s-ar putea confunda cu o coincidenţă de scopuri şi de finalităţi ceva care nu este decât o întovărăşire de moment în săvârşirea aceloraşi acte şi în folosirea aceloraşi mijloace determinate de nevoi cu totul deosebite? Cine ar putea confunda „Unirea în cuget şi simţiri” cu „întovărăşirea cu diavolul ca să treci puntea”? La fel, cine ar putea învinui de complicitate la furtul săvârşit de un pompier în timpul

stingerii unui incendiu, pe cineva care i-ar fi ţinut scara, ajutându-l astfel să se urce să stingă focul?

Nu, Onorată Curte!

Săvârşirea de acte materiale nu ajunge aci!

Ceea ce ar trebui dovedit, pentru a se putea afirma că există militare sau complicitate, este existenţa unei intenţii indiscutabile şi luptătoare în cazul militării, în vederea realizării scopurilor hitlerismului. — pentru ca actul să fie socotit militant!

Discernământul intenţiei fiecăruia, în această situaţie, este desigur o sarcină subtilă, Onorată Curte, dar este o povară vrednică de maiestatea suverană a Justiţiei. Ea este de domeniul acelei *veritè morale* – adevăr moral – de care vorbesc francezii, care ţâşneşte cu veracitate din masa tuturor documentelor, care, în domeniul negocierilor (unde, vorba poetului, limba a fost dată omului tocmai spre a-şi ascunde mai bine gândul şi unde plăteşti deseori cu un compliment o renunţare de principiu), trebuie totdeauna să învăluie intenţiile adevărate sub voalul perspectivelor care pot face ideile acceptabile.

Acest adevăr moral există, în cazul nostru, netăgăduit!

El izvorăşte nu numai din convergenţa tuturor eforturilor, nu către asigurarea tuturor mijloacelor în vederea continuării războiului; ci către apărarea ţării de către aliat, ca şi către asigurarea libertăţii de acţiune politică şi economică a ţării şi chiar de pregătire (făţişă între noi, clandestină faţă de alţii) a ieşirii noastre din război.

Ea se vădeşte din conivenţa, care nu are nevoie să fie mărturisită, dar care ţâşneşte totuşi din fiecare act prin care unul zice: „dă-mi” şi altul: „n-am” – în intenţia de a apăra interesele ţării faţă de aliatul de ieri, ca şi cum ar fi fost adversar, care era chiar adversar în aceste discuţii.

Dovadă că coincidenţa întâmplătoare de, acţiune cu adversarul este numai o întâlnire nevolnică de mijloace, ci nu o întâlnire voită de scopuri.

Am împletit dinadins, aci, tot ce se leagă de intenţie şi de scopuri în actul de voinţă, atât în ce priveşte militarea, cât şi

în ce priveşte complicitatea, cu toate că elementul de afirmare categorică a scopului este necesar în militare, pe când în complicitate poate lipsi, cu condiţia să existe totuşi dovada lui netăgăduită.

Le-am împletit, spre a nu obosi Curtea, repetându-le în fiecare caz, convins că ea va face uşor această despletire, repetând cele spuse aci pentru fiecare cap de acuzare.

Le-am mai împletit şi pentru că s-a căutat dovada militării şi complicităţii, nu în acte făţişe de militare, ci deosebit de acestea, şi chiar împotriva lor, în acte de execuţie. Este logic ca, în acest caz, să se caute, în legătură cu flecare fapt imputat, dacă el cuprinde, măcar implicit, intenţia incriminată, sau dacă, dimpotrivă, chiar atunci când ar putea fi presupusă aparent, faptele se găsesc justificate explicit în alte perspective.

Ce sunt toate lămuririle date în fiecare caz, aşa cum reies din acte, asupra urmărilor posibile ale fiecărei măsuri propuse de mine, în perspectiva intereselor pur româneşti şi în opoziţie cu cele germane, chiar atunci când acţiunile converg, decât grija de a nu se confunda o învoială făcută de nevoie asupra mijloacelor, cu o coincidenţă esenţială de finalităţi?

De ce, cu prilejul unor lucrări de colaborare în construirea aeriană defensivă, subsecretarul de la Finanţe propune, împreună cu cel de la Aer, să se numere nemţii din ţară şi cei de pe aerodroame?

De ce cere aur, arătând că sensul acestei măsuri este să obţinem emanciparea economică la pace, din sistemul pe care-l exclude?

De ce propune verificarea preţurilor reciproce în prestaţiile de petrol şi armament?

De ce se opune decontării nelimitate sau urcării cursului mărcii?

De ce arată că armamentul este bun folositor în raport cu scopul la care este folosit, generând astfel deosebirea, care a devenit apoi de stil, între armamentul folosit pe front şi cel „propriu”?

De ce spune ministrului său să nu vorbească prea tare, când acesta cere ca mobilizarea să se facă numai în interior?

De ce cere limitarea cumpărăturilor armatei nemţeşti prin Intendenţa Română?

Şi de ce – în şedinţa din 12 ianuarie 1944 –, după ce a propus plata cu bonuri în loc de bani, spune că în acest fel populaţia (care nu cunoaşte bonul, dar banii da) va şti mai bine să se apere?

Toate acestea nu spun nimic?

Nu sare în ochi scopul comun al acestor măsuri, de a deosebi clar interesul propriu, atunci când se demască scopul deosebit al adversarului?

Domnul procuror a vorbit elogios, în rechizitoriu, de cazul Ş.N.G. — pe care l-a cunoscut.

A fost oare altul cazul în cursul tuturor acestor negocieri şi activităţi pe care ulterior mi le-a pus în sarcină, după ce domnul procuror al Cabinetului XII, care le examinase pe toate cu fapte proprii, le-a înlăturat ca posibilităţi de acuzaţie?

Fost-a altul cazul Malaxa-H.G.W., unde eu am redactat primul proiect al minutei încheierii Consiliului, prin care acesta a respins – la fel ca la Ş.N.G. — convenţia ce se încheiase întâi de Preşedinţie?

Fost-a altul cazul acţiunilor Societăţii Naţionale de Gaz Metan, scoase din patrimoniul Societăţii Malaxa şi trecute Statului, la stăruinţa mea, ca să nu intre în patrimoniul SoCietăţii Mixte Româno-Germane, care închiria Societatea Malaxa?

Şi câte altele, şi altele!

Şi toate cazurile în care am lucrat nu au fost la fel?

De ce, atunci, aceste acte de execuţie să nu fie interpretate la fel şi să se tragă, din ansamblul unei activităţi, o încadrare care se spulberă la analiza intenţiilor şi realizărilor fiecărui caz în parte?

Iată de ce insist atât şi cer ca, dacă – în urma acestei noi forme a acuzării – Onorata Curte ar înţelege să reţină, din activitatea mea, vreun fapt precis încadrabil în textele

menţionate, să-l articuleze lămurit şi să-mi permită să repet, în faţa ei, probele făcute la Cabinetul de Instrucţie, pe care **[lipsă pg 126-127 din scan pdf]**

> *Legea nu pedepseşte, în definitiv, voinţa de a continua războiul, ci numai actul competent de hotărâre.*
>
> *Precizarea adusă de Legea nr. 291 este, de asemeni, clară, aici*[26]*.*

Adevărul este unul singur, şi el a fost dovedit!

Hotărârea de a declara şi continua războiul s-a luat de singurul care avea acest drept: mareşalul Antonescu.

La luarea acestor hotărâri nu s-a consultat cu nimeni, nu a cerut nimănui să-l ajute, în afară, poate, a ministrului de Externe, cum este firesc! Bănuiesc că nici cu ministrul său de Război din momentul declarării nu s-a consultat, deoarece nu l-am văzut acuzat. Lucru confirmat, de altfel, prin însăşi declaraţia fostului ministru de Externe, pe care am arătat-o.

În ce priveşte continuarea războiului, se constată din declaraţia lui Mihai Antonescu, din 1942, că angajarea grosului armatelor române în Rusia, care a fost interpretată de unii ca o hotărâre a continuării războiului, dar care nu e nici ea decât un act militar de continuare, s-a făcut tot de Mareşal singur, în cadrul unor acorduri de Stat Major – chiar şi fără consultarea ministrului său de Externe, care a şi protestat făţiş împotriva acestei situaţii (nu ştiu cu câtă îndreptăţire reală).

Şi nu numai fără consultarea, dar chiar împotriva părerii şefului său de Stat Major, scos din armată pentru aceasta, după cum s-a arătat aci.

Cu atât mai mult s-a făcut fără consultarea miniştrilor ceilalţi, şi mai puţin a subsecretarilor de stat.

Simpla citire a discuţiei din stenograma aflată la dosar, cu privire la finanţarea armatei române după cucerirea Odesei, discuţie în care ministrul de Finanţe se vădeşte în completă

---

[26] Pasajul început cu alineatul „Pe lângă toate «ceste conside-raţiuni...” până la „... de asemeni, clară, aici” nu a fost citit în instanţă.

ignoranţă a intenţiilor conducerii statului, ba chiar se plânge de asta; precum şi lectura rapoartelor din acea vreme (nota răspuns contra memoriului Blessing), în care ministrul de Finanţe expunea situaţia finanţelor statului, într-un moment în care socotea războiul sfârşit, confirmă acelaşi lucru.

La acestea se adaugă dovada trasă din faptul că trecerea armatei române operative de peste Nistru în subzistenţa germană – aşa ca aprovizionarea ei să nu mai constituie o sarcină a finanţelor publice româneşti – s-a făcut prin convenţii militare de Stat Major (Becker-Şteflea şi Hauffe-Tătăranu).

Ele dovedesc că Ministerul Finanţelor a rămas cu totul în afară de pregătirea şi de săvârşirea luării unei asemenea hotărâri. Iar măsurile luate cu privire la situaţia monetară şi la administrarea financiară a regiunilor ocupate s-au făcut direct de conducerea statului, contra părerilor ministrului de Finanţe, care s-a opus la schimbarea rublelor, ca şi la investiţiile şi prelevările făcute acolo. (O dovadă avem tot în stenograma şedinţei din 12 ianuarie 1944, unde se reproşează acest lucru, în discuţie, reprezentanţilor acestui minister.)

Aceştia au arătat, la timp – prin rapoarte dezvoltate. —, că acea administraţie nu se putea face decât după regulile războiului şi în perspectiva situaţiei de a fi obligaţi de a da seama de acea administraţie, la pace – ceea ce presupunea, de pe atunci, cel puţin ipotetic, preocuparea de a face faţă unui sfârşit defavorabil al războiului, a cărui presupunere a fost, de asemeni, reproşată conducătorilor acestui minister. (Vezi şi stenograma şedinţei delegaţiei economice din primăvara lui 1944, în care li se obiectează că vorbesc de „catastrofă”, în legătură cu jafurile trupelor nemţeşti în retragere.)

Acuzaţia de complicitate la hotărârea continuării războiului adusă conducătorilor Ministerului de Finanţe nu poate fi deci susţinută, în nicio ipoteză juridică.

Iar în ce priveşte momentul ieşirii din război din 1944, s-a făcut dovada că hotărârea ieşirii din război fusese prevăzută

încă din 1942, luându-se chiar măsuri de execuţie diplomatică şi militară; din care unele cunoscute Ministerului de Finanţe şi la care am participat. (Depoziţia generalului Mardare şi a lui Tomoroveanu, privitoare la întrunirea din aprilie 1944 la Marele Stat Major.)

S-a mai făcut dovada că ieşirea aceasta din război nu a fost posibilă efectiv înainte de 23 august 1944 (depoziţia generalului Leonida).

Şi am mai făcut dovada, în sfârşit, că, în consfătuirea din 23 august 1944, de la Snagov, în care s-a pretins – tot fără să se fi făcut dovada – că s-ar fi hotărât continuarea războiului, personal nu am asistat (depoziţia colonelului Davidescu).

În aceste condiţiuni, cred că şi acuzaţia de complicitate la hotărârea continuării trebuie respinsă categoric, pentru lipsa elementului esenţial al intenţiei şi pentru lipsa de dovadă.

Aşa cum trebuie respinsă şi acuzaţia de permitere a intrării armatei germane de către mine, atât pentru lipsa militării mele pentru hitlerism, înainte de 6 septembrie 1940 (dovedită pe larg în prima parte), a lipsei răspunderii politice efective (dovedită de maestrul avocat Anibal Teodorescu pentru subsecretarii de stat), a neputinţei de a fi permis eu săvârşirea unui act petrecut anterior venirii mele la guvern (adresa M. St. M., fila 13, dosar Cancicov), şi pe care nefinanţarea nu l-ar fi putut împiedica, chiar dacă s-ar fi dovedit că aş fi făcut-o eu; dar şi mai puţin când se dovedeşte că n-am făcut-o!

Colaborarea mea la convenţiile în legătură cu ea, având alt obiect (şi anume, exclusiv, apărarea intereselor româneşti de relele mai mari pe care le-ar fi cauzat ţării prezenţa acestei armate, prezenţă care nu depindea de finanţarea română şi care nu ar fi fost împiedicată să intre în lipsa acestei finanţări, cum s-a văzut) – încadrarea activităţii mele de subsecretar de stat în art.1, alin.a din Legea nr.312/1945 este imposibilă, cum este imposibilă şi încadrarea ei în art.1, alin.b din aceeaşi lege, precum şi în art.2, alin. a din Legea nr. 291/1947, pentru lipsa aceloraşi elemente.

În aceste condiţiuni, se vede că argumentarea

Secţiei a VIII-a, care încerca să tragă din participarea ministrului de Finanţe şi a mea la finanţarea armatei germane în perioada anterioară războiului, un argument spre a dovedi militarea mea pentru hitlerism, în sensul art. 1, alin. A, sau măcar contribuţia mea militantă, la pregătirea sau desăvârşitea permiterii intrării acestei armate germane pe teritoriul ţării – intrare care, la rândul ei, ar fi pus pe conducătorul statului în situaţia de a declara războiul – este inadmisibilă.

A pretinde altceva ar constitui o gravă denaturare a faptelor, când e dovedit că nu am dat, personal, niciodată niciun ordin de finanţare şi nici nu am transmis vreunul în perioada antebelică, şi când, chiar ordinele date de minister, în acest timp, în legătură cu această pretinsă finanţare, nu sunt ordine de finanţare propriu-zisă, ci numai ordine de repartiţie către autorităţile româneşti a unor sume deja aflate la dispoziţia armatei germane, în virtutea unor convenţii semnate anterior venirii noastre la guvern şi pentru plata către autorităţile româneşti a unor servicii deja efectuate în momentul când se dădeau aceste ordine, în virtutea unor convenţii încheiate cu acele autorităţi, tot înaintea venirii noastre la guvern – şi fără consultarea Ministerului de Finanţe.

Tot atât de puţin admisibilă este afirmaţia Secţiei a VIII-a că textul art. 1, alin. A nu ar cere, ca element constitutiv, răspunderea politică, pentru că alte texte ale Legii nr. 312 ar pedepsi alte infracţiuni, în care nu se cere această răspundere.

Acest lucru nu este admisibil logiceşte, câtă vreme textul art. 1, alin. A cere explicit existenţa acestei răspunderi.

De asemeni, inadmisibilă e argumentarea Secţiei a VIII-a care – cu toate că recunoaşte că textul art. 1 din

Legea nr. 312 vizează expres permiterea iniţială a intrării armatei germane pe teritoriul ţării (aşa cum o

cere textul însuşi, care vorbeşte de finanţarea „armatei germane” în general şi nu a fiecărui element al ei, şi aşa cum o cere raţiunea textului, intrarea iniţială a armatei germane putând singură genera o infracţiune politică cauzatoare a dezastrului ţării, prin alienarea libertăţii ei de acţiune) – argumentează ca şi cum această permitere ar constitui o infracţiune continuă; lucru imposibil, pentru aceleaşi motive care s-au expus, când s-a cercetat actul hotărârii continuării, cu prilejul cercetării art. 2, alin. A din aceeaşi lege.

Asta în privinţa aşa-zisei finanţări![27] *27*

Iar în ce priveşte activitatea de control a funcţionării sistemului părţilor, aceeaşi acuzaţie este, de asemeni, absolut inadmisibilă; de vreme ce se dovedeşte că toate notele, rapoartele etc. ale ministrului meu către conducerea statului şi ale mele către ministrul meu, care le-au premers, nu au avut alt obiect decât:

1. oprirea, îngrădirea şi controlul acestei aşa-zise finanţări de către autorităţile româneşti;
2. utilizarea R.M. aflate în soldul B.N.R., provenite de pe urma acestor operaţii, pentru nevoile statului român, transformând astfel aşa-zisa finanţare a armatei germane într-o finanţare a nevoilor proprii; precum şi
3. cererea şi obţinerea din partea nemţilor de acoperiri speciale ale efortului de finanţare făcut pentru ei, cu mărfuri achiziţionate pe credit de la ei de statul român, precum şi
4. de acoperire cu aur şi devize libere de către B.N.R. a emisiunilor făcute (aparent) în favoarea lor.

Şi, când se dovedeşte că acest sistem de măsuri a dat rezultate, transformând o situaţie ameninţată să devină catastrofală, într-o situaţie favorabilă pentru ţară, nemaiîntâlnită nicăieri în cursul războiului, şi care – sub niciun raport – nu poate constitui un dezastru pentru ţară.

Toate aceste lucruri au fost examinate de domnul procuror anchetator al Cabinetului XII Instrucţie, pe baza tuturor

[27] Textul de la alineatul „în aceste condiţiuni…” până la aşa-zisei finanţări!” nu a fost citit în instanţă.

actelor pe care le-a avut la dispoziţie şi din care a reţinut numai ceea ce i-a părut suficient ca să-şi formeze convingerea (şi care se află la dosar) – dând în acest sens o Ordonanţă de neurmărire, în care recunoaşte toate cele de mai sus, precum şi partea pe care am avut-o la crearea sistemului expus, întemeiate, toate, numai pe acte, fără să fi fost nevoie de citarea nici unui martor.

N-o mai citesc.

Ea rezumă cele expuse aci pe larg şi reprezintă, chiar fără autoritate de lucru judecat, în privinţa faptelor expuse, un element de constatare materială a celor expuse până aci.

V

Explicarea prezenţei mele în guvern

Dacă, după ce am expus acestea toate, domnul procuror – scrutând intenţiile – stăruie să mă întrebe:

Ce am căutat în guvern?

De ce am intrat?

De ce am stat?

De ce n-am plecat, trântind uşile, când am văzut că nu-i nimic de făcut?

Răspund:

1. Am intrat în guvern din ordin, după ce am încercat să trec de la mine acest pahar, pentru că români se băteau cu români, pe străzi, în faţa armatelor străine, care ameninţau să arbitreze conflictul în interesul lor.

În clipa aceea, ţara era răstignită şi haina îi fusese sfâşiată; şi cu ea idealul tinereţii mele!

Nu ştiu dacă ţara a mai trecut de atunci prin aceeaşi primejdie. Dar mie mi s-a părut ceasul acela cel mai încercat al istoriei ei, pe care-l trăisem eu. Nu se asemăna, poate, decât cu ceasurile cumplite de cumpănă de la începutul anului 1918!

Am intrat atunci în guvern fără să mă gândesc la altceva decât la curăţia intenţiilor mele româneşti şi la putinţa de a face bine.

Nu mi-am pus nici probleme de răspunderi, nici probleme de ideologie; ci mi-am pus înainte numai gândul de a servi.

2. Am stat, deci, în guvern ca să ajut!

Să ajut ţara să iasă din impasul în care nu eu o pusesem. Să ajut pe cei obidiţi, care se trudeau să-şi ducă crucea lor.

Era o sarcină relativ uşoară pentru cel ce poartă punga.

Nesfârşit mai uşoară decât sarcinile pe care şi le-au asumat alţii dintre noi! Dar tocmai de aceea m-am silit din toate puterile să fiu treaz! Să nu mă las ispitit de somn, sau de amăgiri, şi să las candela fără untdelemn, ca fecioarele nebune.

3. N-am plecat din guvern când am simţit că barca începe să ia apă, pentru că am considerat că o datorie morală elementară împiedică pe un om în post să părăsească o corabie care se îneacă.

Ispitele, credeţi-mă, nu mi-au lipsit!

Ştiu reacţia şoarecilor, în acest caz. Şi pe a politicienilor. Dar eu n-am fost politician şi niciodată nu mi-am pus corabia numai pe direcţia vântului.

Am fost, mai curând, neconformist!

Dar m-am silit să fiu om de nădejde!

Am avut întotdeauna în gând răspunsul lui Socrate către discipolul său, când acesta îi propune să se derobeze, fugind, procesului pe care i-l intentase stăpânirea ateniană:

„Sunt zeci de mijloace să-ţi scapi pielea, dacă eşti dispus să zici şi să faci orice...” [28]

Dar asta n-am fost în stare să fac, cu toate că, recunosc, am avut şi eu slăbiciuni, om fiind!

Aş mai adăuga ceva:

Un om de nădejde nu poate spune niciodată că nu mai este nimic de făcut. Chiar împotriva evidenţei.

Motivul acesta, care ne-a făcut pe cei mai mulţi să primim a fi miniştri, împotriva dorinţei noastre şi a înclinărilor noastre sufleteşti, şi să rămânem până la urmă, într-o vreme în care a fi ministru nu aducea nici cinste, nici avantaje materiale, numai din îndemnul de a pune umărul pentru alţii, l-a exprimat minunat acel scriitor francez, Charles Peguy, despre care am vorbit studenţilor la Cercul francez al Institutului

---

[28] Mircea Vulcănescu a fost asistentul de etică al profesorului Dimitrie Gusti la Universitatea din Bucureşti. De-a lungul unui deceniu şi jumătate a făcut seminarii şi lecţii de etică sistematică şi de istorie a eticii. În cadrul acestora a avut adesea prilejul să dezbată şi să-şi aproprie personalitatea filosofică şi prototipul de ideal moral teoretizat şi întrupat de Socrate.

Augustinian, în vremea când eram subsecretar de stat[29].

Acest Péguy, care a fost în acelaşi timp şi întemeietorul oficiosului comunist de astăzi „L'Humanité", pe care l-a scos cu economii făcute din vremea în care era elev la şcoală, dar care a fost în aceiaşi timp şi un erou naţional al Franţei, căzut în picioare, pe câmpul de război împotriva Germaniei, în preziua bătăliei de la Marna – acest Peguy, zic, descrie, într-unul din poemele lui: *Rugă Fecioarei,* pe care l-am tradus în singurătatea celulei mele din Aiud, temeiul pentru care omul de nădejde (care îşi propune să servească, spre deosebire de politician, care pretinde să poruncească) se hotărăşte să faptuiască, chiar atunci când alegerea lui are a se face, ca şi pentru politician, nu între bine şi rău, ci între două rele, din care unul îi poate aduce căinţa; iar celălalt, numai păreri de rău.

În aceste versuri găsesc o justificare a atitudinii noastre, pentru care cer îngăduinţa să le spun:

Când trebui să facem popasul la răscruce,
S-alegem de căinţă părerile de rău,
Când trebui ca viaţa să-şi afle cursul său,
La cheia îndoită a bolţilor în cruce,

Tu singură, Stăpină pe-al tainelor destin,
Ştiai că pe-o cărare ne aştepta impasul,
Şi cunoşteai pe-aceea ce ne-a ales-o pasul,
Cum se alege cedrul şi lemnul unui scrin.

Şi nu din vrednicie, căci nu aveam putere,
Şi nici din datorie, pentru că n-o iubim;
Dar aşa cum dulgherii compasu-n mină ţin,
Din setea de-a ne pune la mijloc, la durere.

---

[29] În octombrie 1943 Mircea Vulcănescu a vorbit despre Charles Peguy la căminul „Sf. Augustin" din Bucureşti.
Despre acelaşi poet francez Mircea Vulcănescu publicase un articol în urmă cu aproape două decenii în „Ideea creştină" (an I, nr. 2, iunie 1926), şi tot acolo tradusese un fragment din *Tăria dragostei de sus a Ioanei d Arc.*

Pentru ca jalea lumii să o primim în piept,
Şi din nevoia cruntă de-a nu te şti ferit,
De-a trage unde-i greul, chiar dacă e cumplit,
Şi de-a primi şi răul întreg, precum e drept.[30]

Dacă, după aceste explicaţii[31], domnul procuror mă va mai întreba care mi-au fost actele de iniţiativă proprie în guvern, în afară de cele ce rezultau din atribuţiile mele, cercetate până acum, voi răspunde că am avut şi asemenea acte de iniţiativă!

Şi iată în ce sens:

Având oarecare ascendent moral asupra tovarăşilor mei de generaţie, ajunşi chiar în posturi mai înalte decât mine în ierarhia statală – printre care şi fostul vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri –, am folosit, cu toată modestia, acest ascendent ca să fac bine – scriindu-le, din când în când, ca să le atrag atenţia asupra a ceea ce mi se părea greşit şi susceptibil de îndreptare, în actele lor.

I-am îndemnat, astfel, să profite de împrejurările petrecute în anul 1941, pentru a veni în ajutorul românilor de peste hotare: al românilor din Balcani, întâi, stăruind să se obţină de la nemţi liberarea prizonierilor iugoslavi de origine română şi să fie ajutaţi cu alimente şi îmbrăcăminte, ei şi familiile lor.

La fel, am intervenit pentru românii din Pind, înfometaţi de ocupaţia germană a Greciei.

La fel, pentru cei rămaşi în Ardealul de Nord şi pentru refugiaţii veniţi de acolo; precum şi pentru

---

[30] Poezia *Priere de confidence* face parte din ciclul *Les quatre Prieres dans la Cathidrale de Chartres* şi are în total şapte strofe.
După cum îmi mărturisea Margareta Ioana Vulcănescu, Mircea Vulcănescu a purtat multă vreme în tinereţe textul copiat de mâna lui al poeziei *Priere de confidence.* După ce s-au logodit, i-a înmânat dânsei acel text, spunându-i: „Acum mi-am găsit fericirea!”

[31] Pasajul deja alineatul „Dacă, după aceste explicaţii...” până la cap. VI ÎNCHEIERE nu a fost citit în faţa instanţei.

românii de pretutindeni, greu încercaţi de război.

Am cerut ca organele statului român să-i ajute şi să-i cunoască. Să se ocupe de soarta lor. Prilejuri de acest fel fiind deosebit de rare.

Pentru asta am fost întrebat în faţa comisiei de epurare a ministerului meu – comisie care nu m-a epurat totuşi – „dacă sunt imperialist”.

Imperialist? De ce?

Pentru că am cerut ca neamul meu să cunoască şi să ajute pe ai săi, aşa cum ajuta, pe vremea aceea, multe alte neamuri, trimiţând zeci de vagoane de cereale peste graniţă, pentru a hrăni populaţia greu încercată de foamete a unor naţiuni care ne fuseseră prietene (belgieni, cehi, greci, francezi, iugoslavi şi alţii)?

Ori pentru că, într-o discuţie în care se arătase că poporul nostru nu înţelege bine rostul prezenţei noastre în Răsărit, şi în care profesorul Petrovici evidenţiase deficienţa deprinderii noastre de a neglija ce am făcut în cursul istoriei pentru alte neamuri, am amintit de contribuţia civilizatorie a ţării mele acolo?

Oare amintirea contribuţiei unor: Lăpuşneanu, Antioh şi Dimitrie Cantemir, Simion Movilă şi Milescu Spătarul, cărturari citaţi cu cinste în istoria culturii neamului vecin; aşa cum cităm şi noi pe Dosoftei ori pe Antim Ivireanul – poate fi socotită altfel?

Nu cred.

Am explicat acest lucru domnului procuror instructor al Cabinetului XII Instrucţie în memoriul ce i-am depus.

Intervenţiile mele, în acest timp, nu au avut numai acest obiectiv.

Am scris, deopotrivă, pentru mulţi alţi necăjiţi, mari şi mici, prieteni şi adversari, de orice neam şi de orice culoare politică şi care ajunseseră la strimtoare. Cheme-i orişicum.

De o parte din aceste intervenţii au atestat aci unele mărturii. Nu le relev.

Am intervenit, de asemeni, să sprijin colectivităţi, ori

simboluri valoroase pentru neamul românesc, chiar când nu erau integrate în regim, ori chiar îi erau ostile.

Am ajutat, astfel, tipăriturile de specialitate ale unor cărturari democraţi[32], am stăruit pentru subvenţionarea. Unor institute academice conduse de profesori democraţi, prigonite de alte sfere. Am înlesnit chiar, personal, unei fundaţii subvenţionate de stat, o soluţie financiară pentru asigurarea pensiei fiicei unui vestit luptător socialist al ţării mele, pe care starea financiară precară a instituţiei o împiedicase s-o primească.

Am intervenit şi pentru Comunitatea Evreiască, stăruind să-i fie lăsaţi membrii să-şi exercite activitatea profesională, măcar în folosul statului şi al coreligionarilor lor, în loc să fie puşi să lucreze la zăpadă.

Şi am discutat şi obţinut, împreună cu alţii, încadrarea lor în Institutul de Statistică, care tocmai se reorganiza, ca şi a celorlalţi membri ai colectivităţii româneşti, după cum au afirmat unii dintre martori (vezi depoziţia doctor Georgescu).

Am dovedit, de asemeni, prin depoziţia fostului meu ministru, generalul Stoenescu, că nu am fost niciodată partizan al ghetourilor; ci, dimpotrivă, am argumentat pentru ca membrii Comunităţii Evreieşti să poată activa profesionaliceşte, arătând că, chiar în cazul ghetourilor nemţeşti, aceşti nemţi – buni organizatori – au respectat acest principiu.

Lucrul acesta rezultă şi din textul stenogramei Consiliului de Miniştri citit în întregul lui şi nu trunchiat –, înregistrarea stenografică a unei convorbiri între mai multe persoane neputând restitui decât sensul general al unei discuţiuni, nu exactitatea termenilor folosiţi. (A se vedea, în acest sens, scrisoarea fostului stenograf al

[32] Spre exemplu, l-a ajutat pe Anton Dumitriu să tipărească în colecţia „Caiete de filosofie” *Reforma logicii* a lui Mircea Florian. (Mărturie la proces, despre care m-a informat într-o convorbire din noiembrie 1990).

Senatului: prof. H. H. Stahl, recunoscută în Instanţă de acest martor.)

Ecoul acestor intervenţii se află desigur şi în alte stenograme ale şedinţelor Consiliului de Miniştri, sub forma ironiilor conducătorului statului faţă de „filosofii" din guvern şi de „universitarii" neştiutori de asprimile războiului, care îşi închipuiau că pot să dea lecţii ostaşilor încercaţi şi oamenilor care aveau de purtat răspunderi grele.

Atunci, fireşte, tăceam, dar nu fără a reveni iar, de îndată ce puteam spune vreun cuvânt, în legătură cu interesele pe care eram pus să le apăr, de acord cu miniştrii mei.

Şi dacă, în sfirşit, domnii procurori, urmărind gândul meu în ultimele lui retranşamente, ar voi să fie lămuriţi şi asupra sentimentelor mele cele mai intime şi ar voi să cunoască reacţiile sufleteşti cu care am primit tot ce s-a petrecut, cât timp am fost în guvern, în sfera politicii externe, iată care este răspunsul meu:

Când am intrat în guvern nu cunoşteam pe generalul Antonescu. Eram deci îngrijorat, căci nu ştiam dacă omul care ne conducea îşi vânduse sufletul diavolului, ori făcuse cu el numai pactul celui nevoit să treacă puntea.

Mă întrebam acest lucru nedumerit, pentru că, la întrevederea pe care o avusesem cu el, la depunerea jurământului, nu-mi ceruse niciun program şi nici nu-mi dase nicio directivă.

L-am auzit însă, trei zile mai târziu, vorbind la înmormântarea soldaţilor căzuţi victime în timpul rebeliunii legionare, de faţă cu ministrul nou venit al Germaniei, care ne-a impus arbitrajul de la Viena. A spus atunci cuvinte care m-au impresionat adânc, spuse parcă anume ca să fie auzite la Berlin:

„Nu va fi pace în această parte a lumii, până ce Neamul Românesc nu-şi va fi aflat dreptate!"

L-au auzit însă şi l-au înţeles, atunci, românii toţi, şi cred că l-a înţeles şi Killinger.

Când am văzut, în vară, ţara intrând în război, mi-am văzut sufletul împărţit între smerenia de a fi prezent la ceea ce putea fi un act de dreptate pentru ţară şi sfiala unei întovărăşiri nedorite, cu autorii silniciei de ieri, unită cu îngrijorarea adâncă pentru durerile pe care un asemenea pas putea să le însemne pentru ţară.

Când, în 1942, am aflat că mareşalul Antonescu angajase grosul armatei române în Răsărit, am rămas nedumerit.

Crezusem războiul terminat pentru noi şi o scrisesem în rapoartele mele şi nu pricepeam bine sensul şi obiectivele acestei angajări.

Fără să vreau, am dat peste apendixul X al Cronicii lui Nicolae Costin, în care acesta povestea dezastrul expediţiei armatei Sultanului, pornită din 1564 de la Azov, împotriva hăniei Astrahanului, în cursul căreia 250 000 de oameni s-au risipit în Stepa Nogailor, de nu au ajuns înapoi, la Azov, decât 200 de inşi.

Am copiat textul din cronică şi l-am comunicat, după obiceiul meu, discret, celor cu răspundere.

Şi tot atunci, pentru că Nicolae Iorga murise, am comunicat un articol al acestuia, scris în mai 1940, în perspectiva evenimentelor de atunci: Ce înseamnă pentru noi Estul, în care marele dascăl arată permanenţa realităţilor româneşti în faţa perspectivelor de aventură.

Nu aş vrea să exagerez nimic; dar socotesc că părerile marelui dascăl, răpus de hitlerişti, care ştia să deosebească atât de limpede între ce este şi ce nu este al nostru, au contribuit să facă pe ministrul de Externe al României de atunci să arate, în consens cu sentimentele tuturor românilor, în Biroul Păcii, la 25 iunie 1942, motivele pentru care, respingând sugestia hitleristă a unor compensaţii în Răsărit pentru pierderile suferite de ţară prin arbitrajul de la Viena, a

răspuns, cum o făcuse şi la 19 martie 1942, că, „pentru poporul român, Ardealul de Nord nu poate fi un obiect de schimb, că românii n-au renunţat la el şi că aceasta este o poziţie ireductibilă”. (A se vedea stenograma acestei şedinţe, cerută să fie depusă la dosar, citată, mai sus, după notele mele personale.)

Când însă am aflat că, concomitent cu angajarea grosului armatelor în Răsărit, s-a scindat armata în două, o parte rămânând acasă cu scopul de a fi instruită şi dotată pentru alte ipoteze, am dobândit certitudinea că, între faţa aparentă a lucrurilor, pe care o impusese nevoia, şi idealul ascuns, pe care omul îl păstrează pentru sine, s-a deschis o prăpastie, care avea să se lărgească tot mai mult.

Am început să veghez.

Citisem, prea de curând, relaţiile împăratului Rudolf cu Mihai Voievod, pe cele dintre Iosif al II-lea şi Horea, şi pe cele dintre Francisc Iosif şi Avram Iancu – pentru ca să nu-mi sară în ochi un paralelism care pare să fi fost o permanenţă nenorocită a relaţiilor dintre români, unguri şi nemţi în această parte a lumii.

Am urmărit de atunci lucrurile cu mare îngrijorare, pentru că mi se părea că politica ţării se poartă pe o muchie de cuţit şi că libertatea ţării mele e pe muchie.

Şi, în perspectiva acestei griji, s-au încadrat toate actele mele ulterioare, dintre care unele s-au evocat aci, de către martori. Mă refer la depoziţia martorului Tomoroveanu şi la finalul celei făcute, în faţa Secţiei a VIII-a, de către martorul general Socrate Mardare.

Când, în 1943, Divizia a XX-a, din Aba Iulia, din care făceam parte ca militar, s-a risipit în câmpiile din faţa Stalingradului, am simţit că, dacă nu-i împărtăşisem şi eu soarta ce mi-ar fi fost hărăzită, dacă nu aş fi fost subsecretar de stat, aveam datoria să veghez, cu mai mare străşnicie, ca sarcina ce mi se pusese în mâini să nu ducă la risipirea lucrurilor scumpe celor căzuţi

departe şi a celor pe care-i lăsaseră în urma lor.

Ce puteam face, Onorată Curte?

Să sabotez misiunea pe care o aveam, cu riscul ca ţara să încapă în mâini străine, cum era ameninţată (vezi declaraţiile vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri, în şedinţa din 25 mai 1944, în care ne comunică că a fost ameninţat cu ocupaţia de nemţi, dacă nu cedăm noi, aceştia din sectorul economic. Şi, fie zis în treacăt: N-am cedat!).

Să las ca ţara să devină un teatru de război pentru interese străine, fără ca nimic să nu se mai aleagă de nădejdea dezrobirii ei?

Ori să stau şi să priveghez, mai cu râvnă, ca toate lucrurile cu grijă chivernisite pentru acel ceas să nu se risipească şi să fie puse în stare de funcţiune, spre cel mai mare bine al ţării mele?

Cred că nu aveam de ales, altfel de cum am ales!

Şi nu pentru că pedeapsa care lovea acţiunea potrivnică constituia o scuză legitimă; dar pentru că socotesc că alegerea mea a fost chibzuită şi cuminte: să scap ce se poate scăpa, în sfera mea de acţiune!

Cei care judecă lucrurile altfel, ar trebui să se gândească ce ar fi însemnat o ocupaţie germană pentru noi.

Iar cei care au văzut Ardealul de Nord revenit la ţara-mumă, înţeleg ce vreau să spun.

Lucrul îl recunoaşte indirect şi actualul ministru de Finanţe, d-l Vasile Luca, când, într-o cuvântare ţinută în anul 1944, asupra Problemelor refacerii româneşti, spune:

„Dacă noi vom controla întreprinderile, vom vedea că războiul la noi nu a făcut nici a zecea parte din distrugerile provocate, de exemplu, în Polonia sau în Iugoslavia, în alte ţări, care au fost ocupate de nemţi” … (Vezi ziarul „Scânteia”, filă [?] din dosar.)

Evoc, acum, vremea bombardamentelor aeriene din aprilie 1944, în care ministerul fusese bombardat şi

fiinţa lui risipită în disperare. Acestea se petreceau în zilele în care Moldova era evacuată, zile pe care le-am petrecut, zi şi noapte, în minister, dând, din ceas în ceas, dispoziţiunile necesare evacuării, pe măsură ce se iveau situaţiile tactice.

Am avut satisfacţia atunci să aud, din gura unui adversar politic al regimului, aflat în biroul meu să-mi ceară mijloace de evacuare, un cuvânt care mi-a dat puterea să înfrunt multe umilinţe în clipele în care ispăşeam, la Aiud, condamnarea nedefinitivă. Îmi spunea acesta, atunci, că, în debandada generală a autorităţilor civile din Moldova, singurul act prin care lumea a simţit că mai există un stat românesc şi că cineva veghea asupra mulţimii a fost grija Ministerului de Finanţe de a depune, la timp, salariul pe trei luni al fiecărui funcţionar, fie că pleca în bejenie, fie că rămânea pe loc.

Am fost atunci, pentru ministrul meu, care rămăsese singur cu mine şi cu doi secretari generali (pentru că al treilea plecase), simultan: şef de cabinet, dactilografă, casier, aprod – scriind, pe genunchi, ordine de plată pe fiţuici, ori învârtind, sub bombardament, cu mâna mea, mânerul pompei de aerisire a adăpostului ministerului, în care se refugiaseră sute de mame şi copii.

Şi evoc vremea ultimelor ceasuri ale bombardamentului german de după 23 august, ceasuri pe care le-am petrecut tot la minister, în continuare, până în momentul în care, predând Departamentul noului titular instaurat la 23 august, am revenit la Direcţia de la care plecasem cu trei ani şi jumătate mai înainte.

Despre toate aceste evenimente politice, desigur, noi, subsecretarii, nu aflam din destăinuiri directe, făcute mai înainte de a se petrece.

Ele constituiau secrete de stat.

Unele, de ordin strict militar, erau ascunse chiar şi ministrului de Externe, care se plângea în public că nu

fusese consultat asupra lor.

Dar aveam totuşi un cap şi interpretam, cum puteam, ce puteau însemna unele lucruri.

Explicaţiile veneau numai cu mult mai târziu şi trunchiate. Am citat aci câteva.

Abia cu un an şi jumătate de la intrarea mea în guvern, într-o şedinţă a Biroului Păcii, reunit la Preşedinţie la 25 iunie 1942, am aflat cum s-au petrecut evenimentele care au dus la război. (Stenograma s-a cerut să fie depusă Onoratei Curţi.) Erau expuse acolo, post-factum, într-o şedinţă publică, unor notabili printre care participau întâmplător şi câţiva miniştri (câţiva numai), invitaţi de către ministrul de Externe. Nu le-am putut controla.

De posibilitatea izbucnirii războiului mi-am dat seama personal din stadiul lucrărilor de apărare pasivă. Despre declararea lui, am aflat a doua zi, din ziar. Pregătirea lui se făcuse de către conducător şi de către ministrul de Externe, care au şi declarat, în şedinţa Biroului Păcii din 25 iunie 1942, că au purtat singuri povara acestei pregătiri. Restul se făcuse ipotetic.

De posibilitatea încetării operaţiunilor, după căderea Odesei, am aflat dintr-o discuţie într-un Consiliu de Miniştri, în care, cerându-se restituirea unui automobil rechiziţionat, ni s-a răspuns să nu insistăm, că, în curând, se va dezrechiziţiona totul.

De reluarea operaţiunilor, în Est, am aflat incidental, constatând că nu se mai dezrechiziţionează. Depăşirea Nistrului nu era sigură şi funcţiunea trupelor ce l-au depăşit ulterior era numai aceea a unor trupe de ocupaţie şi siguranţă.

Un fragment de stenogramă, aflat la dosar, atestă, de altfel, încercările zadarnice ale ministerului de a afla ce se intenţionează, pentru a nu fi surprinşi nepregătiţi de evoluţia concretă a evenimentelor.

Desfăşurarea ulterioară a evenimentelor s-a făcut, de altfel, direct prin acte şi convenţiuni ale

Comandamentului Militar, care au exclus intervenţiunea Ministerului de Finanţe.

Angajarea grosului trupelor în Răsărit am simţit-o clar abia când, în planul de dotare pe 1942/1943, au apărut mai multe zeci de mii de sobe de fier, pentru iernatul în stepă.

Aşa s-au răsfrânt lucrurile la noi.

Şi dacă aceste sobe nu s-au făcut, prin opoziţiunca noastră, lucrul nu s-a datorat atât relei noastre voinţe, căci aveam înaintea noastră imaginea frigului pe care trebuiau să-l îndure ostaşii pe front, cât considerabilei lipse de vagoane pentru transportul acestei fierării în Răsărit.

Iar de condiţiile în care s-a făcut angajarea grosului armatei în Rusia, n-am aflat decât din protestările tardive ale ministrului de Externe, care se plângea că nu fusese consultat în prealabil cu acel prilej, angajamentul luat având un caracter pur militar.

Convenţiunile încheiate cu acel prilej, deşi priveau punerea armatei române în subzistenţa germană şi aveau repercusiuni directe asupra finanţelor publice, nu le-am cunoscut niciodată în amănunt.

Iar cum s-au petrecut lucrurile cu adevărat nu am aflat decât acum în urmă, după întemniţare, stând de vorbă prin închisori cu unii din martorii acestor întâmplări, care, de altfel, şi ei povesteau lucruri contrare.

Mai precis am ştiut lucrurile în legătură cu pregătirile noii armate, din interior, al cărei plan de dotare a trecut pe la Ministerul de Finanţe, în vremea ministeriatului Neagu, cu care eram prieten, şi cu prilejul stabilirii efectivelor căreia am luat parte, împreună cu ministrul meu, la discuţii cu conducătorii oştirii, în cabinetul lui şi la Marele Stat Major.

Cu acest prilej s-a petrecut scena la care s-au referit cei doi martori: generalul Mardare şi Tomoroveanu, de care am pomenit.

Mai ştiam că se duc negocieri pentru ieşirea din război. Dar de stadiul lor ştiam numai din ceea ce toată lumea afla de la posturile de radio; ori din spusele ministrului meu şi, la urmă, din spusele ministrului de Externe.

Asta e tot ce am ştiut eu.

Lucrurile acestea mă privesc, fireşte, numai pe mine. Alţii nu vor fi ştiut nici atât!

Dacă, în asemenea condiţii, pot fi socotit complice la hotărârile politice ale conducerii statului, nu mai am nimic de zis.

VI

Încheiere

Onorată Curte, termin.

Onorata Curte mă va judeca după cum va crede de cuviinţă şi, după cum va putea, mă va achita sau mă va condamna, ca autor principal, complice, cu sau fără circumstanţe atenuante, la ani de temniţă grea sau de închisoare altfel zisă şi la risipirea casei părinteşti, sortită, în gândul tatei, să asigure prin timp soarta şi viaţa a trei fiinţe nevinovate, şi la degradare civică, la interdicţia exercitării puterii părinteşti, a dreptului de a ţine şcoală etc, etc.

Alţii, decât Onorata Curte, aplicându-mi, cu sau fără drept, regimul de exterminare la care am mai fost supus, vor preface, mai curând sau mai târziu, pedeapsa Onoratei Curţi într-o pedeapsă mai aspră, potrivit unor intenţii rămase pentru mine de neînţeles.

Nu pentru asta mă plâng!

Sunt în lumea asta riscuri pe care datoria bărbătească, ca şi datoria ostăşească, te obligă să ţi le asumi, chiar dacă nu te poate mângâia nici amintirea foloaselor materiale, ce n-au fost, şi nici amintirea măgulitoare a cinstirii unei feţe, pe care unul din domnii procurori ne-a amintit-o drept compensaţie; pentru ca celălalt domn procuror s-o tăgăduiască.

O ştiu şi, repet, nu pentru asta mă plâng!

Un lucru însă am dreptul să pretind Onoratei Curţi, atunci când, chemându-mă în faţa ei, am înţeles să răspund:

„De faţă!”

Este dreptul pe care-l am să-i cer ca, dacă va judeca şi va

hotărî că trebuie să ispăşesc ceva, revendic dreptul de a pătimi şi de a muri pentru Adevăr!

Adevărul acesta, Onorată Curte, mă trudesc, însă, zadarnic să-l cuprind, încercănd să înfrunt, unul după altul, fiecare dintre capetele actului de acuzare, ori fiecare din articulaţiunile argumentării domnilor procurori:

1. Căci nu eu am permis şi nici n-am ajutat, în niciun fel, unei armate străine să intre pe teritoriul ţării mele.

Şi acuzarea asta, rostită de o judecată, mă doare rău!

2. Şi nici nu am hotărât eu, în vreun fel, declararea sau continuarea războiului şi nici n-am participat la luarea acestor hotărâri, pe care le-a purtat pe umerii lui, singur, mareşalul Antonescu, ajutat, poate, şi de Mihai Antonescu, în ce priveşte pe unele dintre ele; chiar dacă aş fi participat şi eu, ca tot românul, în sfera mea de acţiune, la purtarea acestui război.

Patru ani mi-am cercetat toate actele, căutând să aflu, în activitatea mea publică, unul de care m-aş putea căi. N-am găsit!

În asemenea condiţii, Onorata Curte poate să hotărască, în privinţa mea, orice!

Un singur lucru o pot asigura de pe acum, când am încă integritatea mea corporală şi a facultăţilor mele sufleteşti: că până în ultimul meu ceas o să dorm bine!

Onorată Curte,

Termin, rugându-vă să mă iertaţi că am abuzat de timpul Domniilor voastre şi că am spus lucrurilor pe nume.

Dar, eu cred în Adevăr şi ştiu că nu e putere în lume mai mare decât Adevărul!

Să vă ajute Dumnezeu, domnilor judecători, să fiţi nu judecători drepţi, ci Judecători Adevăraţi!

Am zis!!

ANEXE

REPERE BIOGRAFICE

1904, 3 martie. S-a născut, la Bucureşti, ca fiu al lui Mihail Vulcănescu (inspector financiar, originar din Oltenia) şi al Mariei (casnică, născută Tonescu, în jud. Olt), MIRCEA AUREL VULCĂNESCU.

1915-1918. Activitate cercetăşească, la Bucureşti şi în Moldova refugiului vremelnic.

1921, toamna. Începe studiile universitare, înscriindu-se la Facultatea de Litere şi Filosofie şi la Facultatea de Drept din Bucureşti.

În timpul studenţiei participă la întemeierea Asociaţiei Studenţilor Creştini din România, fiind unul dintre conducătorii spirituali ai acesteia.

Colaborator activ la „Buletinul A.S.C.R.”.

Se formează sub înrâurirea îndeosebi a profesorilor Dimitrie

Gusti şi Nae Ionescu.

1923-1924. Face armata, ca voluntar, la Şcoala Militară de Geniu din Bucureştî.

1925, ianuarie. Licenţiat al Facultăţii de Litere şi Filosofie din Bucureşti, cu o teză de sociologie.

Aprilie. Participă la prima campanie sociologică organizata de prof. D. Gusti la Goicea-Mare (jud. Dolj). Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti.

1925, noiembrie. Pleacă la Paris, în vederea desăvârşirii studiilor în sociologie, ştiinţe economice şi drept şi a pregătirii doctoratului.

Lucrează la o teză de doctorat din domeniul ştiinţelor economice.

1927, La Facultatea de Drept din Paris obţine diploma de

studii superioare de doctorat în ştiinţe economice şi politice.

1928, iulie. Revine în ţară.
Participă la campania monografică de la Fundul Moldovei. În anii următori va mai participa la campaniile organizate la Drăguş (1929), Runcu (1930), Cornova (1931), din nou Drăguş (1932).

1929, mai. Este încadrat referent la Oficiul de Studii al Ministerului de Finanţe.
1 octombrie. Este numit asistent de sociologie la Catedra de sociologie, etică şi politică a prof. D. Guşti. Din 1930 va fi asistent de etică. Până în 1944 va face seminarii şi lecţii de etică sistematică şi de istorie a eticii.

1929-1935. Profesor de economie politică şi de ştiinţe juridice la Şcoala Superioară de Asistenţă Socială.

1930-1935. Predă cursul de statistică morală ş. a. la Şcoala Superioară de Statistică.

1932, octombrie. Îşi inaugurează activitatea Asociaţia de arte, filosofie şi litere „Criterion”. În cadrul simpozioanelor din ciclurile „Idoli” sau „Tendinţe 1933” a vorbit despre *Lenin şi leninismul; Filosofia lui Freud; Andre Gide, călăuză a vieţii interioare; Istorismul prin resemnare în spiritualitatea tinerei generaţii* ş. a.

1934, 15 octombrie. Începe să apară „Criterion. Revistă de arte, litere şi filosofie”, redactată de Ion Cantacuzino, Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Henri H. Stahl, Alexandru-Christian Tell şi Mircea Vulcănescu. Au apărut şapte numere.

1935, 2 februarie. Începe să ţină „Cronica actualităţii. Externă” în „Prezentul”, sub semnătura Veritas. (Până la 21 iunie 1935.)

19 iunie. Este numit director la Direcţia Vămilor.

1937, iulie. Este numit director al Datoriei Publice.

1938, 24 februarie. Constituţia edictată la 20 februarie 1938 este supusă unui referendum popular. Mircea Vulcănescu este unul dintre cei 277 de cetăţeni din Bucureşti care au votat împotriva textului Constituţiei. (Prezentarea la vot a fost obligatorie; votarea s-a făcut la sediul instituţiei unde cetăţeanul îşi desfăşura activitatea, prin vot deschis.)

1940, august-septembrie. Participă, la Craiova, în comisia mixtă româno-bulgară pentru retrocedarea către Bulgaria a Cadrilaterului. Tratatul semnat la 7 septembrie 1940 era însoţit şi de anexa D: *Acord financiar.*

Octombrie. Despre răpirea Ardealului de Nord prin Dictatul de la Viena, prezintă la postul naţional de radio *Gânduri pentru jalea şi nădejdea ceasului de acum. Cuvinte pentru fratele rămas departe.* (Textul va fi publicat în „Dacia”, 1941.)

1940, noiembrie. Începe să conducă, prin delegaţie, Casa Autonomă de Finanţare şi Amortizare (C.A.F.A.). Ulterior, este numit preşedintele Casei Autonome a Fondului Apărării Naţionale.

1941, 27 ianuarie. După înăbuşirea rebeliunii legionare, intră în guvernul condus de Ion Antonescu, ca subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe. Va deţine acest post sub trei miniştri: generalul N. Stoenescu (27 ianuarie 1941 – 25 septembrie 1942), Alexandru D. Neagu (25 septembrie 1942 – 3 aprilie 1944) şi Gheron Netta (3 aprilie 1944 – 23 august 1944).

1941, 12 iunie. Se înfiinţează Institutul de Cercetări Economice „Prof. Virgil N. Madgearu”. Prezintă expuneri Ion Răducanu şi Mircea Vulcănescu.

1941-1944. Editează, împreună cu Constantin Floru şi Constantin Noica, patru cursuri universitare ale profesorului Nae Ionescu.
Împreună cu aceiaşi îngrijeşte anuarul „Izvoare de filosofie. Culegere de studii şi texte” (1942, 1943). În vol. al II-lea va publica studiul *Dimensiunea românească a existenţei.*

1942. I se atribuie gradul de director general.
Evoluţia gradelor lui Mircea Vulcănescu a fost următoarea:

1929 – referent permanent (Ministerul de Finanţe);
1931 – referent II (Ministerul de Finanţe);
1931 – referent II (Ministerul Economiei Naţionale, unde trecuse, pentru o vreme, Oficiul de Studii);
1933 – referent titular II (Ministerul de Finanţe);
1936 – director I (Ministerul de Finanţe);
1941 – Director 1 gr. (Ministerul de Finanţe);
1942 – Director 2 gr. (Ministerul de Finanţe);
1942 – director general (Ministerul de Finanţe).

1944, 23 august. Iese din guvern, odată cu arestarea lui Ion Antonescu şi demiterea întregului guvern.
Revine ca director la Datoria Publică.
Începe să lucreze la teza de doctorat *Problemele economiei Româneşti după al doilea război mondial.*

1945, 24 aprilie. În „Monitorul Oficial” se publică *Legea nr. 312 Pentru urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de dezastrul ţării sau de crime de război,* promulgată la 21 aprilie 1945.

1946, 18-28 mai. Este arestat, odată cu alţi foşti demnitari, în timpul desfăşurării procesului lui Ion Antonescu.

22 iunie. În „Monitorul Oficial” se publică *Legea nr. 455 pentru reglementarea cercetării şi judecării infracţiunilor prevăzute de Legea nr. 312 din 24 aprilie 1945,* promulgată la 21 iunie 1946.

1946, august Este consultat de Ministerul de Finanţe în vederea tratativelor de pace care se purtau la Paris.

30 august. Este arestat şi depus la Văcăreşti.

1946, decembrie – 1947, ianuarie. Se desfăşoară, în faţa Curţii Criminale Bucureşti, secţia a VIII-a, procesul celui de-al doilea lot al foştilor miniştri în guvernul lui Ion Antonescu. Mircea Vulcănescu rosteşte o apărare (primul text din lucrarea de faţă).
Este condamnat la opt ani temniţă grea şi confiscarea

averii. Are drept de recurs, se stabileşte judecarea recursului în faţa secţiei a II-a a înaltei Curţi de Casaţie, pentru 14 februarie 1947.

1947, 18 august. În „Monitorul Oficial” se publică *Legea nr. 291 de urmărire şi sancţionare a celor vinovaţi de crime de război sau împotriva păcii ori umanităţii,* promulgată la 15 august 1947.

1947, 15 decembrie. Începe, la Curtea de Apel Bucureşti, secţia a IX-a, rejudecarea procesului lotului al doilea al foştilor miniştri din guvernul condus de Ion Antonescu.

1948, 15 ianuarie. Rosteşte o amplă apărare, în decurs de patru ore, care în manuscris are titlul *Ultimul cuvânt.* Este condamnat la opt ani temniţă grea, degradare civică pe termen de opt ani şi confiscarea averii. La recurs n-a intervenit nicio schimbare.

1952, 28 octombrie. Se stinge din viaţă, în închisoarea de la Aiud.

Ultimele cuvinte ale lui Mircea Vulcănescu ar fi fost: „Să nu ne răzbunaţi!”

A fost înmormântat în cimitirul de pe Dealul Robilor, din marginea Aiudului.

„Orientat ideologiceşte spre dreapta tradiţionalistă, adică legat de izvoarele de gândire ale trecutului, dar căutând să adâncească sensul prefacerilor lumii de astăzi, a fost silit să ia deseori în publicistică atitudini neconformiste, fapt pentru care a fost socotit când «fascist» de cei de la stânga, când «comunist» de cei din dreapta burgheză. În realitate, a căutat să înfăţişeze o orientare spiritualistă, realistă şi ortodoxă, apropiată de înţelegerea românească şi ţărănească a existenţei, şi o colaborare a tuturor forţelor generaţiei tinere la clădirea unei Românii mari şi puternice.”,

(Mircea Vulcănescu, *Curriculum vitae)*

REFERINŢE

EMIL CIORAN:
Scrisoare către Elena-Maria-Viorica Vulcănescu

[…] Cu cât mă gândesc mai mult la tatăl dumitale, cu atât îmi apare că şi el era o excepţie ameţitoare, că tot aşa şi el trebuie să fi înlăturat prin vreo minune blestemul nostru al tuturor. Poate să pară nebunie să afirmi despre un spirit cu adevărat universal că nu gustase din fructul blestemat. Totuşi, aşa trebuie să fie – căci ştiinţa lui prodigioasă era îmbinată cu o aşa mare curăţie, încât n-am întâlnit niciodată una asemănătoare. Păcatul strămoşesc, vădit în noi toţi, nu se arăta în el, în el care era atât de bine legat în trup şi în care se adăpostea, paradox miraculos, un sfânt ieşit dintr-o icoană. De-ar fi vorbit despre finanţe sau despre teologie, din el izvorau o putere şi o lumină pe care nu-mi este dat să le pot defini. Nu vreau să fac din tatăl dumitale un sfânt, dar era, într-un fel. Gândeşte-te că el, înconjurat de autori, nu a năzuit niciodată să fie unul, că voinţa de a avea un nume îi părea de neconceput, că în nicio clipă nu a fost ademenit de glorie, această ispită a omului căzut şi care roade pe toţi muritorii, afară de câţiva izolaţi care au regăsit nevinovăţia la extremităţile spiritului. Nu cred că va fi fost vreodată nici măcar de departe atins de ideea nesănătoasă de a fi un „neînţeles”. Nu râvnea la nimeni şi nu ura pe nimeni. Potrivnic ideii înseşi de a se pune în valoare, el nu se străduia să fie – era. Într-o zi când, într-un acces de furie împotriva a ceea ce numeam eu pe atunci „neantul nostru natal”, îi spuneam că noi nu fusesem în stare să dăm lumii nici măcar un sfint, îmi răspunse cu blândeţea lui obişnuită care, de data aceea, lăsa să străbată o oarecare vehemenţă: *Ar fi trebuit să vezi pe baba pe care am cunoscut-o într-un sat îndepărtat, ai cărei genunchi lăsaseră urme în pământul colibei ei, de*

atâtea mătănii ce făcuse. Adevărata sfinţenie n-are nevoie să se arate şi să fie recunoscută.

Nu ne înţelegeam niciodată asupra rolului sortit ţării noastre, căreia, din masochism sau Dumnezeu ştie ce, îmi plăcea să nu-i recunosc niciun merit şi niciun noroc. Pentru mine, data esenţială, conceptul românesc prin excelenţă era acel de „nenoroc”. La el făceam aluzie, cu orice prilej, cu o stăruinţă care tatălui dumitale nu putea să-i placă. Am revenit la atac într-o scrisoare, ultima pe care i-am scris-o, pentru a-i mulţumi de un studiu pe care mi-l dedicase şi în care cita multe locuţiuni autohtone pline de înţeles şi de înţelepciune, dar în care – îi spuneam eu – lăsase la o parte pe cea mai importantă, cea mai revelatoare: „n-a fost să fie”, şi în care eu vedeam rezumatul, formula, semnul ursitei noastre. În această dezbatere în care tezele noastre se înfruntau, acum, privind în urmă, nu mai sunt aşa de sigur că am avut dreptate. Să suferi până la chin din pricina neânsemnătăţii istorice a ţării tale e o infirmitate de literator, un viciu de scrib. Mircea Vulcănescu, nicidecum expus acestor slăbiciuni, nu preţuia decât valorile intrinsece: că ţara lui ori el însuşi existau sau ba în ochii celorlalţi, asta nu însemna nimic pentru el. Şi pentru că era atât de străin de această mândrie de proastă calitate, veţi înţelege uşor de ce nu l-am văzut niciodată nici amar, nici crispat. Cum el trăia *integral* fiecare clipă, orice lucru despre care vorbea devenea un univers. Extraordinara lui vitalitate transfigura şi problemele şi peisajele. […] Nu pot să mi-l închipui pe tatăl dumitale pradă deznădejdii. Dar, pe de altă parte, mi-e greu să-mi închipui că nu i-a cunoscut chinurile.

El, atât de deschis, atât de pregătit să înţeleagă totul, nu era totuşi menit, prin firea lui, să conceapă iadul, şi încă mai puţin să coboare în el.

Ceea ce ţin să-ţi spun e că, dintre toate spiritele pe care le-am iubit şi admirat, niciunul nu mi-a lăsat, ca tatăl dumitale, o amintire atât de fortifiantă: ajunge să-mi amintesc de imaginea lui, de o răscolitoare limpezime, pentru ca dintr-o dată să găsesc un rost nebuniei de a fi şi să mă împac cu

lumea de aici.

Paris, 20 ianuarie 1966.

Traducere de Margareta Ioana Vulcănescu. Publicată în „Revista de istorie şi teorie literară”, an XXXVI, nr. 3-4, iulie-decembrie 1988, p.193 -195,196.

MIRCEA ELIADE:
Trepte pentru Mircea Vulcănescu

[...] Nu ştiai ce să admiri mai întâi: nestăvilita lui curiozitate, cultura lui vastă, solidă, bine articulată, sau inteligenţa lui, generozitatea, umorul sau spontaneitatea cu care-şi trăia credinţa şi iscusinţa cu care şi-o tălmăcea. Nu cred c-am întâlnit alt om înzestrat cu atâtea daruri. Şi nici altul care să-l întreacă în modestie. Am cunoscut, desigur, savanţi care se încumetă să citească în treizeci de limbi, sau stăpânesc în de-amănuntul istoria unei ţări sau a unui continent, sau au pătruns toate tainele fizicii şi matematicilor, sau înţeleg nenumărate sisteme filosofice. Dar mintea lui Mircea Vulcănescu era altfel alcătuită. După ce-l cunoşteai mai bine, înţelegeai că dacă *ar fi trebuit, ar fi* putut şi el învăţa treizeci de limbi, sau istoria unui continent, sau matematici le superioare. Îl inte*resa tot. Mai* mult: *înţelegea –* şi-ţi explica – de ce-l interesează cutare sau cutare disciplină, un anumit autor sau o anumită operă.

Dar nu era nimic haotic nici dezarticulat în cultura lui. Ce învăţase de la teologii şi filosofii pe care-i citise se lega de tot ce-l învăţaseră sociologii, economiştii, istoricii, financiarii, oamenii politici. Imensa lui cultură nu era distribuită în „compartimente”; era perfect integrată, deşi se desfăşura pe nivelurile multiple ale cunoaşterii. De aceea era în stare să profite din lectura unui „reducţionist” – un freudian, bunăoară, sau un marxist –, pentru că ştia unde să-l situeze. Cum mărturisea adesea: nu se lăsa impresionat de „jargon”, nici de „ideologie”. Asimila dintr-un autor tot ce-l ajuta să

înţeleagă mai bine un fenomen cultural; adică, îl ajuta să descopere aspecte sau să descifreze sensuri care i-ar fi rămas altminteri ascunse sau nelămurite [...]

Acest creştin care se situa, cum am spus, în universul culturilor tradiţionale, era deschis faţă de orice inovaţie creatoare, în artă, în sociologie, în economie politică. Mulţi dintre cei care l-au cunoscut nu izbuteau să înţeleagă cum un creştin ca el putea să înţeleagă şi să vorbească cu atâta simpatie de oameni şi sisteme profund antireligioase, ca Marx sau Freud. De asemenea, nu înţelegeau cum îi puteau place anume manifestări extravagante ale plasticii contemporane, sau cum putea asista atât de senin la descompunerea precipitată – anunţând iminenta lor dispariţie – a instituţiilor şi culturii ţărăneşti.

Explicaţia era totuşi simplă: ca şi Nae Ionescu, profesorul şi învăţătorul lui, Mircea Vulcănescu credea în Viaţă şi privea cu interes şi simpatie orice nouă creaţie a Vieţii, pe orice plan s-ar fi realizat ea: social, politic, cultural. Pentru el, neamul românesc, organizaţia statală care poartă numele de România, cultura românească, atât populară cât şi savantă, cu tot ce cuprindea şi implica ea – toate acestea aveau, înainte de toate, meritul de *a exista,* de a fi *vii.* Că unele instituţii se schimbă vertiginos sau chiar dispar sub ochii noştri, că felul de a fi şi a se purta se modifică şi se urâţeşte, că arta populară se hibridează şi estetica mahalalei se întinde ca pecinginea, că peisajul românesc „tradiţional” e ameninţat de desfigurare prin însuşi procesul de transformare economic şi social al ţării, pe care Mircea Vulcănescu îl cunoştea şi-l accepta – toate acestea nu-l speriau, deşi fără îndoială îl mâhneau anumite modificări precipitate şi reforme fără rost. Toate acestea făceau parte din însuşi procesul Vieţii. Aici, pe pământ, lucrurile nu puteau fi altfel, nu puteau împietri asemenea arhetipurilor. Dar această Viaţă, pentru că se plămădise aici, în acest spaţiu geografic, şi se exprimase în concretul istoric al acestui popor românesc – era o *viaţă românească,* şi oricum s-ar fi manifestat ea, tot românească rămânea.

În această credinţă se află izvorul acelui inepuizabil optimism al lui Mircea Vulcănescu: credinţa în indestructibilitatea structurilor fundamentale ale vieţii etnice şi culturale româneşti. Optimism pe care, cred, nu l-a avut niciunul dintre profeţii sau purtătorii de cuvânt ai politicii şi culturii româneşti. Nu voi uita niciodată ce mi-a mărturisit Mircea Vulcănescu de mai multe ori, între 1936 şi 1940: că el nu crede în dispariţia neamului românesc, oricâte catastrofe s-ar abate peste noi; că nicio eventuală deportare sau exterminare masivă a românilor din zilele noastre nu ar însemna distrugerea neamului; „pentru că (şi acum îi citez propriile lui cuvinte) eu cred că dacă ar năvăli alte neamuri şi s-ar aşeza aici, la noi, *după câteva secole ar deveni şi ei români!”*

[…] Erau câţiva care se întrebau cât de adev*ărată era* această încredere în Viaţă şi cât de *reală* putea fi, la un savant genial ca el, o credinţă atât de „ţărănească”. Se întrebau asta, pentru că, îşi spuneau, Mircea Vulcănescu fusese dăruit cu toate darurile: era frumos, avea o sănătate de fier, nu fusese niciodată sărac, era înconjurat de prieteni şi admiratori, nu fusese încercat de nicio tragedie personală sau familială; triumfase întotdeauna, şi pe toate planurile, chiar dacă uneori nu i se dăduse locul pe care-l merita (bunăoară, la 35 de ani nu era decât asistentul de etică la Universitatea din Bucureşti). Dar era destul să-l cunoşti mai bine ca să-ţi dai seama că Mircea Vulcănescu privea toate însuşirile şi succesele lui ca nişte daruri ale Vieţii pe care le îngăduise Dumnezeu, şi că dacă ele i-ar fi fost retrase nu i-ar fi schimbat nici deplina lui încredere în viaţă, nici marea lui credinţă. Toate astea i se păreau de altfel fireşti. Căci, spunea, oamenii uită de obicei că darurile, ca şi încercările, vin tot de la Dumnezeu.

Când au venit încercările, Mircea Vulcănescu le-a primit senin şi încrezător; într-un anumit fel, misterios, se integrau vieţii lui religioase. În câteva zile – a pierdut tot: avere, glorie, situaţie socială şi academică, familie, libertate. Dar a rămas acelaşi. Nu s-a îndoit şi nici n-a tăgăduit; a continuat să

mărturisească cu aceeaşi senină fermitate credinţa şi încrederea lui de totdeauna. Alţii, care i-au fost mai aproape, vor povesti în de-amănuntul, aici sau altădată, viaţa pe care a trăit-o Mircea Vulcănescu în temniţă. Ce ştim cu toţii, ne e de-ajuns ca să înţelegem *cât de totală i-a fost victoria.* Victorie împotriva călăilor, desigur, dar mai ales victorie împotriva Morţii.

Pentru că ştim cum a murit!

Iar ultimul lui mesaj din temniţă, adresat fiecăruia din noi, a fost acesta: „Să nu ne răzbunaţi!” …

Chicago, nov. 1967

Text publicat în „Prodromos”, nr. 7,1967.

CONSTANTIN NOICA:
Amintiri despre Mircea Vulcănescu

[…] Era inima şi temeiul în grupul ce-şi spunea „generaţia tânără”, deşi se manifesta în public cel mai puţin. Dacă Mircea Eliade era socotit „şeful” generaţiei (dinainte de abdicarea ei de la pură cultură şi pierderea în dezbinarea politică), Mircea Vulcănescu era cel care o legitima în adânc, aşa cum a făcut-o în conferinţa despre generaţia tânără, ţinută ca purtător de cuvânt al ei împreună cu Mihail Manoilescu, omul politic matur şi doritor poate s-o anexeze politic. Când, puţin după aceea, Paul Morand a vizitat Bucureştii, despre care a şi scris o carte, tânărul care avea să-i facă o impresie deosebită, cum o scrie în cartea sa, era tocmai el. Cu toţii l-am fi ales pe el să ne reprezinte nu numai în faţa generaţiilor vechi sau a străinilor, dar şi în faţa oricărei instanţe şi a Marelui Străin. Gândindu-mă că l-aş alege pe Goethe să ne reprezinte, ca un Noe al timpurilor mai noi, înaintea bunului Dumnezeu, avea să-mi treacă prin minte şi chipul lui Mircea Vulcănescu. Avea ceva de Noe în el. Ar fi ştiut să umple cum trebuie o arcă. […]

Am fost uluit să văd că un om ca el, care ar fi putut face orice în cultura superioară angajată (Gusti şi l-ar fi dorit succesor la catedră, aşa cum ne-a spus-o singur, mai târziu) sau în cultura superioară liberă, se lăsa prins de administrativ şi slujea, în sectorul acela economic atât de absorbant, de o parte, şi de orb pe de alta faţă de tot ce este cultură gratuită. Cred că nu şi-a dat doctoratul în filosofie, mulţumindu-se cu cel în drept şi economie, tocmai spre a nu fi ispitit să trădeze administrativul. Mă întrebam iarăşi dacă n-o face din slăbiciune; căci aşa cum este mai uşor să desăvârşeşti gândul altuia decât să ţi-l trezeşti şi hrăneşti pe al tău, putea fi un fel de angajare pe linia de mai mică rezistenţă şi aceasta de-a sluji, în loc de a te inventa şi a inventa.

Dar Mircea Vulcănescu ştia să prezinte cu atât mai cuceritor lucrurile cu cât ele îl dezminţeau pe el în primul rând. Eram vreo 10 tineri într-o după-amiază la el, în Popa Soare, şi discutam ce anume trebuie să facem. *Cultură,* spuneau Mircea Eliade, Dan Botta şi cu mine. Toţi ceilalţi, între care îmi amintesc de Georgescu-Roegen, Pichi Pogoneanu, Costel Enescu şi alţii care cedaseră de pe atunci administrativului, unii poate pentru că nu-şi simţeau o chemare culturală, susţineau că trebuie să dăm ţării o bună pătură de funcţionari superiori. Când îl ascultam pe Mircea Vulcănescu susţinând aceasta, mi-era aproape ruşine că intrasem adânc în netrebnicia culturală. Mai târziu, pe când ajunsese (doar) subsecretar la Finanţe, avea să ne spună fără prefăcută smerenie: „Bunicul meu a fost agent fiscal la ţară, tatăl meu a ajuns secretar general la Finanţe, eu am urcat până la treapta de subsecretar de stat”. Creştere lentă. [...]

Până în ceasul când aveam să înţeleg natura excepţională a dezordinii sale, vedeam că trec anii şi el nu intră în ordine pe măsura sa adevărată. Făcea desigur, la Oficiul de Studii al Ministerului Economiei, rapoarte „geniale”, pe care însă mă întreb dacă oamenii le luau în serios măcar cât preşedintele Masaryk; aveam din când în când ecouri de la neobişnuitul seminar de etică pe care-l ţinea, ca modest asistent, pe lângă catedra lui Gusti; ne urmărea şi ne judeca prieteneşte pe toţi

(romanele lui Eliade, poeziile lui Dan Botta, traducerile mele filosofice, unde-mi găsea nu numai greşeli, dar şi întorsături „franceze” de vorbire); era o mare *prezenţă* printre noi, dar undeva şi o dureroasă absenţă, sau mai degrabă o evaziune. Şi totuşi, ce impresionant *devenea,* asimila, se maturiza în toate, netrădând nimic din sărăcirea treptată a celor ce trăiesc din reuşitele timpurii. Cu excepţia creaţiei, totul sporea în fiinţa sa spirituală. Merita să trăieşti ca să fii Eckermann-ul unui om ca acesta. Când l-am regăsit pe Nae, după întoarcerea lui din recluziune, şi mergeam lunile seara la el la cină, cu Mircea Eliade, părintele Alecu Popescu, Costică Floru şi Virgil Bogdan, discuţia era purtată de Mircea Vulcănescu, iar noi toţi, inclusiv profesorul, mai stins acum, eram figuranţi fericiţi. [...]

În anii ce au urmat, care erau şi anii războiului, mi-a fost dat să mă apropii cu adevărat de el. Făcusem, sub patronajul său, o asociaţie filosofică la care se ţineau zi de zi seminarii sau lecţii de greacă, şi simţeam că el suferă să stea în minister, în loc să discute la nesfârşit cu noi. În cele două numere din „Izvoare de filosofie”, anuarul asociaţiei, el era cel care dădea, alături de postumele lui Nae, contribuţia originală. A publicat în primul număr studiul despre augustinism şi tomism, *Două tipuri de filosofie medievală* (datat plin de fantezie: 1927-1942), din care desprindeam cu interes cât spirit scolastic bun era în omul acesta al marii dezordini; apoi, în al doilea volum, a publicat admirabilul studiu-conferinţă *Dimensiunea românească a existenţei,* fără lecţia căruia, poate, n-aş fi scris niciodată *Rostirea românească.*

Începeam să edităm cursurile lui Nae, iar în timp ce eu mă grăbeam să le public pe toate 14 aşa cum erau, el ne reţinea, pe C Floru şi pe mine, în lungi şedinţe serale, cântărind fiecare cuvânt al celor patru cursuri ce aveau să fie editate. Nu pot uita bucuria cu care ne-a dovedit într-o şedinţă, pe la orele 2 noaptea, că în loc de „lumii” trebuie să fi fost în lecţie „luminii”. Meritau oare cursurile – ţinute liber, nerevăzute niciodată şi editate în general atât de corect de D. C. Amzăr –

o atentă filologie de text? Mircea Vulcănescu nu-şi punea problema: dacă făceam un lucru, trebuia să-l facem bine, chiar dacă risca să rămână incomplet, cum a şi rămas. Eram ca teologii din Bizanţ în preajma căderii, dar fervoarea şi acurateţea lui ne făceau să uităm că sântem sub vremi.

La capătul lui ’42, când începea să fie limpede totul pe linie istorică, ne-a comunicat că i-au rămas în buget 6 milioane lei disponibili şi că se gândeşte să propună înfiinţarea unui Institut de cercetări filosofice. Era exact ce visasem pentru cultura noastră şi pentru câţiva dintre noi, rebeli „şcolii”. Dar în clipa aceea ne-a apărut drept ceea ce era: un pas de dans.

Între timp istoria se rostogolea mai departe şi el comenta evenimentele cu un ochi rece, de expert al războiului. Spre sfirşitul acestuia ne-a transmis că Ică Antonescu vrea să depună bani în Elveţia pentru a salva vreo 200 de intelectuali tineri. „Eu nu voi pleca”, a adăugat. Cum era să plecăm noi? Şi cum era să plecăm fără *el.* Dar el avea ceva de făcut în continuare, în timp ce în noi totul începea să fie suspendat. El avea de apărat ce mai putea fi apărat. „Am salvat de la nemţi două vagoane de aur”, mi-a spus într-o zi când schimbarea nu se produsese încă. Fireşte că pe urmă au luat ruşii cele două vagoane. Dar el îşi făcuse datoria.

Câteva luni după aceea, când ştia bine că este ameninţat ca fost şi actual demnitar, a început să ne cheme la Direcţia Vămilor, unde revenise, spre a discuta Hegel. Nu putea fi vorba de discuţie, căci el făcea alergie la tot ce este „fluiditate” hegeliană. Dragomir spunea un lucru pentru hegelianism, el aducea în replică cinci contraargumente. Din nou „teologizam”, şi era admirabil. Dar era perfect lucid în ce priveşte situaţia sa şi a altora, iar într-o zi, după o discuţie, să spunem, cu privire la ierarhiile îngereşti în opoziţie cu dialectica hegeliană, ne-a dus într-o odaie alăturată, a ridicat capacul unui cufăr plin cu dosare şi ne-a spus: „aci sunt toate piesele justificative pentru cuvântul meu de apărare în procesul ce mi se va face”.

Avea să-l rostească, şi el există. L-am citit cândva şi am simţit că admirabila apărare pe care, făcându-şi-o sie, o făcea

de fapt ţării, în rezistenţa faţă de impactul german, era în gol. O ştia şi el. Cândva îmi povestise despre podul făcut de nemţi peste Siret, într-un punct unde bătrânii locului le spuneau că va fi luat de ape. Nemţii l-au făcut, şi a fost luat de ape. Dar ei *credeau* că podul lor va ţine, pe când Mircea Vulcănescu nu spera nimic, în clipa aceea. Trebuia făcut un pod, o arcă. Trebuiau făcute bine.

*

Am căutat îndelung, după ani, în lăzile rămase la ai săi, pline cum erau de lucrări schiţate, note, proiecte, traduceri, toate bine clasate. Speram noi prea mult de la el? Nimic din ce a rămas nu-i dă măsura. Chiar dacă genialitatea lui nu era activă, ci reactivă, cum o simţisem de la început, ar fi trebuit să fie „altceva” acolo în lăzi. Dar mi se pare, acum, că nu creativitatea i-a lipsit, de orice fel ar fi fost ea, ci *voinţa* de creaţie.

N-a fost în ordine. Nimeni nu este în ordine, dar câţiva uită de aceasta – şi creează. El n-a uitat. N-a fost în ordine, ca acei Părinţi ai bisericii sub magia cărora îl întâlnisem prima dată, singurii gânditori *liberi* să spună orice şi să vorbească despre scandalul lumii. Vedea cu ei dezordinea inimii, a gândulut şi poate, în unele cazuri, a firii înseşi, în numele unei ordini de nedescris şi de nerostit. În acest sens a fost teolog, dincolo de tot ce a putut face în viaţă; dar cuvântările teologului s-au îngropat în inima sa.

[1979]

Publicat în „Orizont”, an II, nr. 1 (1 190), 6 ianuarie 1990, p. 6-7.

CONSTANTIN FLORU

Gânduri despre Mircea

M-a izbit totdeauna la Mircea extraordinara lui deschidere asupra lumii – a vieţii şi a culturii. Nimic nu-i era indiferent. O

extraordinară atitudine pozitivă – faţă de lume, faţă de minunea lumii. Nu l-am auzit vorbind rău de oameni. În fond cred că îi vedea pe toţi la locul care li se încredinţase de destin.

Era la antipodul oricărei revolte. La antipodul lui Cioran – pe care îl înţelegea totuşi şi îl iubea.

Văd în Mircea mai puţin un reflexiv cât un spirit tentat de toate problemele vieţii. Gata să se angajeze şi să participe la toate întreprinderile generoase.

O natură leibniziană, deschisă, fără margini!

Cred că a primit încercările cele mai grele ale vieţii chiar cu gândul că vin de sus şi că sunt în fond un prilej de ridicare lăuntrică, de adâncire proprie. […]

Cred că atitudinea asta şi-a păstrat-o până la sfârşit. Că în cele mai grele încercări ale vieţii credinţa lui nu s-a schimbat.

De unde se trăgea atitudinea asta atât de izbitoare a lui Mircea? Desigur, era un temperament puternic, gata să se angajeze în toate împrejurările. Cu o bucurie spontană de afirmare. Dar cred că se poate merge mai adânc, în orice caz înclinarea primă cred că şi-a găsit un fundament reflexiv. Atitudinea pozitivă faţă de lume n-a rămas o trăsătură de temperament, a devenit o trăsătură de caracter, o convingere cu rezonanţă religioasă. […] Mircea n-a cunoscut chinul păcatului, obsesia vinei.

[1979]

(Text inedit)

EXTRASE DIN LEGILE NR. 312/1945,455/1946 ŞI 291/1947

MINISTERUL JUSTIŢIEI LEGEA NR. 312

MIHAI I,

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa Naţională, Rege al României,

La toţi de faţă şi viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la Departamentul Justiţiei nr. 36 965 din 11 aprilie 1945,

Văzând şi jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 666 din 1945,

În baza dispoziţiunilor Înaltului decret regal nr. 1 626 din 31 august 1944, publicat în Monitorul Oficial nr. 202 din 2 septembrie 1944,

Am decretat şi decretăm:

DECRET-LEGE

Pentru urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de dezastrul ţării sau de crime de război

Art. 1. — Sunt vinovaţi de dezastrul ţării cei care:

a) Militând pentru hitlerism sau fascism şi având răspunderea politică efectivă au permis intrarea armatelor germane pe teritoriul ţării;

b) După 6 septembrie 1940, au militat pentru pregătirea sau desăvârşirea faptelor de mai sus prin grai, prin scris sau prin orice alte mijloace.

Art. 2 – Sunt vinovaţi de dezastrul ţării prin săvârşirea de crime de război cei care:

a) Au hotărât declararea şi continuarea războiului contra Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice şi Naţiunilor Unite;

b) N-au respectat regulile internaţionale cu privire la

conducerea războiului;

c) Au supus la un tratament inuman pe prizonierii sau ostaticii de război. […]

Art. 3 – Cei vinovaţi de faptele prevăzute lâ. Art. 1 şi art. 2, alin. m-*o,* se vor pedepsi cu detenţiunea grea pe viaţă sau cu detenţiune grea de la 5 la 20 ani sau cu detenţiune riguroasă de la 3 la 20 ani.

Cei vinovaţi de faptele prevăzute de art. 2, alin. *a-j* se vor pedepsi cu moartea sau cu muncă silnică pe viaţă.

Cei vinovaţi de faptele prevăzute de art. 2, alin. *a-j* se vor pedepsi cu munca silnică pe viaţă sau cu munca silnică pe limp mărginit de la 5 la 25 ani sau cu temniţă grea de Ia 3 la 20 ani. […]

Pe lângă aceste pedepse, se va pronunţa şi degradaţiune civică, precum şi confiscarea averii în folosul Stalului cu titlu de despăgubire.

Art. 4. — Ministrul Justiţiei va institui un număr de acuzatori publici însărcinaţi cu cercetarea şi instruirea celor învinuiţi de săvârşirea faptelor prevăzute de prezenta lege, precum şi instigatorilor, coautorilor, complicilor, favorizatorilor şi tăinuitorilor lor. […]

Art. 5. — Acuzatorii publici vor cerceta toate cazurile deferite de Consiliul de Miniştri.

Ei se vor putea sesiza şi din oficiu sau după trimiterea făcută de Preşedinţia Consiliului de Miniştri pentru cercetări. […]

Art. 7. — Mandatele de arestare se vor emite de Consiliul de Miniştri, sau de acuzatorii publici cu încuviinţarea acuzatorului şef. Arestările ordonate nu sunt supuse confirmării. […]

Art. 8. — În urma cercetărilor întreprinse acuzatorul public va întocmi actul de acuzare care se va supune Consiliului de Miniştri pentru aprobare.

Consiliul de Miniştri va decide asupra sesizării instanţei de judecată cu judecarea pricinii.

Actele acuzatorului public şi ale Consiliului de Miniştri nu pot fi atacate pe nicio cale. […]

Art. 10. — Judecarea faptelor prevăzute de prezenta lege se va face de Tribunalul Poporului. [...]

Dat în Bucureşti la 21 aprilie 1945.

MIHAI

Ministrul Justiţiei,
L. Pătrăşcanu

Nr. 1 318

Publicată în „Monitorul Oficial”, partea I, an CXIII, nr. 94, 24 aprilie 1945, p. 3 362-3 364.

MINISTERUL JUSTIŢIEI,
LEGEA NR. 455

MIHAI I,

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa Naţională, Rege al României,

La toţi de faţă şi viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la Departamentul Justiţiei nr. 60 442 din 1946,

Văzând jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 794 din 1946,

În baza dispoziţiunilor înaltului decret regal nr. 1626, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 202 din 2 septembrie 1944,

Am decretat şi decretăm:

DECRET-LEGE

Pentru reglementarea cercetării şi judecării infracţiunilor prevăzute de legea nr. 312 din 24 aprilie 1945

Art. 1. — Termenul prevăzut de art. 18, alineatul ultim din legea nr. 312 din 24 aprilie 1945, prelungit până la 1 iunie 1946, se prelungeşte până la 28 iunie 1946 inclusiv, cu efect retroactiv de la data de 1 iunie 1946 şi cu menţinerea instanţei de judecată în compunerea legală de la acea dată.

Măsurile luate cu privire la deţinerea în interesul cercetărilor, precum şi actele de urmărire şi de instrucţiune

săvârşite până la publicarea prezentei legi sunt şi rămân valabile.

Art. 2. — Infracţiunile, care la data de 28 iunie 1946, se vor afla în curs de cercetare sau a căror judecare va fi pendinte înaintea Tribunalului Poporului, trec în competenţa secţiunilor cu competenţă criminală ale Curţii de Apel Bucureşti sau a Curţii de Apel Cluj, în cazul când infractorii intră în prevederile legii nr. 526 din 11 iulie 1945.

Art. 3. — Cercetările începute de acuzatorii publici înainte de 28 iunie 1946, vor fi continuate de Parchetul Curţii de Apel respective. [...]

Art. 6. — În cauzele trecute în competenţa Curţilor de Apel, în temeiul prezentei legi, se vor aplica dispoziţiunile privitoare la încriminarea faptelor şi la sancţionarea lor, prevăzute de legea nr. 312 din 24 aprilie 1945.

Cercetarea şi judecarea se va urma potrivit dispoziţiunilor codului de procedură penală, cu excepţiunea art. 377-388 inclusiv, în locul cărora vor fi aplicabile dispoziţiunile art. 2 ale legii nr. 61 din 8 februarie 1946.

Mandatele de arestare vor fi emise de procurorul general al Curţii de Apel respective, la cererea Consiliului de Miniştri; ele nu sunt supuse confirmării. [...]

Art. 9. — Urmărirea şi judecarea cauzelor trecute în competenţa secţiunilor cu competenţă criminală în temeiul prezentei legi, se va putea face până la 1 septembrie 1946.

Dat în Bucureşti la 21 iunie 1946.

MIHAI

Ministrul Justiţiei,

Lucreţiu Pătrăşcanu

Nr. 1 934

Publicată în „Monitorul Oficiat”, partea I, an CXTV, nr. 142, 22 iunie 1946, p. 6 406-6 407.

MINISTERUL JUSTIŢIEI
LEGEA NR. 291

MIHAI I,

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa Naţională, Rege al României,

La toţi de faţă şi viitori, sănătate:

Adunarea Deputaţilor a votat şi adoptat, iar Noi sancţionăm ce urmează:

LEGE

De urmărire şi sancţionare a celor vinovaţi de crime de război sau împotriva păcii ori umanităţii

Art. 1. — Sunt vinovaţi de a fi săvârşit, ordonat sau participat Ja săvârşirea crimelor de război, cei care:

a) nu au respectat regulile internaţionale cu privire la conducerea războiului, sau cu privire la tratamentul prizonierilor de război;

b) şi-au însuşit ilicit proprietatea de Stat sau socială sau bunuri private din teritoriul în care s-a purtat războiul sau au realizat averi în mod ilicit, profitând de situaţia lor oficială sau profitând de legătura lor cu asemenea persoane, precum şi cei care, cu scopuri venale, au profitat de legiuirile şi măsurile cu caracter hitlerist, legionar sau rasial;

c) au comis în virtutea netoleranţei politice sau rasiale exterminări de populaţie civilă atât pe teritoriul unde s-au desfăşurat ostilităţile militare, cât şi înăuntrul ţării, au aprobat sau săvârşit tratamente neomenoase contra populaţiei, precum şi cei care, în virtutea situaţiei lor oficiale, au permis celor aflaţi în subordine să comită crimele prevăzute în prezenta lege.

Art. 2. — Sunt vinovaţi de a fi săvârşit, ordonat sau participat la săvârşirea crimelor contra păcii sau umanităţii,

cei care:

a) Militând pentru hitlerism sau fascism şi având după 6 septembrie 1940 răspunderea politică au permis intrarea armatelor germane pe teritoriul ţării şi au contribuit la aceasta prin grai, prin scris sau prin alte mijloace;

b) Având răspunderea politică efectivă au hotărât declararea sau continuarea războiului contra Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice şi Naţiunilor Unite. […]

Art. 3. — Cei vinovaţi de crimele prevăzute de art. 1 şi 2 se vor pedepsi cu muncă silnică pe viaţă, iar dacă sunt circumstanţe atenuante cu muncă silnică pe timp mărginit de la 15-25 ani. […]

Pe lângă aceste pedepse, se va pronunţa şi degradaţiunea civică, pe timp de 10 ani, precum şi amendă de la 100 milioane lei, până la 200 miliarde lei, care se va executa asupra bunurilor. […]

Art. 4. — Judecarea faptelor prevăzute de prezenta lege se va face de secţiunile cu competenţă criminală ale Curţii de Apel Bucureşti, sau a Curţii de Apel Cluj, în cazul când infractorii domiciliază în judeţele prevăzute de legea nr. 526 din 11 iulie 1945.

Art. 11. — Cauzele în curs de judecată în temeiul legii nr. 312 din 24 aprilie 1945, vor continua să fie judecate şi pedepsite potrivit prevederilor prezentei legi.

Pedepsele pronunţate pentru infracţiunile prevăzute de legea nr. 312 din 24 aprilie 1945 vor fi executate, chiar dacă acele infracţiuni nu sunt pedepsite prin legea de faţă.

Art. 12. — Urmărirea şi judecarea în baza prezentei legi se va face până la 31 decembrie 1948.

Această lege s-a votat de Adunarea Deputaţilor în şedinţa de la 7 august 1947 şi s-a aprobat cu majoritate de *una sutănouăzeci şi cinci* voturi, contra *două.*

Vicepreşedinte, Ion Niculi

Secretar, Stelian Morariu

(L. S. A. D.)

Promulgăm această lege şi ordonăm ca ea să fie învestită cu sigiliul Statului şi publicată în „Monitorul Oficial”.

Dată în Bucureşti la 15 august 1947.

MIHAI

Ministru al Justiţiei,

Lucreţiu Pătrăşcanu

Nr. 1 716

Publicată în „Monitorul Oficial”, partea I, an CXV, nr. 189, 18 august 1947, p. 7 423-7 425.

LISTA PRESCURTĂRILOR

B.N.R.	=	Banca Naţională a României
C.A.F.A.	=	Casa Autonomă de Finanţare şi Amortizare
H.G.W.	=	Hermann Goring Werke
M.St.M.	=	Marele Stat Major
M.U.	=	Marile Unităţi
P.C.A.	=	Regia autonomă a Porturilor Şi Căilor de Comerţ pe Apă
R.M.	=	Reichsmark
Ş.N.G.	=	Şantierele Navale Galaţi

CUPRINS

Culegere şi paginare pe calculator: ADISAN S.R.L.
Imprimat la RAI – Imprimeria CORESI
Sub comanda 20160

ISBN 973-28-0322-3